ŁUŽIČAN.

1860 - 1864

ČASOPIS

ZA ZABAWU A POWUČENJE.

Zamolwity wudawař: *J. E. Smoleŕ.*

Redaktor: *M. Hórnik.*

Sorbska centralna knihowrja w Budyšinje

Amtshauptmannschaft Bautzen

Prěni zešiwk.

W Budyšinje 1860.

Čišćane pola E. M. Monsy.

Wobsah.

We wjazanej ryči.

	Strona.
Na trawičku	2.
Při wusywje	11.
Powab Mańki	11.
Spěw za žnjeńcow	17.
Měsačk	17.
Moja róża	18.
Pastyŕ abo krowarja (delnjoluž.)	26.
Łužičanej	33.
Paw a slónčko	33.
Kubleŕ Lid	49.
Za lubym do cuzby	50.
Komu je lěpje	58.
Recept k wusnjenju	65.
Žedźiwosć	65.
Rozmyslenje	66.
Slepy Lazark	70.
Wrótsławski zwonolij	70.
Božemje wotkhadźaceho lěta	81.
Zrudny domojwrót	82.
Khowanka	82.
Złamany štomik	84.
Lubowany (delnjoluž.)	84.
Klinkotata lipka	8.
Vatikan ze sixtinowej khapalu	11.
Khapalka w Tuchorju	21.
Prošeny buk w Tuchorju	24.
Kak je čert w šlifarnjach sedźił	24.
Wlosanćki	25.
Skorpion	27.
Serbske přisłowa	29.
Druzy wo nas	30 a 78.
Kermušnikojo	34.
Přibóh Swjantowit a jeho rozłamanje	37 a 51.
Konjacy ćelk	44.
Tři rady	54.
Cyketarušk	57.
Wobrazy z prěnjoswětnych časow	58 a 72.
Mamka	66 a 83.
Dźiwne zynki we stwórbje	73.
Wo křćeńskich mjenach	74.
Wuhlik, pucheŕk a słomička	77.
Hrodźišćo pola Kopšina	85.
Stare pjenjezy	87.
Něšto z lěkarstwa	90.
Serbska statistika	91.
Zhromadźizna	93.

We njewjazanej ryči.

Serbam a jich přećelam	1.
Swójbiny pokład	2 a 18.
Dwě hrodźišći	5.
Morwa holčka	6.
Slowjanski rozhlad	12, 29, 45, 64, 79 a 94.
Z Budyšina a z Łužicy	14, 30, 46, 61, 77 a 93.
Ćibka a Mudroń	14, 31, 48, 64 a 95.
Rjedźeŕ a porjedźeŕ	16, 32, 47 a 80.

Tute wudźělki podachu: k. Brósk, k. Fiedleŕ, přimjenc (pseudonym) Horislaw, k. J., k. J. J—č, k. K. A. Jenč, k. Kochta, př. Milčan, k. Nčrh. (K.), př. Nižičan, k. Rostok, k. H. Seileŕ, k. Stempel, k. W—n, př. H. Wólšinski, př. Wujezdźan a redaktor. Mjez nimi su šesćo duchowni, tŕo kandidatojo, šesćo wučerjo, 1 zastojnik a 1 student.

Mjena česćenych kk. předpłaćerjow.

Imiš, farař w Hodźiju (2 exemplaraj); Seiler, farař we Łazu; Domš, kubleŕ ze Skanec; Ponich, kubleŕ w Mješicach; Rostok, wučeŕ we Drječinje (2); Skop, kubleŕ w Křiwej Boršći; Bróska, farař w Budestecach; Brósk, kand. duchownstwa w Budyšinje; Fiedleŕ, seminařski wučeŕ w B.; Mučink, wučeŕ w Zemicach; Žur, wučeŕ w Zdźeri; Krušwica, farař w Boršći; Kral, wučeŕ w Radworju; Bræuer, wučeŕ w Radworju; Kordina, archidiakon w Wojerecach; Jenč, farař w Palowje; Keŕk, kubleŕ w Rodecach; Kućank, farař w B.; Ackermann, kubleŕ w Poršicach; Melda, wučeŕ we Wulkim Dažinje; Ryćeŕ, farař we Łuću; Jakub, stud. duch. w Lipsku; Šołta, kapłan při serbskej kath. cyrkwi w B.; serbscy gymnasiastojo w Prazy: Fulk, Łusćanski, Česla, Haša, Žur, Lešawa, Róla; seminaristojo w Budyšinje: Klimka, Pohonč, Lelanski, Teutscher, Jawrich, Helm, Wagner, Mjerwa, Förster, Hilbrig, Lorenz, Schuster, Hoker, Hatnik, Vogel, Müller, Dučman, Zarynk, Makač, Klem, Krümmer; præparandojo w B.: Nächster, Bernhardt, Šała, Pjelc, Guda, Pjetka, Wolf, Hoker, Hilbrig, Jeńka; Bjar, kubleŕ w Brězy; Probst, kubleŕ w Brězy; Grund, wučeŕ w B.; Buk, direktor progymnasia w Draždźanach (2); Kochta, wučeŕ we Worklecach; Blažik, lěkař w Rakecach; Młynk, blidařski mištr w Zaryču; Mróz, klamař w Hodźiju; Mróz, kubleŕ w Kamjenej; Haša na Židowje; Nowak, kapłan w Radworju; Laras, gymnasiast w B.; Sykora, kand. duchownstwa w Kötzschenbrodźe; Rabowski, kubleŕ w Pomorecach; draždźanski póst*) (za Dr. Pfula); Jaeslawk, kapłan w Njebjelčicach; Herrmann, kubleŕ w Spytecach; Khěžor, druhi wučeŕ w Hodźiju; Hicka, wučeŕ w Ralbicach (4); Smoła, kapłan w Ralbicach; Blažik, kubleŕ w Ralbicach; Michał Wobza, kubleŕski syn w Konjecach; Böhmer, kubleŕ w Šekecach; Kocor, kantor w Ketlicach; Liška, kantor w Hodźiju; póst w Pančicach; póst we Wojerecach (3, jedyn za fararja Wjelana w Slepom); Bernhardt we Wětrowje; Guda, kubleŕ w Dalicach; Khěžnik, kubleŕ w B.; Wićežk, kubleŕ w Přišecach; P. Młónk w Dźiwoćicach; J. Havlík, lěkařnik (farmaceut) w Sobotcy pola Bóleslawja; Marja Ryćerjec w Hrubjelčicach; Rachel, murjeŕ we Łazu; M. Pful w Hodźiju, nědhuši kubleŕ w Běłčecach; posoł z Khróšćic (5); Rychtař, ryčnik w B.; Mosig Klosopólski, ryčnik w Lubiju; Dučman, kand. duchownstwa w Kölnje (2); P. Dučman, stud. lěkařstwa w Prazy; póst w Khoćebuzu (za diakona Tešnarja); Gustav Pfleger, zastojnik a spisowař w Prazy; póst w Chemnitzu; Adolf Patera, stud. phil. w Prazy; J. Kouba, professor w Prazy; A. Fišer, kapłan w Planjanach; Wawrich, kand. duchownstwa w Benešowje; serbski seminar w Prazy; Kanig, gymnasiast w B.; Kulman, wučeŕ a knihićišćeŕnik we Wojerecach; A. Höhna w Myšecach; Jurk, kantor w Klětnom; Herrmann, kubleŕ we Wuricach; Kapleŕ, gymnasiast w B.; Bjar, korčmař w Manjowje; Kholichowa, kubleŕka w Šekecach; Kulman, wučeŕ w Delnim Wujezdźe; Pjech, senior na tachantstwje w B.; P. A. Rowinskij, zemjan z Ruskeje; Albert, kubleŕ w Rachlowje; Šołta w Kumšicach; póst w Pomorecach; póst w Radebergu (za stražmištra Čabrana); Nowak, wučeŕ w Nowej Wsy nad Sprjewju; Wjels, administrator fary w Šćrachowje; Jawrich, kubleŕ we Wujezdźe; L. Angermann, kooperator w Roženće; tachantska knihownja w B.; Freier, inspektor w Sulšecach; k. Höckner w Draždźanach; k. Jaroměr Erben, archivar města Prahi; Marćin Hattala, professor university w Prazy; Wjacyslaw Zelený, professor w P.; Dr. Hanuš, bibliothekar university w P.; Jozef Kolář, suppl. professor w P.; Jozef Rank, spisowař w P.; Čitařske towařstwo (Spolek čtenářský akademický) w P.; Sklenář, absolvowany prawiznik w P.; Fr. Tauer, absolv. prawiznik w P.; Náprávník, prawiznik w P.; posłucharjo filosofie tam: Frant. Velišský, Heńdrich Nyderle, Jan Černý, Antonin Kotík; Frant. Matoušek, stud. duchownstwa tam; Wićazosław Guth, stud. tam: Pětr K. Kheil, stud. tam; gymnasiastojo w Jičinje: Fr. Blažek, Čenjek (Vincenc) Chlumský, Jozef Matoušek, Fr. Šimek, Dad'ourek, Láska, Joz. Fiedler, Ignac Knap, Pawoł Kovář, Lib. Luňáček, Joz. Rychna; Gustav Šrámek, Fr. Dvorský, Arnošt Kubát; Fr. Daneš, farař na Perucu a arcybiskopski vikar; knihikupc Rivnáč w Prazy (3); Smolerjowa knihařnja (něšto exemplarow za jenotliwje kupowacych).

*) Njewěmy wšudźe, za koho su exemplary, na póstach a w knihikupstwach skazane; přichodnje prosymy, zo bychu nam to česćeni wotebjerarjo składnostnje prajili abo prajić dali. Dyrbi so wjedźeć, štó serbske pismowstwo podpjera. **Red.**

ŁUŽIČAN.

ČASOPIS ZA WYŠŠU ZABAWU A POWUČENJE.

Pollětnje 6 čisłow.

Zamolwity wudawař: *J. E. Smoleŕ.*
Redaktor: *M. Hórnik.*

Předpłata 7½ nsl.

Č. 1. Julij. 1860.

Serbam a jich přećelam.

Nam njeje trjeba, morwych ze spanja budźić, ale žiwych při žiwjenju zdźeržeć a derje zastarać. Hišće před 20 lětami sebi mnozy myslachu, zo njeje hódne za serbski narod, tutón wostawk połobskeho Słowjanstwa, so procować. Dźěławosć za Serbowstwo, kotraž so na khwalobne wašnje pokazować poča, zdaše so někotremužkuli bjezwužitna. Ale nětko je to cyle hinak! Kóždy woprawdźe zdźěłany česći staranje za zdźěłanosć naroda, byrnje najmjeńšeho, wosebje hdyž tutón sam — do sebje wěri a po tajkim žiwjenje na lětstotetki sebi zawěsća. Wěrni synojo tuteho naroda dźěłaja teho dla nětko też z wjetšej radosću za jeho duchowne zboże, kóždy po swojich mocach a we swojim powołanju. Tuto duchowne zboże pak móže a dyrbi so też rozšěrjeć z pismowstwom.

Serbske pismowstwo je drje w našim času w něčimžkuli so wobohaćiło, ale jara wjele mamy hišće dźěłać. Wosebje zwjeselace je, zo črjódka tych, kiž stare rozdwojenje w pismowstwje hidźa a w zhromadnej pismowskej ryči najradšo pisaja, so z kóždym lětom rozmnoža. Dokelž też my na stronje tutych z přeswědčenjom stejimy, zdaše so nam założenje noweho časopisa, kiž jenej z nuznych potrjebow wotpomha a za postup dźěła, dosć ważne a wužitne. Štóž našeje mysle je, pokazaj nětko, zo je žiwy!

Naš „Łužičan“ pyta přećelow nic jeno mjez Hornjołužičanami, ale też mjez Delnjołužičanami, haj po wšěm Słowjanstwje. Wšitkim předpołoža teho dla swój programm k přećelnemu wobkedźbowanju, hačrunje wě, zo jón bjez pomocy druhich w kóždym čisle cyły wuwjesć njemóže. Podamy mjenujcy: basnje wšitkich družinow,

też w delnjołužiskej naryči; powjedańčka; powjesće, bajki, přisłowa; historiske nastawki, wosebje wo Łužicy a Słowjanstwje; přirodospytne nastawki; słowjanski rozhlad w pismowstwje, nawukach a wumjeństwach; rozryčenje Čibki a Mudronja wo serbskosći; rjedźerja a porjedźerja atd.

Čim wjacy sobudźěłarjow a wotebjerarjow so našemu časopisej dostanje, ćim skerje budźe nam móžno, jón wudospołnjeć a powjetšić. Daj to Bóh! *Redaktor.*

Na trawičku.

Trawička ty mólička,
Štodha maš do dźěła?
„Šěru zemju přikrywam,
„Drasćičku ji rjanu dam,
„Zo so lubje směwa.“

Trawička ty somotna,
Što maš w twojej rucy?
„Lute rjane różički,
„Kiž ći sćełu pod nohi
„Na bróžku a łucy.“

Ale što so zelena
Nosyš, pycha honow?
„Drěmaš w mojim mošku hdźe,
„Zawalam a nurjam će
„Do zelenych sonow.“

Zelenjawka kwětkojta,
Dźak ći dobroćiwa!
Twoja służba lubosće
Je mi stajne wjesele,
Trawička ty miła! *H. Seileŕ.*

Swójbiny pokład.

Z ruskeho.

Na Černaji blizko wodowodu, kotryž so wokoło přistawa Sewastopolskeho wije, leżeše pólna straž, mjenujcy kompagnia franzowskich voltigeurow. Rusojo běchu hižom z teje strony přepadnjenje a přibliženje wutrali, teho dla buchu dwójne straže postajene. Tale rozhladanosć pak zdaše so zbytkna, měsacy so minychu, a z njepřećelskeje strony so tam ani njetřeleše.

Mała straž něhdźe dwacyći mužow běše wotdźělena wot pólneho stražišća a namakaše so blizko mosta, přez Černaju nad dwojim jeje wuliwom wjedźaceho. Poručnik (lieutenant) tuteho wotdźělenja, młody brunojtowłosaty wojak, sedźeše ze starym běłobrodatym sergeant-majorom při wohnju. W hubje měješťaj trubki a před sobu ćopły punč w kožanym bjecharju. Nóc běše zymna. Ćichota wotpočowaše na cyłej krajinje, z khwilemi wothłosowaše so wutřel z kanony wot wobleženeho města, abo zběhny so raketa k wobkedźbowanju njepřećelskeho wobstejenja.

„Hišće škleńčku, sergeant-majoro!“ zawoła poručnik Pourvu a podawaše staremu wojowarjej blešku z punčowinu (punschessenz), pokazajo na pólny kotoł, w kotrymž so warjaca woda mjetaše. „Kak so wam ta nóc lubi, staruško? Njewobžarujeće to, zo sće zaso ćahnyli do ruskich dźiwich stepow, bjez tym zo byšće móhli doma w měrje być na posadcy (garnison)? Hišće wjele zymnych nocow přetrajemy, prjedy hač změjemy zaklaty Malachow.“

„Mje wšak doma njećerpješe, knježe poručniko, hdyž sym wo nowej ruskej wójnje słyšał!“ praješe podwyšk. „Dźensa je to třiatřicyći lět, hdyž ze předobytym wójskom stareho khěžora błudźach po hrózbnych sněhojtych stepach. Běch połmorwy z hłodom a ze zymu, honjeny wot kozakow a burow a bjez nadźije, zo swoju wótčinu zasy wohladam. A tola, poručniko, běch bohačk a sym to we wěstym nastupanju tež nětko, ale bjez wočakowanja, zo bych hdy swoje zamoženje wužić mohł. Hdyž nětko před tej zaklatej twjerdźiznu so wjerćimy, sym wšitku nadźiju spušćił, so do samcje Ruskeje dostać, a k pokładej přińć, kotryž je tam derje zakopany. Nó, što škodźi, wšak nimam ani žonu ani dźěći, a štož trjebam, mam wot khěžora!

„Kak to, pokład, Selliero?“ prašeše so zwjedźiwy poručnik. „Bože dla, tu historiu dyrbiće mi wupowjedać, prjedy pak dopijemoj a potom póndźemoj straž přehladać. Što su sebi wumyslili tam ći na połnócnym nasypje? Hlejće raketa za raketu wustupuje w čornej nocy, kak krasny je to napohlad!“

Zawalištaj so derje do swojeju płašćow a kročeštaj k mostu, bórzy słyšeštaj wołanje straže a naćahowanje třelbow. Po poł hodźinje zeńdźeštaj so zaso při wohnju, a hišće jedyn króć napominany poča starušk powjedać:

„Wy wěsće, knježe poručniko, zo mějachmy w lěće 1812 hižom wot Kalugi na šiji tych čertowych kozakow, kotřiž nas bjez přestaća wobdawachu, a přebodźechu a zajachu teho, kiž zady wosta. Hač do Smolenska to hišće dźěše, ale hdyž tež tam prózdne magaciny nadeńdźechmy a skoro žaneje třěchi, tu nasta wulke zašmatanje.

Što je so z mojim regimentom stało, njewjedźach. Podach so z dźesaćimi towaršemi ze wšelakich regimentow k Poréču, hdźež w jenej wurubjenej wsy hišće telko drjewa nadeńdźechmy, zo móžachmy sebi woheń sčinić. Pojěchmy kusk konjaceho mjasa a potom so lehnychmy, přetož wot bitwy pola Wjazmy njebě so nam ani jenu nóc wotpočink popřał. Wot murje zakitani před lodowym wětrom ležachmy po móžnosći blizko dopalacemu wohnjej a bórzy wšitcy smorčachu.

Jenož ja njemóžach spać, woběhowaše mje kaž zymnica. Tu słyšach hłós voltigeura, kiž mje z mjerom wołaše. Sedźeše na swojim tornistru a dźeržeše złoty časnik, wukładźeny ze swěćatymi kamješkami, chcyjo drje pohladać, kak na času je.

„Husaro“, praješe ke mni voltigeur — mějach kožuch wšeteho Elsasa — „njemysliš, zo bychmoj za pjenjezy a drohotnosće někajkeho člowjeka nadešloj, kotryž by namaj pomhał z tuteho zaklateho kraja? Jedyn abo dwaj sebi lóže pomhataj dyžli dźesaćo! Ty sy čerstwy, wobrotny pachoł, přewodźej mje, a wostajimoj tu tych druhich!“

„Ně, voltigeuro, my smy wšitcy Franzowzojo a towaršojo, njeby čestne było, hdy bychmoj so wotsaliłoj. Hlej, kak ći wbozy měrnje spja, hačrunje smy we złym postajenju. Štó wě, njebudźa-li jutře jatřobje a rapaki do nas dypać.“

„Njeryč wo smjerći, husaro!“ praješe voltigeur; „ja chcu žiwy być a wužiwać, ja sym bohačk! Chceš-li potajnje ze mnu woteńć, slubju ći zbožomny přichod! Tola dyrbiš wěčnje při mni wostać, hač budźemoj za ruskimi pomjezami.“

„Njerozemju ći, voltigeuro. Hdźe maš swoje bohatstwo? nic snadź w tornistru?“

„Ty sy zhudał, husaro!“ wotmolwi wón a wotčini tornister. A woprawdu sym skoro woslepił při złoće a drohimi kamjenjemi, kotrež wuhladach. Rjećazki, pjeršćenje, diademy a druhe pyšnosće w dejmantowym błyšću ležachu přede mnu. Wobsedźeŕ tychle pokładow běše při wurubjenju wjerchowskeho pałaca w Móskwje był a připadnje zakopany swójbiny pokład nadešoł. W zamyslenju hrjebach w žehlacym so wuhlu, njewjedźo što bych činił, tu so na dobo wutřel wothłosowaše. Jedyn ze spjacych wótře zakřikny, pomału stawaše, hnydom pak na to pany morwy na twjerde łóžko.

„Francowzojo, Francowzojo!“ wołaše čŕjóda rozzłobjenych burow, kotřiž hišće nješto razow wutřelichu, ale bjez teho zo bychu što wuskutkowali. Też my mějachmy hišće bronje a kulki a wotehnachmy jich. Njeběchmy pak wjacy wěsći na swojim stejnišću, ćehnjechmy dale. Njehonjeni kročachmy w snězy pomałku dale. Běchmy słabi, hłódni a zmjerznjeni khudźinkojo. K čemu bych wam, knježe poručniko, wospjetował wšitke te čwile? Štož smy wućerpjeli, wućerpichu z nami sta a tysacy druhich. Lědma bě zaswitało, padźechmy za hórku, na kotrejž tři mócne jědle stejachu. Přićišćo so k khěrasniskemu dźesatnikej, kotrehož roztorhany płašć w lodowym wětru wěješe, dyrbjach widźeć, kak moji towaršojo jedyn po druhim słabości a krutej zymje podlěhuja. Wšitcy běchu morwi, jeno khěrasnik hišće dawaše stonanje wumrjaceho słyšeć, tu so ke mni přiwači voltigeur.

„Přećelo, pój, ćekńmoj!“ šeptaše z dybawym hłosom. „Sym bohaty, njesměrnje bohaty — mój budźemoj žiwaj kaž wjerchaj, słyšiš?“

Njezbožomneho woči swěćeštaj so kaž při wowrótnjenju. Wón padźe a stonaše strašniwje. Lědma miny so štwórt hodźiny a ja běch jenički žiwy mjez swojimi towaršemi. Tu ležachu wokoło

mje ći statni synojo Francowskeje a ćerpjenje so wjacy njedotkaše tych morwych stawow, jenož ja sam dyrbjach hišće znjesć hrózbnosć žiwjenja. Hdy budžich tam hišće dlěje wostał, bych jich dóńt džělił. To widźiwši stanych, zawalich so do khěrasnikoweho płašća a chcych dale hić, tu wuhladach morweho voltigeura a jeho wačok. Nochcych njepřećelej wostajić to bohatstwo a widźiwši skalnu skałobu mjez tamnymi hižom spomnjenymi jědlemi ćisnych tam pokład a zwalach na tu samu něšto kamjenjow, kotrež tam ležachu. Dwě hodźinje po tym buch wot kozakow před Poréčom popanjeny, a kaž wěsće, knježe poručniko, běch w Kijowje zajaty hač do lěta 1814. Voltigeurowy pokład pak leži dotal pod jědlemi pola Poréča, z najmjeńša njejsym přileżnosć měł, zo bych sebi jón wotnjesł. Nětk widźiće, zo mam prawo so bohač mjenować, jenož škoda, zo so k pokładu njedostanu.“ —

Zasy wustupowachu rakety.

„Ći pachołojo dawaja znamjo za znamjenjom!“ wołaše sergeant-major. „Poručniko, mi so zda, zo so něšto čini. Aha, naše straže počinaja třeleć, bjezdwělnje so k nam Rusojo zasy bliža.“

Třelenje cofacych stražow so bližeše. Tu přileća na dobo regiment ćerkesowskich jězdnikow přez Černajski móst k prědnim stražam pólneho stražišća. Jeno někotre minuty bě třelenje słyšeć, brinčenje mječow a dźiwja hara bitwy, a šćsć Čerkesow a štyrjo Francowzojo, mjez nimi stary sergeant-major Sellier, ležachu morwi na bitwišću. Z připosłanej pomocu honjeni ćisnychu so dźiwi jězdnicy do Černaje, kotruž jich dobre konje spěšnje přepłowachu. Před sobu dźeržeše jich wjednik w sedle njemócneho, z rany na hłowje krwawjaceho zajateho. Běše to poručnik Pourvu.

* * *

(Přichodnje skónčenje.)

Dwě hrodźišći.

Hrodźišća, kiž we Łužicy so namakaja, su hižom wjacykróć wopisane byłe. Wosebje je wo nich pisał znaty a wučeny starožitnik Preusker, nětko rentamtman we Wulkim Hajnje, we swojej wubjernej knizy: „Blicke in die vaterländische Vorzeit.“ Tola tute hrodźišća a mnohe łužiske starožitnosće trjebaja hišće dalšeho přepytanja. Ja sym dotal dwě hrodźišći nadešoł, kotrejž wón wopisał njeje, a to teho dla, dokelž wo tudybyću jeneho cyle žaneje znajomnosće a wo druhim žaneje wěstosće měł njeje; ja měnju hrodźišćo pola Panec a hrodźišćo na Kälberbergu (Čělcu?) pola Halštrowa.

Hrodźišćo pola Panec leži na wotwisu rozšěrjeneje wyšiny, kotraž wódny rozpuć (Waſſerſcheide) mjez Čornicu a Čornym Halš-

trowom twori, njedaloko lěsa Tuchorja, kiž so k połdnju rozpřesćera, mjez dwěmaj žórłomaj, z kotrejuž Satkula wuběhuje, do Klóštrskeje Wody běžaca. Mjez tym zo maja wšitke sydom hrodźišćow we wokołnosći na žornowcowych skałach swój podłožk, steji panečanske hrodźišćo na włóžnej łućinje. Nasyp (Umwallung) ma nakłonjenje nčhdźe 45 °, je nimale kołojty a nic jara wysoki; jeho wobsah wunoša wokoło 300 kročelow a wosrjedźa mohła lědma 150 muži so postajić. Wuhla a popjeła namaka so we srjedźnosći a w nasypje hrodźišćo jenož mało. Hrodźišćo je z keŕkami wobsadźane a nětko z polom a łuku wobdate, mjez tym so w prjedawšich časach w lěsu steješe.

Něšto přez milu wot Panec k wječoru, na „Kälberbergu“, pod kotrymž městaško Halštrow (Elstra) leži, namaka so druhe hrodźišćo, kiž je něšto mjeńše dyžli spomnjene. Kälberberg rozdźěła so wot susodnych horow, kotrež su kulowate, přez swoju pyramidojtosć. Na jeho wjeŕchu steji hrodźišćo, kiž krasny wuhlad na hory wot Čorneho Halštrowa hač k Nisy a na wulki dźěl połnócneje Hornjeje Łužicy poskića. Nasypy hrodźišća su nižše dyžli na panečanskim. Twarjenje tehole hrodźišća je zawěsće wjele prócy dawało, dokelž wjeŕšk hory z wjetša ze skały a z kamjenjoweje drobiny wobsteja. Na połnócnej stronje, hdźež hora nahle spaduje, njeje žadyn nasyp. Srjedź hrodźišća je, kaž so zda, cisterna k hromadźenju wody była. Też na tutym hrodźišću pokazuja slědy na to, zo je so tu woprowało.

Da-li so wobkrućić, zo je sueviski splah Semnonow prěnje hrodźišća we Łužicy jako wopornišća twarił a zo su za nimi sćěhowacy Słowjenjo te same městna k swojim woporam nałožowali a po namakanym přikładźe nowe přitwarjowali; dha je k wěrje podobne, zo stej spomnjenej dwě hrodźišći abo wopornišći w tym času nastałej, hdyž buchu słowjanscy wobydlerjo Łužicy ke křesćanstwu nuzowani a wot pohanskich woporow po móžnosći wotdźeržowani. Na to pokazuje to, zo stej mjeńšej dyžli wjetša dźělba druhich a zo so we nimaj jenož mało popjeła a wuhla namaka.

J. J—č.

Morwa holčka.

(Narodna powjesć wot *M. Haŕki.*)

Ducy do Delan z Pola přińdźeš mjez Khoćinu a Konjecami na pruske a sakske pomjezy. Njedaloko tychsamych hišće na Khoćinjanskich honach nadeńdźeš w prawy bok puća při hrjebi khopicu pjeršće z hałžkami pomjetanu a pódla stary křiž. Sy-li we wokołnosći trochu znaty a maš-li narodny počink trochu zańć, dha wotłamaš z prěnjeho lěpšeho keŕka hałžku a ćisnješ ju k hewym prajicy: „Khwalba a česć budź Bohu do wěčnosće! Nasyć

Knježe wšitke khude duše ze Swojej njebjeskej jědźu a daj jim wotpočink wěčneje zbóžnosće!“ Sy pak cuzy, dha so dźiwaš a njewěš, hdźe sem a na kajke wašnje je so tuta khopica nastała. Teho dla posłuchaj, chcu ći wupowjedać, što sym wo tutym znamjenju zhonił.

Je to nimale sto lět, hdyž w Khoćinje stary Róla, jara bohaty a zamožity muž, wulke křćizna hotowaše, dokelž bě Bóh jeho wusłyšał a baba město holcy tónle króć młodeho hólca přinjesła. Na druhi dźeń po zbožomnym porodźe jědźechu kmótřa z dźěćatkom do Kulowa do cyrkwje, zo by to same do křesćanskeho zwjazka stupiło. Ducy tam a ducy domoj tak juskachu a spěwachu, zo kołowokoł wšo klinčeše, a mjeze wšěmi bě kmótra najbóle wjesoła, młoda a rjana Konječanska knježnička, wboha! runje kaž by wjedźała, zo so dźens posledni króć zawjeseli. Dokelž so kmótram w křćiznym domje jara derje lubješe, wostachu tam hač přez połnóc sedźo. Potom so počachu domoj makać, a dokelž kmótraj ze wsy běštaj, přewodźeštaj kmótru jenož hač kusk přez khójčki, dale dźěše wona sama.

Njedawno bě so sydomlětna wójna skónčiła a teho dla namaka so wjele wojakow, kiž w dźěłu pak zwučeni njeběchu, pak z lěnjosće dźěłać njechachu. Cile pytachu sej teho dla na wšelake wašnje žiwjeńsku potrjebu, jara husto přez padušstwo a rubježnistwo. Jow we Łužicach mjez Serbami drje bě też tam a sem jedyn, ale na tych nichtó skoržić njemóžeše, přetož běchu dźěławi a pěkni ludźo. Jedyn tajki stary wojak służeše też we Šunowje, hewak dušny a ródny člowjek, kiž nikoho njedótkny, ale kóždemu k woli běše. Tajkeho wašnja dla bě też wšudźe rad widźany a lubowany. Tehole bě sej djaboł wobhladał, zo by jeho zaslepił. Dokelž sběnk při wječeri powjedał běše, kak rjenje je kmótra wudebjena, kajke ma čećiki a paćeŕkowe rjećazki, kajke swěćate tolerje a złote: dha přistupi nětko zły duch k wojakej, zadu we nim žadosć za tutymi drohimi wěcami a pošepota jemu do wutroby: „Ty mohł to wšo lohcy dostać. Ducy dom łakaj na nju a wozmi jej te swěćate toleŕki! Što dha što zhoni?“ A wojak njezbóžny jeho posłuchaše. Wón sebi přihotowa wótru sekeru, napi so w korčmje prawje palenca, zo by hrjebace swědomje podusył, a poda so, hač bě wšo k měrej, na puć, zo by swój helski skutk dokonjał. Dołho hižom běše skónc khójčkow łakał a chcyše — kaž so potom sam wuzna — so wróćić, mysło, zo snadź kmótra hač do swětłeho dnja njepřińdźe; dha wuhlada ju, zleća, hač bě blizko dosć, na nju, a rubny ju dwójcy do hłowy. Hdyž wuhlada, zo je morwa, stróži so a njemóžeše za khwilu k sebi přińć. Z dobom pak storha jej złote a tolerjowe rjećazki, ćisny ćěło do hrjebje a zwodźewa je z lisćom; dokelž běše już wokoło swjateho Měrćina. Na to khwataše dom, lehny so, kaž mi a tebi ničo do łoža a nichtó ničo njezhoni. — Hač

staršej swoju dźowku na druhi dźeń hišće doma njewidźeštaj, pósłaštaj hólca do Khoćiny, jej domoj kazać, dokelž chcychu len trěć. Ale tón přińdźe samlutki zas, prajicy, zo je wona już wokoł jeneje z Khoćiny wušła a zo staj ju kmótraj hišće hač přez khójčki přewodźałoj. Nětk staršej njewjedźeštaj, što so to njećini, a přińdźeštaj do stracha. Mjez tym pak přiběža susod, powjedajcy, zo je rěznik cyle přestróžany přišoł a k wědomosći dał, kak je jeho psyk tam w hrjebi w lisću zabitu žónsku wuhrjebał. Na to so mać tak stróži, zo ju na měsće boža ručka zaja a wona wjacy k sebi njepřińdźe. Hač po khwili ludźo wbohe dźěćo přinjesechu, ćisny so nan na krwawne ćěło, ale wulkeje tyšnosće dla njemóžeše płakać — tak jemu tele njezbožo k wutrobje dźěše.

Hač běchu to wšo też w Šunowje zhonili a hač tamón wotročk — dokelž za tajkeho służeše hewón wojak — widźiše, kajke bě horjo a njezbožo skućił, dha wotcući jeho swědomje a wón dźěše do so. Na měsće poda so k šołće, wuzna so płakajcy za mordařskeho rubježnika a wupowjeda wšitko. Teho dla poda jeho šołta knježstwu k wotsudźenju, a po wusłyšenju postajichu jemu smjerć na kole. Dokelž duchowny ćěło zabiteje žónskeje na kerchow hrjebać njechaše, wumjetachu jej row na tym samym městnje, hdźež běše žiwjenje dała. Tuto bě póćiwej mysli serbskeho ludu přileżnosć, nimo ducy na morjenu po křesćanskim wašnju spomnić a při tym też na row zelenu hałžku ćisnyć. Tele khwalbne a dušne wašnje maja hišće wšitcy ludźo w cyłej kulowskej a ralbičanskej wosadźe a też druzy, kiž wo tym podawku wjedźa; a kaž husto so z Kulowa do Rózanta z křižemi dźe, zastanje so jow, wuspěwa so klečo paćeŕ za morwu holčku, a na rowčk połoži kóždy hałžku. (Z prażskeje Serbowki.)

Klinkotata lipka.

(Powjesć z luda.)

Junu běštaj nan a mać, a měještaj jenu dźowčičku. Prjedy hač běše dźowčička dorostła, wumrje jeje mać. Junu dźěše dźowčička ke kmótřičcy na přazu. Ta ryčeše jej jara, zo dyrbjał sebi ju nan wzać. „Potom chcu“, lubješe kmótřička, „tebi nóžcy z mlokom myć a hłowčku z piwom.“ Nan wza sebi kmótřičku a kmótřička wumy mótcy nóžcy z mlokom a hłowčku z piwom. Na druhi raz a dale myješe ju kmótřička z hnójnicu. — Po času dosta kmótřička štyri dźowčički, a prěnja měješe jene woko, druha dwě, třeća tři a štwórta štyri woka. Nětko dyrbješe mótka kruwki pasć a dosta wot macochi hlinjany wosušk a popjerjany twarožk na pastwu sobu, a tola čerwjenještaj so jeje ličcy bole, hač lička přirodnych sotřičkow hromadźe. — Macocha chcyše rady zhonić, wot čeho je mótka tak rjana. Pósła teho dla prěnju dźowčičku

z jednym wóčkom sobu na pastwu, zo by sebi wothladała, wot čeho je mótka tak rjana čerwjena. Hdyž běštaj won přihnałej, rjekny dźowčička z jenym wokom: „sydń so a pleć mi włosy!“ A hdyž mótka česaše, rjekny šeptajcy: „spi jene wóčko!“ a tamna wusny. Nětko přińdźe pisana kruwa a dawaše jej z jeneho roha pić a z druheho jěsć. Wječor ćerještaj domoj a macocha wopraša so swojeje dźowčički: „što dha sy widźała?“ a ta njewjedźeše ničo.

Na zajtra ćerješe druha sobu a rjekny wonka: „česaj mi włosy!“ A mótka rjekny šeptajcy: „spi jene wóčko, spitaj wobej dwě!“ Zasy přińdźe pisana kruwa a dawaše jej z jenym rózkom pić a z druhim jěsć. A hdyž bě wječor, rjekny mótka: „stawaj sotřička, poćěrimoj domoj.“ Macocha so prašeše dźowčički: „što sy widźała?“ a ta njewjedźiše ničo.

Na ranje ćerješe třeća na pastwu; a hdyž běštaj won dohnałej, rjekny: „sydń so sotra a česaj mi włosy.“ Šeptajcy rjekny tuta: „spi jene wóčko, spitaj dwě wóčcy, spiće wšitke tři.“ Zasy přińdźe kruwka pisana a dawaše jej z jenym rózkom pić a z druhim jěsć. A hdyž bu wječor, rjekny mótka: „sotřička stań, poćěrimoj domoj.“ Doma wopraša so macocha dźowčičku: „što sy widźała?“ tuta njewjedźeše pak ničo.

A na druhi dźeń ćerješe štwórta dźowčička sobu. A hdyž běštaj na pastwu přihnałej, rjekny: „sydń so sotra a česaj mi włosy.“ A mótka sydny so a rjekny šeptajo: „spi jene wóčko, spitaj dwě wóčcy, spiće tři wóčka.“ Na štwórte wóčko pak běše pozabyła. Zasy přińdźe pisana kruwka a dawaše jej z jenym rohom pić a z druhim jěsć. Štwórte wóčko běše wšitko widźało, mjez tym zo tři spachu. Na wječor rjekny mótka: „stań, sotřička, ćěrmoj domoj.“ Doma wopraša so macocha dźowčičku: „što sy widźała?“ Ta powjedaše: „Hdyž tři wóčka spachu, přińdźe pisana kruwa a dawaše jej z jenym rózkom jěsć a z druhim pić.“

Macocha rozhněwa so a wukormi pisanu kruwu, zo by ju zarězała. Holčka dyrbješe nětko doma wostać a hlinjany wosušk z popjerjanym twarožkom jěsć. Kóždy dźeń pak wopytowaše swoju pisanu kruwku a płakaše při njej. Junu rjekny kruwka: „Dźensa budu rězana; ale wuproš sebi wot macochi moje kutło k rjedźenju; w nim namakaš kamušk, tón sadź sebi pod wokno, z njeho wurosće lipka, a ta budźe škleńčana a pod lipku budźe psyčk blawkać.“

Holčka činješe, kaž běše jej kruwka přikazała a z kamuška wurosće škleńčana lipka a blawkaše pod njej psyčk. A pod lipku puzoleše so studnička a holčka dyrbješe we studničcy šaty płokać, zo jej rucy krwawještaj.

Junu jědźeše wosobny knjez nimo a hdyž běše holčku wuhladał, chcyše ju za žonu měć, hač runje běše khuda. Macocha pak njezwoli do toho. Za tydźeń přijědźe knjez zasy a žadaše z nowa wo nju. Dźensa zwoli macocha, ale přikaza swojim dźowčičkam: „wzmiće rjećaz a wuwjazajće lipku!“

Holčka zhotowa so a sydny so na wóz a jědźeše prječ. Tola lipka wutorhny so a zleća na wóz, a psyčk blawkaše za wozom. — — Za lěto měješe młoda knjeni synka. Hdyž běše to macocha zhoniła, dźěše ju wopytać. „Dźowčička, sy khora abo strowa?“ prašeše so. A prjedy hač woteńdźe, slubi, zo jutře zasy přińdźe. Na zajtra přiwjedźe swoju dźowku z dwěmaj wóčkomaj sobu a wopraša so: „dźowčička, sy khora abo strowa?“ Dźowčička wotmolwi: „haj, sym z boha strowa.“ „Pohladaj z woknom, dźowčička,“ rjekny macocha, „kak we hatku rybički hraja!“ A hdyž młoda knjeni z woknom hladaše, storči ju macocha z woknom do hatka, zo so wboha zatepi, a jeje duša zleća do kački a płowaše zrudna po hatku. Macocha położi swoju dźowku do łoža a woteńdźe domoj. A hdyž młody knjez domoj přińdźe a swoju knjeni wuhlada, wopraša so: „Čehodla sy tak hrozna, sy snadź khora?“ „Khora dosć,“ wotmolwi tuta a knjez wobžarowaše ju.

W nocy we dwanaćich přileći kačka z woknom nutř a přeměni so do młodej knjenje a kupaše płakajcy swojeho synka, a hdyž běše jeho zasy wupowijała, wokoši jemu hubičku a skoržeše: „Moja lipka njeklinči, psyčk njeblawči a mój synk jara, jara płače! Dwě nóccy přińdu hišće a ženje wjacy!“ Wuleći zasy jako kačka z woknom do hatka.

Na druhu nócku přileća kačka zasy z woknom a přeměni so do člowjeka; nala kupjełku a wukupa synka. A hdyž běše jeho wupowijała, wokoši jemu hubičku a skoržeše: „Moja lipka njeklinči, psyčk njeblawči a mój synk jara, jara płaka! Jenu nócku hišće přińdu a ženje wjacy.“ A zasy wuleći jako kačka z woknom do hatka. Knjez pak běše za zawěškom sedźo płakał a ju wuhladał a jeje słowa wusłyšał.

Třeću nócku přileći zasy a wukupa synka a hdyž běše jeho wupowijała, płakaše jara a skoržeše: „Moja lipka njeklinči, mój psyčk njeblawči, a mój synk přecy jara, jara płaka! Nětko ženje, ženje wjacy njepřińdu!“ W tym wuskoči młody knjez, kiž běše so za zawěškom skhował a hrabny ju, prjedy hač běše so do kački přeměniła. Młoda knjeni prošeše zrudna: „pušć mje, luby, pušć, dóńž je hodźinka dobra.“ „Ja pak tebje njepušću,“ zawoła knjez. A młoda knjeni praji: „Jeli móžeš dokonjeć: mam pas wokoło žiwota, jeli tón na jedyn raz z mječikom přerubnješ, směm při tebi zwostać, hewak pak budźe za mnje zlě.“ Knjez wza mječik a přerubny pas a před nim steješe młoda knjeni zasy tak rjana čerwjena, kaž běše prjedy była, a wupowjeda jemu, što je macocha z njej sčiniła.

Na ranjo bu wudźerata z włosami konjej za wopuš zwjazana, konjej pak woči zawjazanej a spłóšeny po pjeńkach hnaty. A hdyž kóń zasy domoj přiběža, měješe jeno włosy sobu. Lipka klinkotaše zasy, psyčk blawkaše a mały synk so smějkaše. *H. D.*

Při wusywje.

Zornješko pań do zemje,
Pań do zemje khłódneje,
Spi kaž w łóžku měrnym!
Přikrywam će ze zemju,
Hač će wjacy njewidżu;
Spi w tym łóžku měrnym!

Zornješko budź stróštne wšak,
Sym ći derje posłał tak!
Hdyž sy wudrěmało,
Budżeš stawać wjesele,
Skhadżeć, rosć, kčěć luboznje,
Dźiwać so nic mało.

By ty, lube zornješko,
Ryčeć mohło, wjedźiło,
Što ja činju z tobu;
Rjekło by ze zrudobu:
Słónčka wjacy njewidżu,
Smjerć mje bjerje sobu!

Ja też dyrbju do zemje,
Hdyž so mój čas minył je,
Do khłódneho rowa;
Spać tam b'du hać wotcuću,
Překrasnjeny na tym dnju,
Hdżež nas Bóh knjez woła.

Po němskim *Nčrh.*

Powab Mańki.

Wot Roberta Burnsa.

Hdżež wětram złym so přećiwjo
Wysoki Ochils zběha so,
Stej powab Mańki luboznej'
Raz prěni wóčcy widżałej:
Mi je kaž bych we rěčnišću
Wuhladał kamušk samotny,
Swěćacy w dwójnym błyšćenju,
Hdyž je najrjeńšo točeny.

Khwalena w khłódku samota,
Khwaleny dźeń a hodźina,
Hdżež Mańki powab wuhladach,
Raz prěni móc jej' začujach!
Njej' smilna smjerć, kiž w zawisću
Mi wozmje dych mój ćěkacy;
Wšak surowu ju mjenuju,
Hdyž rubi Mańku z wutroby.

Z jendżelskeho *Bjezmjenc.*

Vatikan ze sixtinowej kapalu w Romje.

Vatikan w Romje je najwjetši palast na zemi. Runjež je tónsamy po prawym residenca bamžow, dha tam tola bamž dla njestroweho powětra, kotryž malaria rěka, jenož za čas, hdźež so konklave wotdźeržuje, přebywa; hewak bydli wón z wjetša w quirinalu, štož je rjany bamžiski palast, srjedź města na tak mjenowanej konjacej horje ležacy. Dołhosć vatikana wučinja 1080 stopow, šěrokosć 720 stopow a je w nim 11,246 jstwow z 22 dworami. Što je twar vatikana spočinał, je hišće njewěste. Nčkotři mčnja, zo je to Konstantin Wulki był, druzy zaso bamža Symacha jako spočinjerja wulkotneho twara vatikana wudawaju. Tak wjele pak je wěste, zo je so hižom Korli Wulkemu tudy wot bamžow hospodliwosć dostała. Wjacori bamžojo su vatikan twarili a wustojnosć najsławnišich twarcow je jón krasnje debiła. Vatikan też je najwuwołaniši tempel wumjołstwa na zemi. Přez nutřkhód šwajcařskeje

straže zastupiš do dwora delle loggie, kotryž je štyriróžkaty, wulcy rumowny z trójnymi arkadami. Dźeš nětk po krasnej skala regia, wot Beninia natwarjenej, horje, dha přińdźeš do nanajkrasnišo wudebjeneje kralowskeje zale, wot Pawoła III. přez San Gallo natwarjeneje a teho dla też paolina pomjenowaneje. Tu widźiš najrjeniše freskoznamjenjenja wot Daniela z Volterra, Vasaria, Raphaela atd., bjez kotrymiž je też tamny znaty wobraz, kak Alexander III. nohu na ramjo khěžora Jaroměra Barbarossu nastaja a jeho absolviruje. K najwosebnišim pycham vatikana ma so wosebje też wuwołany Apollo z Belvedere, starych najsławniši wumjołski skutk, přiličeć. Škoda jenož, zo su rjanosće vatikanowe při nutŕćehnjenju Francowzow w lěće 1797 khětro ćerpiłe. Vatikan ma, kaž wšě palasty katholskich wjerchow, też swoju wosebitu kapalu, runjež z pětrowskej cyrkwju, najwjetšej a nasławnišej na wšěm swěće, kruće mjezuje. Tuta kapala, kotruž je Sixtus IV. twarił a kotraž je teho dla wot njeho mjeno „sixtinowa“ kapala dostała, ma w počahu na wobsah ważnosć małeje cyrkwje. Architektaj Baccio a Bartolomeo Pintelli dokonještaj jejny twar 1476. Znutŕkomne wudebjenja přez wobrazy přepoda Sixtus najwustojnišim znamjenjerjam swojeho časa. Wobrazy Peruginosa, Cortonesa, Ghirlandajosa pyša delnu partiu dołhostronow. Julian II. připoruči wulke dźěło dokonjenja Michel Angelej, kotryž tutón krasny skutk ze wšěmi mocami swojeho wunamakaceho ducha a wulkotnosćemi swojeho styla wuwjedźe. Stawizny stareho testamenta a profetiske podoby stareho swěta předstajeja wobrazy Michel Angelowe. Dwacyći lět pozdźišo, 1533, debješe wón kapalu hišće ze swojim najwjetšim mištrskim skutkom, ze sudnym dnjom, na čimž wón 8 lět bjez přestaća dźěłaše a kiž hakle k hodam 1541 dokonči. Kolosalne dimensie tuteho wobraza, 40 stopow w šěrokosći a 70 stopow we wysokosći, pozběhuja sixtinowu kapalu k dostojnej pyše krasneho palasta za najwyššu hłowu katholskeho khřesćijanstwa. Tudy so při nowowólbje bamža scrutinium wotdźeržuje a spěwuje so też w ćichim tydźenju Allegriowe sławne miserere bjeze wšeho přewodźenja, bjeze wšeho forte a piano wot spěwarskeho chora, kotryž jenož přez bližowanje aho zdalowanje wot wěstych znamješkow, na zemi so namakacych, crescendo abo diminuendo wuwjeduje, štož pře wšo wopisanje mócny a miły zaćišć we wutrobach přitomnych zawostaja.

Fiedler.

Słowjanski rozhlad,

t. r.: krótke powjesće z literarneho, nawukowneho a wumjeństwoweho žiwjenja druhich Słowjanow (Čechow, Polakow, Juhosłowjanow, Rusow, Bołharow) a Njesłowjanow, hdyž něšto za nas wosebje ważne wozjewja.

Pražski belletristiski tydźeński časopis „Lumír“ je w zańdźenym štwórtlěće dlěši přez mnohe čisła běžacy a z lubosću też wo Serbach

ryčacy nastawk podał pod mjenom: „Cestopisní zpominky z Horní Lužice (t. r. pućopisne spominanja z Hornjeje Łužicy) roku 1859“ wot znateho basnjerja dr. jur. Edmunda Kaizla. — Bibliotheka čěskich prěnjotnych romanow historiskich a nowočasnych też lětsa dale wukhadźa, jedyn z najnowšich a wubjernych je „Láska k básníkovi“ (t. r. lubosć k basnjerjej) wot Karoliny Světleje. — Čěske časopisy so stajnje bóle rozmnožuja, powjetšuja a polěpšuja; tak n. př. počinaja dotalne měsačne „Naučné listy“ nětko dwěnjedźelscy wukhadźeć pod redakciu Rezáča, Majeru a Zeleneho. — Lětsa wuńdźe dwoja čěska katholska biblia, a to woboja z illustraciemi; jedyn přełožk je wot Bezděki, druhi wot dr. J. Frencla. — W Pisku su tři zwjazki přełožkow z ruskeho Puškina wušłe. — Pola Kristofa a Kuhé wukhadźa krasna zběrka prěnjotnych čěskich štworospěwow pod mjenom „Zaboj.“ — Wot znamjeniteho čěskeho hudźbnika Martinowskeho, z rjada praemonstratow, wuńdźe zaso „Sedmero písní“, z přewodom piana. Pěsnje same su wot Picka. — W čěskim dźiwadle w Prazy hraješe so 17. junija k lěpšemu Khorwatow, lětsa z nuzu domapytanych, južnosłowjanske drama „Mejrima“ wot Matija Bana, přełożena wot Vaclíka.

W Grodźisku, w Póznańskej, wukhadźa nowy pólski časopis „Tygodnik katolicki“, kotrehož redaktor je duchowny Prusinowski, w literaturje derje znaty. — W Parizu počnje wukhadźeć nowe a dospołne wudaće zhromadnych spisow sławneho Sigmunta Krasińskeho. — Pólska literatura bu njedawno też z wubjerneju knihu wobohaćena, z přirodopisom ptakow wot Pietruskeho, sobustawa wučeneho towarstwa w Krakowje. — Heńdrich Jabłoński je nowe drama spisał: „Posledni swjedźeń Switowida“.

W Celowcu (Klagenfurt) su slowinske „Pěsmi“ wot Fr. Cegnara wušłe, teho runja też Vilharjowe basnje. — Miklošić je we Winje dodawk k spisu „Codex Glagolita Clozianus“ swojeho njeboh krajana a wučerja Kopitara wudał. — W Nowym Sadźe (Neusatz) bu zajimawa serbska kniha wot Joksima Novića Otočanina wozjewjena pod napismom „Hajduk Veljko Petrović, Vaso Čarapić, Janko Katić a Stojan Glavaš“, štož su w narodu znaći wojowarjo z Turkami. — Biskop Stroszmaier je k přihotowanemu wopomnjńeskemu swjedźenju zasłužbneho južnosłowjanskeho spisowarja Handrija Kačića Miošića (mnicha z rjadu s. Franca) 200 šćsnakow darił.

W ruskej literaturje knježi młódne žiwjenje; kniha za knihu wukhadźa, časopisy so rozmnožuja a powjetšuja. Wubjerny, we tołstych zwjazkach wukhadźacy časopis „Russkaja Bjeseda“, kiž bě na kóncu łońšeho lěta zastał, wudawa so z nowa na dotalne wašnje. Z knihow, kotrež su njedawno wušłe a nam pod ruku přišłe, mjenujemy: „Skazanija o swjatych Borisě i Glěbě, Silvestrowski spisok 14. wěka atd.“, wot prof. Srjeznjewskeho, ze 147 wulkimi stronami faksimiliow a wobrazkami, kaž w originalu přikhadźeja; „Hus i Luther“ wot Nowikowa; „O russkowizantijskich monetach Jaro-

sława I. Wladimirowiča“, historisko-numismatiske přepytowanje wot akademika Kunika ze 4 tabulemi.

Z Budyšina a z Łužicy.

* Knihownja Maćicy Serbskeje so na zwjeselace wašnje rozmnožuje. Wosebje je k. knihikupc Smoleŕ jej nowych dobroćelow zbudźił. Hačrunje wona też před tym drohe ruske knihi dostawaše (n. př. wot k. Orjela Ošmjancowa z Moskwy, k. Hilferdinga z Pětrohrodu), dha je jej tajke přisporjenje dobroćelow k popřeću. Škoda jeno, zo w tu khwilu hišće knihownju a druhe maćične zběrki w jenym wosebitym domje nimamy a wustajić njemóžemy. Tola njepušćmy nadźiju rjanu!

* W Budyšinje a we Łužicy ryči so nětko wjele wo spěwańskim swjedźenju, z kónc septembra abo w započatku oktobra wotdźeržomnym. Po dlěšim zastaću budże tajki swjedźeń wšěm wjelewitany, kiž jeho ważnosć zapřijeć móža. Přihoty so hižom činja; za někotry čas počinaja pruhi ze spěwarjemi a spěwaŕkami, za kotrež zo „Žnč, lyriski spěw wot H. Seilerja, z hudźbu wot K. A. Kocora“ wudachu. Tutón spěw namaka so też w Časopisy M. S. w lětniku 1855, zešiwk 1. Jako textowa knlžka (też w němskim přełožku) za posłuchaŕstwo wuńdźe w septembru.

* Dźeń 4. julija wumrje horliwy serbski wótčinc Michał Cyž (rodź. z Nowoslic), sławny ryčnik w Kamjencu, w 36. lěće swojeje staroby. Już na gymnasiu w Budyšinje wopokaza so jako pilny Serb, hišće bóle w Lipsku, a po skónčenju swojich studiow słušeše wón w Budyšinje k zbudźowarjam serbskeho žiwjenja. Čišćane su wot njeho nastawki w Tydź. a Serb. Nowinach, w Časopisu (Omar a Mjerima) a w Jutničcy, kotrejež posledni lětnik (1851) z tehdomnišim kapłanom k. Kućankom sobu redigowaše. Jeho wopomnjeće wostanje mjez nami w česći a sławje!

Ćibka a Mudroń.

Předspomnjenje. Tutaj serbskaj mužej chcetaj na podobne wašnje skutkować, kaž Hans Depla a Mots Tunka w Serbskich Nowinach. Zo staj wučenaj, to prěni pohlad na njeju a na bydło k. Mudronje, w kotrymž so rozryčujetaj, kóždemu pokazuje. Rozdźěl mjez nimaj je jeničcy tón, zo je Ćibka hišće młodušk a Mudroń hižom w połnych lětach. Ćibka su prěnjemu narjekli, dokelž při wšěch swojich studiach to najbliže — Serbstwo — hišće ani njeznaje, a potajkim prawa „ćiba“ je; Mudroń je přemudry a dokelž je Serb, mysli sebi, zo dyrbi hižom tehodla też w serbskich prašenjach jeho słowo jeničcy płaćić. Duž škodźi jenemu hłuposć a druhemu mudrosć. Zo by so nichtó při jeju rozryčowanju wo serbskich należnosćach, žiwjenju, pismowstwje atd.

k wopačnemu njewobroćił, budże druhdy też wěsty „Deus ex machina“ abo „chor Serbow“ sobu ryčeć.

* * *

Ćibka. Knježe Mudronjo, je dha to móžno a wěrno, zo Serbjo zasy jedyn nowy časopis přihotuja?

Mudroń. Hačrunje sym ja jara přećiwo temu, su sebi tola zwěrili, tajki časopis pod mjenom „Łužičan“ wudać. Wćipnośće dla sym sebi jón přinjesć dał.

Ć. Čeho dla dha śće Wy přećiwo „Łužičanej“?

M. K prěnjemu, dokelž ja sam ničo njepisam; k druhemu, dokelž we nowym prawopisu pisać nochcu.

Ć. Konservativnosć w starym prawopisu (druzy temu zaspanstwo rěkaja) je we wšěm něšto khwalobne.

M. Ale hdże su ći konservativni prawopisarjo? Z kóždym lětom bywa jich měnje, a — štož mje najbóle mjerza — nowy prawopis płaći za rozomniši a za bóle „noble“.

Ć. Hdyž Wy, knježe, tak prajiće, dha budu so też ja noweho dżeržeć, zechce-li so mi něhdy wyše němskeho, łaćanskeho, grichiskeho, francowskeho też serbski prawopis nawuknyć.

Ć. Budźeće drje wěśće tak dobry a rozkładźeće mi jene słowčko, kotrež je mi wjele stracha načiniło a mje do podhlada přinjesło.

M. Kotre by to było?

Ć. Zabity „panslavismus“. We wšelakich knihach a časopisach sym prjedy temu tak zrozemił, zo kóždy Serb k tutej sekće słuša, a po tajkim też ja. Pozdźišo su mi tu wěc tak rozdźěleli, zo je panslavismus dwoji, mjenujcy politiski, kotryž Serbow cyle njenastupa, dokelž je kóždy Serb swěrny poddan, a potom literarny, kotryž we tym wobstawa, zo Serbjo też druhe słowjanske knihi kupuja a čitaja.

M. To je wšitko šěra theoria; přetož panslavismus ničo druhe njeje, dyžli wučenje noweho prawopisa. Zo su też druzy to słowo tak wukładowali, dopokazuja Serbske Nowiny w čisle 26. na třećej stronje.

Chor: Hahahaha!

Rjedźeŕ a porjedźeŕ.

Rjedźeŕ je sebi wotmyslił, na město cuzych słowow, kotrež so w ryči abo knihach namakaja, čistoserbske zawjesć. Wón njeje žadyn njerozomny purist, ale wě też, zo je přez nowiny a knihi z poslenich 20 lět něšto kop dobrych serbskich słowow do luda přišło.

Porjedźeŕ chce serbske słowa, kiž su po twórbje a prawopisanju wopačne, naprawić.

Do prědka praju, zo tudy (khiba mjez Ćibku a Mudronjom) wo dwěmaj wěcomaj ženje ryč njebudźe, dokelž stej już dosć rozpowjedanej, mjenujcy wo ródniku (Artikel) a wo wopačnje tworjenym přichodnym času serbskich słowjesow (Zeitwörter). W hornjoserbskich pismach počina ródnik rědki być; w delnjoserbskich so jeho hišće nochceja wostajić, byrnje móhli. Zo też tam prawje derje bjez njeho dźe, dopokazuje nam „Bramborski serbski Casnik“, kiž je w čisle 24. t. l. cyłu stronu ze Serbskich Nowin přełoženu podał, a to — cyle bjez ródnikow, hewak přečasto wot njeho nałožowanych! — Wo tworjenju serbskeho futura hl. Smolerjowy wustojny nastawk w Časopisu M. S., zešiwk 19, str. 7—14.

1. ***Dele, horje, nutŕ, won.*** Dele = hinunter, herunter, nieder, niederwärts; po tajkim steji jeno tam za němske „unter-, ab-“, hdźež so tuto z jenym hornišim wotměnić hodźi; n. p. dele brać, herunternehmen, špatnje město abnehmen, wotebjerać. Horje = hinauf, herauf, aufwärts; n. př. horje nosyć, hinauftragen, nic auftragen, aufwarten; špatne je: horjestanyć m. stanyć, horjezběhnyć m. zběhnyć atd. Nutŕ = hinein, herein; w zestajenju druhdy ein-, hdźež so z „hinein, herein“ zastupuje; špatne je: nutŕnamakać = so zhromadźić, nutŕpanyć m. připanyć. Won = hinaus, heraus; po tajkim njehodźi so němske „aus-“ kóždy čas z nim přełožić; špatne je: wonhladać m. napohlad měć, so zdać, być. Wšě štyri słowa zastupuja w zestajenych słowach jednore předłožki: ze (s), na, do, wu atd. Směšne je też: runje won m. runje, delnjoserb. (w Casniku): prědwenzapłaśenje m. prědzapłaśenje.

„Łužičan“ wudawa so *pŕenu* tydźeń měsaca.

Ze 6. čisłow wuda so wobwalka z pokazowarjom a z mjenami předpłaćerjow.

Rukopisy za Ł. wotedawaja so we wudawaŕni Serb. Nowin a Łužičana abo pola redaktora.

J. E. Smoleŕ, wudawaŕ.

Čišćał *E. M. Monse* w Budyšinje.

LUŽIČAN.

ČASOPIS ZA WYŠŠU ZABAWU A POWUČENJE.

Połlětnje 6 čisłow.

W BUDYŠINJE.

Zamolwity wudawař: *J. E. Smoleŕ.*

Redaktor: *M. Hórnik.*

Předpłata 7½ nsl.

Č. 2. August. 1860.

Spěw za žnjeńcow.

Hłós: Es kann uns nichts Schön'res erfreun etc.

My žnjeńcy, my ludźo smy prawi,
Rad česće kóždy nam daj!
Njech pjata a ruka też krwawi,
Haj haj też krwawi,
My dźěłamy za cyły kraj.

Khłódk zelenych hajow a holow
Nětk njemóže wokřewjeć nas,
Ze serpom a z kosu do polow,
Haj haj do polow
So położić wulki je čas.

Na čole njech krjepjele steja,
Njech słónco hori a škrje;
To wosebna žnjeńcow je reja,
Haj haj je reja,
Kiž lambora nawjeduje.

Ze złotcho tróna sam hlada
Kral na nas spodobajcy,
Khlěb z našeje ruki sej žada,
Haj haj sej žada,
Kiž njese kłós žohnowany.

Wěnc rjeńši hač złoto a žida
Žnjam k česći nawili smy,
A zahony, bože te blida,
Haj haj te blida
Wšěm k wužitkej rumujemy.

My žnjeńcy haj ludźo smy prawi,
Rad česće kóždy nam daj;
Njech twjerde też dźěło nam zrawi,
Haj haj nam zrawi,
Wšak žnjejemy za cyły kraj.

H. Seileŕ.

Měsačk.

Hlaj, měsačk z jasnym woblečom
Přez aether ćiše kroči;
Kónc njeje z jeho swětleškom,
Hdyž njewidźa joh' woči;
O hdźež też wón swój pućik ma,
Jom' słónčko wóčko přikhila.

Kaž měsačk budź, o wutroba,
Budź ćicha, jasna, miła;
O njepraj: mi je zrudoba
Wšu swětłosć zaćěmniła; —
Hlaj, hdźež so twój khód złožuje,
Na tebje Bóh Knjez zhladuje!

Fiedleŕ.

Moja róża.

Wjele różow dźensa widźach ja,
Kóžda zwjadła bě a překćěła.
Junu běchu róże lubozne,
Junu běchu rjenje wukćěłe.

Zrudny běch, mi přińdże do myslow
Moja róża, wyšše kubło jow. —
Moju różu wětr wotłama!
Što mi moju różu zaso da? — *J.*

Swójbiny pokład.

(Skónčenje.)

Znate je, zo je so w Rusowskej ze zajatymi zapadnych (nawječornych) mocow jara derje wobkhadźało. Też poručnik Pourvu běše tak zbožomny. Hdyž bě zahójeny, bu z druhimi zajatymi do twjerdźizny Smolenska wotwjezeny, hdźež hišće druhich zajatych nadeńdże, kotřiž so tam derje namakachu. Na date čestne słowo smědźachu hač na dwě hodźinje za město, wobjedowachu při blidźe ruskich wyškow a buchu w najwosebnišich swójbach česćomnje a wutrobnje přijeći. Wšitcy so wjeselachu w nadźiji, zo z dobyćom Sewastopola wobzanknjenje měra nastanje. Hnydom w prěnim času swojeho pobyća w Smolensku zezna so Pourvu z bohatym pjenježnikom (banquierom), w kotrehož swójbje bě bórzy witany hósć a hdźež wjele přijomneho časa přeżiwi. K temu drje najwjacy dopomha Minka, pjenježnikowa dźowčička, sydomnaćelětne holčo, njewšědneje krasnosće a tajkeho zdźěłanja, zo móžeše so hudać na starostliwe kubłanje.

Młody Francowza bórzy k swojemu wozboženju pytny, zo njeje Mincy njezajimawy, jeje wóčko so předco radostnje zabłyšći, hdyžkuli wón přińdże, a tola běše zas tak zdźerżliwa, zo ju to bolostnje překhwata při jeho pokornym a zdwórliwym zadźerženju. Často hdyž na klaviru přewodźeše Mincyny lubozny spěw, zabłyšći so w jejnym wóčku na poł zdźeržena sylza, a hdyž wón junu so zmužiwši za přičinu jejneho bolenja so prašeše, tu prošeše jeho z bolostnym posmĕwkom, zo by wo tym mjelčał. Tu wuzna zajaty krasnej Rusowcy, što k njej začuwa, ale Minka na smjerć zblědny a wotmolwi: „Też ja was, knježe, lubuju, nihdy pak njesměm być waša! Njewospjetujće swoje wuznaće, hewak dyrbju Smolensk wopušćić!“

Poručnik Pourvu překhadźowaše so junu z wječora na nasypach zrudny a myslo na swoju lubu. Tu słyši na sebje wołać ruskeho hejtmana (kapitana) hrabju Trubskeho, kiž bě lubosće hódny muž, ale prawy Starorus. Skhadźowaštaj so při blidźe a Trubski běše połny zdwórliwosće k zajatym, dokelž bě džakomny za podobne wobkhadźenje z jeho nanom nĕhdy we Francowskej. Přimnywši za ruku młodeho wyška prašeše so, njesměł-li być jeho towařš na překhodźenju. Hdyž běštaj hodźinku khodźiłoj, přeprosy

hrabja młodeho Francowzu, by-li chcył čaj (thee) pić z někotrymi hosćemi. Pourvu přizwoli a bórzy běštaj w hejtmanowym małym bydle. Hdyž też druzy hosćo dońdźechu, dowjedźe jich hosćowař do jstwy a zazwoni po służomnika.

Durje so wotewrichu a z pokornym pokłonjenjom zastupi w khudym burskim woblečenju — pjenježnik, Mincyny nan.

„Sy tu, Iwanje?“ prašeše so hrabja.

„Wy sće poručili, nadobny knježe,“ wotmolwi pjenježnik, wokošiwši wobrubk woblečenja Trubskeho.

„Sy konja a sedła přihotował, Iwanje?“

„Wšitko sym sčinił, štož je hnadny knjez poručił.“

„Derje, Iwanje, njetrjebam wjacy twojich służbow, móžeš hić!“ praješe hrabja. „Ale hišće něšto, člowječe, ja bych so rozhněwał, hdy by lětny dawk już nětko njezapłaćił, trjebam pjenjezy.“

„Hnadny knježe!“ šeptaše z třepotatym hłosom pjenježnik, „poskićuju stotysac rublow za swoju swobodu! Mějće smilnosć!“

„Nihdy, Iwanje, dźi w Bože mje!“

Pomału wotehdźe njewólnik.

„Stotysac rublow? To bych pachoła pušćił,“ směješe so stotnik Konjow. „Kelko dušow ma jeho khěža?“

„Jenož dwě, jeho a jeho dźowčičku!“ wotmolwi Trubski. „Mi je tych ludźi žel, ale njemóžu jim swobodnosć dać, k prěnjemu płaća wulki lětny dawk, a k druhemu zawidźa mi wšudźe njewólnikow z tajkim postajenjom a zamoženjom. Mojej staršej, kaž wěsće, přińdźeštaj skoro wo cyłe swoje zamoženje při dobyću Moskwy a hłownje přez pokradnjenje swójbineho pokłada; ničo nam njewosta, dyžli kubło Trubske z dwěmaj stomaj dušow, štož wone wunjese a lětne dawki z njeho, to runje dosaha, zo móžu po swojim powołanju živy być. Dam-li Iwana Njewědomeho na swobodnosć, zhubi kubło dźesaty dźěl swojeje płaćizny. Nó dźens je sčinił swoju winowatosć, nětko ma cyłe lěto, zo by wotpočnył po tajkim poniženju!“

Poručnik Pourvu sedźeše kaž skamjenjeny při tym cyłym podawku. Pózna nětko, kajka klatba wobćeža pjenježnikowu swójbu. Minka běše njewólnica, służomna swojeho knjeza. Wón njebješe khmany k zabawjenju, mysleše jeno na njezbožomnu holčku a wobzankny ju woswobodźić abo za nju wumrjeć. Wobroći so k hrabi, prajo:

„Knježe hejtmanje Trubski, wěrnje so wuznawam, zo lubuju Minku Njewědomu a prošu was z jeje nanom, zo byšće wobimaj dali swobodu za znamjenity pjenjez. Wšak je swoboda wot Boha wudźělena wšěm ludźom.“

Rusojo hladachu ze spodźiwanjom na zajateho a myslachu skoro, zo žortuje. Hdyž pak hrabja mjelčeše, wospjetowaše Pourvu swoju ryč a spomni na nječlowjeske wašnje wotročstwa.

„My njezapominamy, zo sće nas hósć, knježe towaršo; prosymy pak, zo byšće też wy so njedotkali našich statnych zarjadowanjow,“ praješe Trubski. „Štož pak mojich njewólnikow nastupa, tu dźeržu waše wuznaće za žort; khěžorski francowski wyšk njezměje snadź tola woprawdźite znajomstwo z njewólnicu!“

„Nježortuju w tak ważnej należnosći, knježe hrabja. Hišće junu: lubuju knježnu Minku Njewědomu, a njedaće-li mi tu damu, dyrbju ju wudobyć abo zahinyć. Chceće, zo bych wam podał ruku z podźakowanjom abo zo bych z pistolu ju na was naćahnył?“

Wobličo hejtmanowe, hač dotal tak přećelne, so pokhmuri.

„Hejtman Trubski njepodćisnje so napadam zajateho,“ zawoła wón. „Holčo budźe njewólnica, hdy bych też padnyć dyrbjał z wašej kulku.“

„Je-li temu tak, knježe, wočakuju wašeho sekundanta!“ wotmolwi Pourvu. Stany a wopušći towarstwo.

Tři dny na to jědźeštaj stotnik Konjow a Pourvu z jenym służobnikom z połnócnymi wrotami po drozy do Wěle. Dwójnja (duell) měješe so wotbyć w kamjenišću, tři wjersty wot Smolenska. Hdyž so tam přibližichu, wuhladachu już wóz přećiwnikow pódla hórki, na kotrejž so tři sylne štomy wupinachu. So postrowiwši wzaštaj wojowarjej pistolu do ruki.

„Postaj so tam na hórku a hladaj k Poréču, zo bychu nas wot tam njepřesłapnyli!“ poruči hejtman swojemu służobnikej.

„Poréčo?“ wospjetowaše Francowza, hladaše na hórku a zblědny.

„Žerdki (barriery) su wutyknjene,“ rěkaše. A přećiwnikaj stupištaj na swoje město.

„Attention! Avencez!“

Wutřeli so. Pourvu pušći pistolu a čorna krej so liješe z jeho ruki. Khwataše k Trubskemu.

„Knježe hejtmanje!“ zawoła, „daće mi Njewědomic swójbu, hdyž wam pokradnjeny swójbiny pokład wobstaram?“

„Zawěrno, knježe, to sčinju, wunoša million rublow!“ směješe so Rus.

„Před třiaštyrcyći lětami bu ćisnjeny do tamneje skałoby we skale!“ rjekny poranjeny třepotajo z radosću a nadźiju. „Tam pod tymi kamjenjemi dyrbi ležeć.“ A wutorhnywši so lěkarjej sam k tamnemu městnu běžeše.

Wšitcy stejachu mjelčicy a přesłapnjeni. Dźeržachu Francowzu za błudneho. Tu wućahny służobnik Konjowa swoju ruku, hdyž bě prjedy kamjenje wotwalił, a we njej błyšćeše so drohotny dejmantowy diadem.

„Wěrowańska debidło mojeje maćerje!“ zawoła pohnuty Trubski. Sylzy so jemu z wočow ronjachu, košeše drohe debidło.

Pomału wróćeše so Pourvu, mjez tym zo służobnik debidło za debidłom won dawaše.

Rus podawaše zajatemu ruku.

„Hišće njerozemju temu dźiwu, knježe poručniko!“ rjekny; ale widźu, zo sće mój dobry jandźel. Njewědomicy su wot tehole časa swobodni, jeno jene žada jich wobsedźeŕ, zo by směł njewjesćinsku pomoc darić!“

* * *

Njedaloko Narbonna na brjozy mórskim steji krasna villa (hrodźik) srjedź luboznych winicow a młódnych zelenych lěsow. Tam bydli już lěto poručnik Pourvu ze swojej powabnej njewólnicu. Před něšto njedźelemi bě pola nich hrabja Trubski, zo by z pjenježnikom Njewědomym, kotryž pola swojeho dźěsća je, kmótřił prěnjemu synkej něhdušeho zajateho. Při tej přileżnosći zhoništej zbožomnej staršej, zo je Trubski jedyn z tych zemjanow był, kotřiž po woli khěžora Alexandra njewólnikam swobodu darichu bjeze wšeho wuměnjenja. *L. N.*

Khapałka w Tuchorju.

Spisał *K. A. Jenč.*

Něhdźe tři hodźiny wot Budyšina k wječoru blizko pola Hornjeho Wujezda leži lěs Tuchoŕ. K tutemu lěsej słuša 416 akrow kraja, kiž su z wjetša z čornym drjewom wobsadźane a pod wobkedźbowanjom jeneho hajnika, wot budyskeje rady k temu postajeneho, steja, kiž ma na wječornej kromje Tuchorja blizko pola Ledźborec swój dom, radźine hajnistwo mjenowany. W staršim času měještaj Tuchoŕ dwaj hajnikaj wobhladać, wot kotrejuž druhi w tak mjenowanym serbskim hajnistwje blizko pola Wulkeho Wosyka bydleše, kotrež posleńše pak bu wot budyskeje rady w nowišim času předate. Štož nětko lěs Tuchoŕ nastupa, dha bě tutón hižom w jara starym času znaty lěs, kiž tehdom klóštyrej Marinej Hwězdźe přisłušeše, kotremuž bu wón w lěće 1382 wot krala Wjacsława připrajeny. Jeho mjeno bě tehdom „die Tewer im Budiſſiner Lande gelegen“ *). Pozdźišo přińdźe lěs Tuchoŕ, při kajkej składnosći njeje nam znate, na radu města Budyšina, kotraž tón samy hižom w lěće 1523 wobsedźeše. Přez tak mjenowany pönfall pak, kiž w lěće 1547 łužiske šěsć města potrjechi, zhubi město Budyšin ze swojimi druhimi wobsedźenstwami też lěs Tuchoŕ a dyrbješe tutón češkemu kralej Ferdinandej wotstupić. Hakle 24. septembera 1555 kupi budyska rada wjes Wujezd, kaž też Tuchoŕ, zaso za 5000 toleŕ**) a je jón wot tuteho časa sem też hač do dźensnišeho dnja wobkhowała.

Najskerje hižom w tym času, w kotrymž Tuchoŕ hišće klóštyrej přisłušeše, nasta w tutym lěsu mała křesćijanska khapałka, swjatej

*) Přirunaj: Kirchengalerie der Oberlauſitz, strona 447.
**) Přirunaj: Laus. Magazin 1835, strona 140.

Mari poswjećena, wo kotrejž je so powjesć hač do dźensnišeho dnja bjez serbskim ludom, kiž wokoło Tuchorja bydli, wobkhowała. To město, na kotrymž wona w swojim času steješe, njeje drje cyle wjacy znate, tola powjeda so, zo je ta sama na połnócnej stronje Tuchorja blizko pola drohi, kiž nětko z Wujezda do Budyšina wjedźe, stała, kotrež město nětko z lěsom wjacy wobdate njeje. Kaž budźemy so pozdźišo wo tym přeswědčić móc, bě cyła khapałka najskerje wot drjewa. W njej steješe wjacy wołtarjow a na jenym tych samych swjećo swjateje Marje, kiž bě swojich dźiwow dla daloko a šěroko znate a kiž tysacy člowjekow samo z dalokosće a z cuzby k sebi ćehnješe. Haj jeničcy tuteho swjećeća dla bě khapałka w Tuchorju tak wuwołana a wopytana, kaž žana druha, kiž bě tehdom w serbskim kraju. Cyłe črjódy pobožnych křesćijanow přikhadźachu k temu swjećeću w Tuchorju, zo bychu so w pohladanju na nje natwarili abo tam pomoc w khorosći a druhej nuzy pytali. Z tajkimi pobožnymi a pomocypotrjebnymi přińdźechu pak też druzy sobu, kotrymž ani wo natwarjenje ani wo pomoc činić njebě, ale kiž přińdźechu, zo bychu při składnosći swoje ćělne lóšty spokojić a swoje šibałstwo wuwjesć móhli. Lěs Tuchoř, kiž bě tehdom hišće husćiši a mjenje wobkhodźeny, hač dźensniši dźeń a kiž so tehdom hišće koło wokoło khapałki wupřesćeraše, poskićowaše wšelke khowanki za tajkich a njebě ničo žadne, zo so wot tych, kiž běchu po zdaću natwarjenja abo modlenja dla k swjatej Mari přišli, w Tuchorju mandźelstwołamanje a kurwarstwo ćěrješe. Haj samo rubježnicy a mordarjo khowachu so w Tuchorju a nadpadowachu tych, kiž khapałku w nim wopytowachu. Tuteje winy dla wobroći so budyska rada naposledku na mišnjanskeho biskopa Jana VII. ze Schleinitz a prošeše tuteho, zo by ji dowolił, khapałku w Tuchorju wotłamać a na nowe pohrjebnišćo před Budyšinom stajić. A biskop Jan dowoli to też rady. W dwěmaj pismomaj, wot kotrejuž je prěńše 22. a druhe 26. junija 1523 w Stołpnje napisane, přikaza wón, zo by so po namjeće budyskeje rady stało. Tutej pismje stej nam w łaćanskej ryči hišće wukhowanej*) a z njeju zhonimy, zo je ta khapałka swjatej Mari poswjećena była [Capella beatae virginis], zo je w njej wjacy wołtarjow stało, zo je k njej jara wjele luda přikhadźało, zo je Tuchoř tehdom hišće jara samotny a dźiwi lěs był, w kotrymž je so wjele njepočinkow stało**) a zo je tehdom też hižom w Hornim Wujezdźe [Ugist mjenowanym] cyrkej stała a duchowny był, kiž je najskerje też bože służby w tuchořskej khapałcy wobstarał. Tutemu posleńšemu přeporuči mjenujcy biskop Jan w swojimaj pis-

*) Přirunaj: Kirchen-Reformations- und Jubelgeſchichte des Amts Stolpen von M. Senffen. Budißin 1719.

**) Cum is locus multum sit invius, in solitudine et deserte positus, ita, quod multi illiciti et inconcessi actus, adulteria, stupra et latrocinia, experientia rei ita docente, perpetrantur etc.

momaj swjećo swjateje Marje, kiž bě hač dotal w tuchórskej khapałcy stało, zo dyrbi te same na swjedźeńske wašnje do wujezdźanskeje cyrkwje přenjesć dać a wot wšitkich nutřpřińdźenjow a woporow, kiž budźa so jemu přichodnje přinjesć, třeći dźěl mišnjanskemu biskopej wobličić. Khapałka w Tuchorju bu nětko hnydom wotłamana, štož so lohcy činić hodźeše, dokelž bě wot drjewa, a wot budyskeje rady na nowe pohrjebnišćo před Budyšinom, kiž wot tuteje khapałki to mjeno Tuchoř dosta, přewjezena a tudy zaso natwarjena. Na Tuchorju před Budyšinom steješe ta sama hač do lěto 1550, w kotrymž lěće ju wulki wětr powali. Měšćanska rada da na to powostanki tuteje khapałki wotnosyć a na jeje město 1558 šěsćróžkate twarjeńčko stajić*), kiž hišće dźensa wobnowjene na Tuchorju steji, do kotrehož buchu w starym času kosće ćiskane, wot lěta 1849 sem pak ćěła stajane atd.

Nětko praša pak so, hdźe je to sławne swjećo wostało, kiž něhdy w tuchořskej khapałcy steješe a tam tak wjele putnikow k sebi ćehniše. Kaž z prjedy hižom rozpomnjeneho wukaza mišnjanskeho biskopa Jana VII. zhonimy, bu to same najprjedy w lěće 1523 do wujezdźanskeje cyrkwje přenjesene a tudy k česćenju z nowa wustajene. Zo w Hornim Wujezdźe hižom tehdom cyrkej steješe, je wěste, přetož wona je prěni króć hižom wot wěsteho Callesa 1346 w matrikeli mišnjanskeho biskopa mjenowana. Też powjedaja stawizny, zo je jedyn mišnjanski biskop 28. septembera 1414 prěni wołtař we wujezdźanskej cyrkwi „in honorem Lazari et sororum“ poswjećił**). Najskerje wosta Marine swjećo w tutej cyrkwi hač do časa reformacie a bu też tudy po starym wašnju česćene a pomhaše, kaž so powjeda, wujezdźanskej cyrkwi k jeje zamoženju. Kaž je znate, započa so reformacia we Hornim Wujezdźe 1551, w kotrymž lěće bu wěsty Donat Möller z Kulowa za prěnjeho evangelskeho duchowneho do Wujezda powołany a k tajkemu swojemu zastojnstwu Fer. IV. post Septuages. we Wittenbergu wot M. Bosćija Fröschela swjećeny***). Najskerje poda so w tutym času posleni katholski duchowny we Wujezdźe k swojemu rektarej do Hodźija a wza tehdom też to swjećo sobu do Hodźija, přetož runje w tym samym času nadeńdźemy też w hodźijskej cyrkwi, při kotrejž bě tehdom wěsty Jan Temmler farař, jene dźiwyčinjace swjećo swjateje Marje, kotrehož dla bě Hodźij jara wopytany †). W Hodźiju wosta to same tak dołho, hač bě Temmler tudy farař. Jako pak dyrbješe tutón w lěće 1559, w kotrymž so w Hodźiju reformacia započa, Hodźij wopušćić, zhubi so

*) Přirunaj: Budiſſiner Nachrichten 1858, strona 1181.

**) Přirunaj: Rukopisny zapis serbskich duchownych wot Ponicha, k namakanju w michałskej cyrkwi w Budyš. pod mjenom Wujezd.

***) Entwurf einer wendiſchen Kirchenhiſtorie, strona 101.

†) Senff, Kirchengeſchichte des Amts Stolpen, strona 206. Knauth: Kirchengeſchichte, strona 173.

z nim też to swjeco, kiž bě hač dotal w hodźijskej cyrkwi stało a ničo njeje k wěrje podobniše, hač zo je wón to same tehdom sobu wzał. Temmler poda so, kaž je znate, do Khróšćić a bu tudy farař. A nimale wot teho sameho časa sem powjeda so wot swjateje Marje w Róženće, kotraž wjes bě ze swojej khapałku hač do lěta 1754 filia wot Khróšćić. Hač runje Ticin w swojich knihach: „epitome historiae Rosenthalensis“ sempřińdźenje swjateje Marje w Róženće hinak powjeda, dha je tola to, zo je róžeńčanska Marja ta sama, kiž je něhdy w Tuchorju a pozdźišo w Hodźiju była, hišće bóle k wěrje podobne a ma też powjesć ze rta serbskeho ludu za so. Hižom w starym času ryčachu mjenujcy burjo wokoło Hodźija wo tym, zo je swjata Marja z Hodźija ćekła a so do Róžanta dała*), a hišće dźensniši dźeń ryči so wot swjateje Marineje šćežki bjez Hodźijom a Róžantom, po kotrejž je něhdy swjata Marja šła a kiž so předco hišće přez to wuznamjenjuje, zo žito a trawa na njej wjele płódnišo a tučnišo rosće, hač hdźe druhdźe.

Prošeny buk w Tuchorju.

Z ludu.

Před někotrymi lětami hišće steješe w Tuchorju stary buk, kiž bě pola ludźi pod mjenom „prošeny buk“ znaty. Z wotkel tuto mjeno? Běše něhdy we wujezdźanskej wosadźe muž, kiž chcyše brašku činić. Jako dyrbješe pak prěni króć na kwas prosyć, boješe so před ludźi stupić. Zo by so nětko w prošenju zwučował, dźěše wón do Tuchorja a stupi před pomjenowany buk a praješe před tutym swoje hrónčko, kaž by před jenym hosćom stał, kotrehož měł na kwas prosyć. Šibakojo, kiž běchu jeho při tym wobkedźbowali, narjeknychu na to temu štomej, před kotrymž bě wón stał, „prošeny buk.“ *K. A. Jenč.*

Kak je čert w šlifarnjach sedźił.

Na drozy, kiž z Budyšina do Lubija wjedźe, leži blizko pola Kubšic nowa korčma, kiž „šlifarnje“ rěka. Prjedy hač bu tuta korčma natwarjena a jako hišće stara droha niže teje sameje dźěše, ležeše při posleńšej stara korčma, kotrejž rozpadanki buchu hakle při twarjenju železnicy wotnošene. Tuta korčma rěkaše „stare šlifarnje“ a steješe něhdźe 100—200 kročel niže nětčišich nowych šlifarnjow. Před wjele lětami zhromadźowachu so w tutej korčmje njedźelu wot njedźele hračcy. Sobotu ducy z města wosta hižom wjele tajkich bratrow tam sedźo a pijachu a hrajachu tam husto, hač hdyž njedźelu rano ke mši zwonješe. Haj wjele wot nich wosta

*) Senff, loco citato str. 267 a 435. — Knauth, l. c. str. 103 a 174.

hišće dlěje sedźo a hrajachu też njedźelu dopołdnja, hdyž bu we wšitkich cyrkwjach Bože słowo spěwane a prědowane. Jich knihi, z kotrychž woni tehdom spěwachu, běchu kharty a jich spěwanje bě zelenje a lestrowanje. Jenu njedźelu dopołdnja sedźachu tam też tajcy bratřa a běchu kaž zakowani na swoje hraće. Na jene dobo, wokoło dźewjateje hodźiny, stupi cuzy knjez do jstwy nutř z dołhim zelenym kwičom wodźety, syny so za blido a přihladowaše dołhi čas, kak ći hračcy hrajachu. Po někotrym času wupadźe jenemu hračkej jedyn khart, wón zběhny jón a wuhlada při tym, zo měješe tón cuzy knjez konjacu nohu. Połny stróżelow njemóžeše wón tym druhim ničo prajić, ale kiwny jenož z wočomaj, zo dyrbja přestać. Runje stupi też korčmařka do jstwy nutř a wuhlada při tym też, zo měješe tón cuzomnik konjace nohi a poča wołać. Z dobom zhubi pak so tón cuzy a šumješe při tym we jstwje, kaž bychu wšitke wokna do hromady padałe. Też nasta žałostne smjerdźenje, kaž móže jenož čert to same načinić a wšitcy, kiž we jstwje běchu, padźechu na woči a ležachu, kaž wot njewjedra dyrjeni. Jako zaso k sebi přińdźechu, bě wšitkim lóšt k hraću na stajne zašoł. Třepotajo wróćichu so woni domoj a wostachu khorowaći čas žiwjenja a po krótkim wumrje jedyn po druhim. Jich mjena sym w swojej młodosći słyšał, ale zaso zabył. Wjele lět pozdźišo wumrje też tón stary korčmař, kiž bě tehdom w starych šlifarnjach hospodaril, jako so tam spomnjeny podawk sta. Wón słyšeše hač do swojeje smjerće mało a powjedaše so, zo je tehdom, jako so tym hračkam w jeho korčmje tak zlě zeńdźe, wo słyšenje přišoł.

(Ze serbskich Nowin łužiskeho prědarskeho towarstwa w Lipsku.)

Włosančki.

Hdyž po drozy z Budyšina do Bukec dźeš, nadeńdźeš krótko před Bukecami hosćeńc k złotemu klučej. Kruch wyše tuteho do hór horje steja někotre khěže, kiž we rće luda „włosančki“ rěkaja, kotrež mjeno pak na žanej kharće a snadź też w žanym słowniku njenamakaš. Tuto mjeno wisy hromadźe z powjesću, kiž je hišće dźensa bjez ludom žiwa. Běše něhdy w starodawnym času w jenej wsy njedaloko włosančkow, snadź w Wuježku abo w Mješicach, rjana holca, kiž bě hižom sydom króć k padu přišła. To wšitko bě pak so tak mjelčo stało, zo njebě nichtó za tym přišoł a přez wšelaku lesć bě so ji poradźiło, ludźi zaslepić, tak zo ji nichtó jeje njepocćiwosć dopokazać njemóžeše. Jako so teho dla naposledku pacholi namaka, kiž so wot njej nabłaznić da, tak zo sebi ju za mandźelsku žadaše, dawaše so wona też w Bukecach jako čestna a pocćiwa młoda holca připowjedać. A jako dźeń přińdźe, na kotrymž chcyše jejny nawoženja z njej před Boži wołtař stupić, wuhotowa so wona ze wšej pychu, kiž tola jenož čestnym njewjestam

přisłuša a staji sebi też bortu na hłowu a na nju znamjo njewinowatosće a poćiwosće — rućany wěnc. Tajka dźěše ze swojim nawoženju a z kwasnymi hosćemi do Bukec k wěrowanju. Ale hlaj, što so sta. Blizko pola włosančkow přińdźe ji napřećiwo zły duch, kotremuž bě wona służiła a zapřimny ju a roztorha ju k nastróženju wšitkich, kiž to widźichu. Kruchi jejneho ćěła lětachu tam a sem a buchu hakle pozdźišo zaso namakane. Hdźež nětko włosančki su, ležachu jejne włosy a hdźež je nětko kruch keŕkow, kiž „ručica“ rěka, jejne ruki a hdźež je nětko studnička, pod mjenom „harband“ znata, tam namakachu zadni dźěl jeje pychi, kotruž bě na borće měła. Móžno, zo też ležomnosć, pod mjenom „wěčniki“ znata, z tym hromadu wisy. K dopomnjeću na tutón podawk służa hišće dźensniši dźeń te wšelake mjena, kotrež smy pomjenowali a kaž so powjeda też jena stara pěsnička, z kotrejž pak su nam jenož te hrónčka znate:

Z njej helsku reju zarejwa
A helski khěrluš wuspěwa.

K. A. Jenč.

Pastyŕ abo krowarja.*)

(Z delnjołužiskeho přełožka Theokritowych pěsni.)

Pastyŕ. Spiwaj po pastyŕskej, Daphnis, chop raz pěseń!
Po tebje bužo Menalkas. Pjerwej jano
Zežentej gromadu śeleta z krowami,
Jałowe pak z wołami. Te přece mogu
Gromaże na pastwje byś a mjazy krjami
Ganjaś; njebudu wšak samopasne ganjaś.
Ty pak po pastyŕskej přede mnu nětk spiwaj,
Daśi po rědu śi wotgroni Menalkas.

Daphnis. „Słodce rijo jałojca, a słodce krowa,
Słodce znijo świkalka, a pastyŕ dujo,
Słodce ja pak teke. Seženje mam chłodne
Pola rěki; nawalane su tam rědne
Kože běłych jałojcow, kotrych jo wšiknych
Z napřiskego hochišił wětŕ z połdnja, gdaž za
Wjerjebinami se wjelgi naśegachu.
Ja pak tak wjele rožim wo suche lěše,
Ako lubujce wo starejšich grono.“

Tak mi spiwašo Daphnis a tuž Menalkas.

---

*) Dla požadaneho zbliženja k hornjołužiskej naryči piše Łužičan po „h, ch, š, ž“ a po „c“, hdźež w hornjołuž. „či“ steji, „i“ město dotalneho „y“ (hačrunje w starym prawopisu tu a tam też „i“ so namaka), n. pŕ. hiś, chišiś, wšikno, žiwy, ciniś. — Za čitarjow, kiž delnjołužisku naryč mjenje znaja, spomnju, zo tu „c, ś, ź, g, ch“ město hornjołuž. „č, ć, dź, h, kh“ (w spočatku słowow) přikhadźa, kaž też, zo so „ł“ kaž twjerde „l“, „l“ kaž „lj“, „tŕ“ kaž „č“ wupraja. Redaktor.

Menalkas. „Gora Aetna moja maś jo, a hobydlim
Rědne skało dłymoko we kamjenitym;
Mam, kakž pokažo we cowanju se, rozmjej
Wjele wojcow, wjele kozow, kotrych kože
Laže pod głowje mi a teke k nogoma;
Kjałbasy při dubowemu drjowje smaže;
Gdaž wětř garujo, se pjaku bukowe žołže.
Zymy dla se njestaram tak wjele, ako
Worjechow dla, chtóž bjez zubow jo, gdaž mjełk ma.“

Tyma přiklaskach z rukoma, dach wnet myto,
Daphnisoju heju, kotra zrostła běšo
Na nanowemu dobytku, wot se sama
Hurosćona, až by śěžko swědobny měł
Na njej něšto k huspiwanju; drugemu pjakł
Šnjeku rědnje witu, kotareje měso
Sam sym hujěł, gdaž za njeju běch pasł a ju
Schišił na Kariskich kamjenitych brjogach.
Dokulž pěšo běchmy, žěšo do pěś žełow.
Wón pak chopi wjasole duś na tej šnjecy.

Strowje wam pastyŕske Musy! zjawšo moju
Pěseń, kotru pola pastyrjow huspiwach.
Prědku na jězyku wšak njej' hišćer puchoŕ.
Skocki žarże se ku skockam, mrowje k mrowjam,
Jastřebje pak k jastřebjam; ja přeco k Musam
A k tej pěseni, kotreje cyły dom jo
Połny; přeto daniž spanje a nalěto
Z casami njejstej mi słódšej, daniž pcołkam
Kwětki njejsu lubše, ako mi su Musy.
Přeto kogož wiże, zwjaseliš se na tom,
Tog' njetama kirka z guslowaŕskim piśim.

Přełožił **Stempel**, hušši faraŕ w Lubnjowje.

Skorpion.

Skorpion (scorpio) słuša do pawkojtych žiwochow (arachnidae), kotrež do třoch rjadow rozpaduja, mjenujcy a) do skorpionow, b) do woprawdźitych pawkow a c) do molikow (milbow). Žiwot skorpionowy je podołhojty a wobsteji z mjeńšich stawčkow (rynkow); koža je pergamentej podobna; dychsrěbanje stawa so přez 8 dźěrkow; ličba wočow je wšelaka, najmjenje stej 2 woči, najwjacy 12 wokow; nohow ma 8 a dwojake dźěle, k rozmnoženju postajene. — Štodha pak je stworićel skorpionej k nawdawkej sčinił?

Skorpion ma w nocy ličbu překasancow (insektow) pomjeńšeć. Přetož w Božej přirodźe ma wšak jeneho smjerć

druheho žiwjenje być. Skorpion mjenujcy n. př. bruki, skóčki, pawki, waki a teho runja łoji a žerje. K temu so derje přihodźa:

1) Jeho wulkej čujadle (Taſter), kotrejž jemu najprjódcy k čuću służa a na kotrejuž kóncu so šćipalcy (Scheeren), rukomaj podobnej, namakatej, z kotrejuž pomocu wón insekty jara derje popadnje.

2) Jeho jědowa připrawa. Žiwot skorpionowy so do dołheje, ćeńkeje, šěsćrynkateje wopuše wukónča, na kotrejež kóncu so zhibnjene, kónčojte žahadło namaka, kotrež z jědowym pucherkom w zjenoćeństwje steji a kotrež ma pod kónčkom maličkej dźěrcy, z kotrejuž, hdyž skorpion kole, jěd do rany wuběhnje, kotryž wulcy pali, haj samo mori. Z tutym žahadłom skorpion insekty, w šćipalcomaj dźeržane, najprjedy zakole, prjedy hač je žerje. Europiski skorpion (scorpio europaeus), w połońšej Europje žiwy, člowjekej mjenje škodźi, ale kłóće afrikanskeho, na 6 palcow dołheho a w północnej Africy a w rańšej Indii žiweho, kaž też chinesiskeho skorpiona jemu smjerć přinjese. Skutkowanje skorpionoweho jěda je jenož při prěnim kłóću najhórše, při druhim, třećim, štwórtym razu pomałku wotebjera. Ranjene městna wulcy zaćekaja a zhotuja žałosnu bolosć, kotraž 24, 48, haj samo na 72 hodźinow traje. Hłowne skutkowanje skorpionoweho kłóća pak je, wothladane wot smjerće, powšitkomne wopušćenje wšěch mocow a tajke wosłabnjenje, zo móže so khory lědy stejo zderžeć. Francowscy lěkarjo su teho dla skorpionowe kłóće w tajkich padach poručeli, hdźež je nuzne, přemócne pukotanje wutroby wosłabić. Jako srědk přećiwo skorpionowemu kłóću wudawa so štomowolij (Baumöl), w kotrymž je skorpion wumrjeł. Zo skorpion, hdyž jeho smjertna nuza (n. př. přez wokoło njeho nasypane žehliwe wuhlo) ćišći, tak dołho ze swojim žahadłom wokoło sebi pjerje, dóniž sebje sameho njetrjechi a so tak sam njezakole, to drje je bajka.

3) Jeho přebywanske městna. Tute su ćěmne a potajene. Přetož wón přebywa w zemi, pod kamjenjemi, w moše, w starych murjach, też w twarjenjach pod starymi papjerami, haj samo w łožach atd.

4) Jeho sylne přisporjenje. Žonka skorpionowa w kóždym lěće 20—60 młodych na swět porodźi, kotrež su hnydom starym rune, dokelž žanej metamorphosy podćisnjene njejsu, ale jenož swoju kožu někotre razy z nowej přeměnja. Swoje młode, kotrež hakle po dwěmaj lětomaj k płodźenju zezrawja, nosy mać z woprědka wěsty čas na khribjeće wokoło. Stare ludy wotwodźowachu nastaće skorpiona ze zhniłeho křiža krokodiloweho a z cyła zrozemjachu pod skorpionom wulcy jědojte a škódne zwěrjo.

Přispomnjenje. Pola nas mamy jenož dweju skorpionow. Mjenujcy a) **knihoskorpiona** (Bücherſcorpion), kotryž so też k pawkam liči, ale žaneje wopuše nima a jědojty njeje. Wón je wužitne zwěrjatko, kotrež wšelake škódne wačatka, w knihach so přisporjace, spopaduje; a b) **wódnoskorpiona** (Waſſerſcorpion). Tutón we wodźe přebywa a sluša k połkřidlerjam (Halbflüglern). Ze rtom wón kala a žiwi so wot wšelakich wodowych wačkow. Při wopuši ma dwě rólcy, z kotrymajž dych sněba.

Fiedler.

Serbske přisłowa.

(Přidawki ke knižcy: „600 serbskich přisłowow atd. wot J. Buka.“ W Budyšinje 1858.)

Dołhe wubjeranje,
Na posledku hubjeny trjech.

Na směški a skački
Přińdu rady płački.

Spušćiš sywa,
Nimaš mlěwa.

Štóž ma dymny dom, kapatu złu třěchu a wadźatu žonu, temu njeje trjeba na wójnu ćahnyć, wón ma jeje doma dosć.

Štóž druhim rad kněžu mjeće,
Skomdźi lohcy swoju.

To su wěste wěcy,
Rozom njetči w měcy.

Wjetši njedušnik,
A hórši wudmak.

Wowcy z jeneje wowčeŕnje so znaja.

H. S.

Słowjanski rozhlad.

Češke pismowstwo bu w poslednim času z někotrymi nowymi dramatiskimi kruchami wobohaćene. Mjez tymi, kiž běchu so wo čestne myta, wot k. Ferdinanda Fingerhuta wustajene, prócowali, dosta k. Vítězslav Hálek dwoji akcesit na zrudnohrje: „Záviš z Falkensteina“ a „Král Rudolf.“ Pola Popíšila w Prazy je wušła historiski hra: „Otokar II. w Samlandu.“ Skónčnje přihotuje češke dźiwadło zrudnohru, po W. Klicperje zawostajenu: „Bedřich Bojovný.“ — Češka deputacia je pola kněžora wuskutkowała, zo je so wjacykróć žadana koncessia k wudawanju njewotwisneho politiskeho časopisa dała. Tutón póčnje přichodny měsac w Prazy wukhadźeć pod mjenom: „Čas“ a pod redakciu dr. jur. A. Krásy. — Jedyn přećel narodneje literatury słowakskej je při Maćicy češkej fundaciu założił, z kotrejež danje so basniske płody mytować budźa. Założi-li so po času wosebita Maćica we Słowakskej, móže so fundacia na tu samu přenjesć. — Wubjerk za twarjenje wosebiteho češkeho dźiwadła w Prazy pokazuje z nowa wjetšu dźěławosć. — Wudaće zhromadnych spisow narodneho humoristy Fr. Jaroměra Rubeša je dokončene. Nětko započnje nakładnistwo tych samych wudawać spisy Jarosława Langera a zawostajene dźěła Wjacsława Klicpery. — Sławnemu Słowakej Ludewitej Šturej budźe pomnik postajeny.

Talentna pólska basnjeŕka Gabriela Žmichowska je rjanu zběrku swojich basni do ćišća dała. — We Wilnje budźe bórzy wukhadźeć pólskoruski časopis za přirodospyt pod redakciu k. Gusiewa, pomocnika direktora tamnišeje hwězdaŕnje, do kotrehož so nastawki w pólskej a w ruskej ryči woćišća. — Ważne physiologiske dźěło Supińskeho wuńdźe pod napisom „Myśl ogólna fizyologje powszechnéj.“ — Tydźeński časopis „Gwiazdka Cieszyńska“ powjeda, zo wot 1. oktobra póčnje wukhadźeć nowy časopis za žónske z mjenom:

„Niewiasta“ (žónska), kotryž su najwubjerniši spisowarjo, n. př. J. T. Kraszewski a Jozef Szujski, ze stajnymi wudźěłkami podpjerać slubili. Tutón časopis chce mjez žónskimi lubosć k wótčinje a prawej zdźěłanosći wubudźeć. — We Waršawje su so někotři spisowarjo k wudaću wulkeho pólskeho słownika zjenoćili, kotryž ma požadanki nowišeho časa dopjelnić.

Almanach „Leptir“ (mjetel) na l. 1861, kiž po krótkim wuńdźe, budźe wudebjeny z podobiznu biskopa Jozefa Jurja Strossmajera, hłowneje podpjery a sławy nětčišich Khorwatow. — Professor Vinko Pacel w Rěcy (Fiume) je stawizny južnosłowjanskeje ryče wot 1835 do nětka dokončił. — Pěsni Serba Luboměra Nenadovića čišći so w Běłohrodźe třeće wudaće. — Maćica serbska w Pešće je zaso pilniša, jeje „Srbski Letopis“ so pod nowym redaktorom k. A. Hadźićom tež bóle zběha.

Rusowje dostanu nowy wubjerny encyklopädiski słownik; wulka syła wučenych je so k wudaću tajkeho zešła a k. Krajewskeho za redaktora wuzwoliła.

Belgiski baron Ota z Reinsberga, kiž so ze swojeju mandźelskeju Idu z Düringsfelda jara wo Słowjanow stara, přihotuje protyku swjedźenjow a wašnjow w Čechach.

Z Budyšina a z Łužicy.

* Naš serbski krajan, k. Handrij Dučman, je swoje studie dokončiwši z Prahi so wróćił, pójdźe pak k dalšemu wudospołnjenju hišće na lěto do Kölna.

* We serbskich Łužicach puću je w tu khwilu k. Patera, stud. phil. z Prahi, zo by naš kraj a lud hišće lěpje zeznał, hač je to z knihow móžno.

* W Budyšinje pobu tón měsac češki spisowař, k. Gustav Pfleger, rodźeny Morawjan, na wopytanju.

* Spěwanski swjedźeń z hosćinu a balom je nětko na 3. oktobra twjerdźe postajeny.

Druzy wo nas.

Hač runje ći Serbjo, kiž so wo serbske pismowstwo a serbsku narodnosć staraja, žane wosebite připoznaće swojeje dźěławosće njewočakuja, ale z přeswědčenja za powšitkomne lěpše Serbow skutkuja, budźe jim tola zajimawe, hdyž we Łužičanu z časami powjesć wo tym namakaja, kak so wo jich prócowanjach druhdźe piše abo ryči. Tónkróć podawamy wupiski z knihi, kotraž je w loni w Parizu pod mjenom: „Les Slaves Occidentaux“ wušła a tehdy wot nas w Měs. Přidawku so z krótka wozjewiła. Tam piše so

takle: „W tutym kralestwje (Sakskej), hdźež je so tak mócnje němski charakter wutworił, kaž też w dźěle Łužicy, kotryž bě wot tamneho w l. 1815 wotdźěleny a z Pruskej zjenoćeny, je so kaž kupa wukhował mały słowjanski kraj. Jeho wobydlerjo, w ličbje nic wyše 150,000 (tola!), zdźeržachu mjeno Serbow; Němcy mjenuja jich Wenden; wjetša dźělba z nich su protestantowje, a jeno 10,000 (drje 12,000?) přisłuša k romskej cyrkwi. Zajimawe je widźić, kak je lud, tak małoličbny a srjedźa mnohosće Němcow, ze swojej wobstajnosću a swojim rozomom swoju narodnosć zakhować wjedźał, a kajku móc wón pokazuje přećiwo němskemu žiwjelu (element), kotryž jón ze wšěch stron wobdawa. Tola jeho słabosć we ličbje bjerje jemu znamjenitosć w słowjanskim swěće, a jeho literaturne prócowanja rozwichu so pod přiskutkowanjom Čechow. Při tym dźěła tónle mały splah na běhanišću rozomoweje dźěławosće z pilnosću, kotraž mohła za přikład służić mócnišim narodam; wón ma nětko we swojej ryči skoro wšě potrjebne knihi k prěnjopočatnemu rozwučowanju; wón ma swoje nowiny (nětko su to: Serbske Nowiny, Missionski Posoł, Maćičny Časopis, Łužičan za hornich a Casnik za delnich Łužičanow), a literarne towařstwo (t. j. Maćica Serbska) w Budyšinje prócuje so zbožomnje we wudospołnjenju narodneje ryče.“

Ćibka a Mudroń.

Ćibka. Sym wćipny, dobudźe-li waša tak mjenowana „zaspanska“ strona.

Mudroń. Wo to žadyn strach.

Ć. Tola, počinam njewěsty być.

M. Čeho dla?

Ć. Wam přećiwna „horliwa“ strona pokazuje wulku dźěławosć a jeje pjero ma tola zatrašna móc, kaž sym słyšał.

M. Njech; wěrimy sebi ju přewinyć, dokelž wona ze swojeje dźěławosće žaneho pjenježneho dobytka nima a njezměje.

Ć. Ale ja so boju, zo nawjedźići Serbjo tamneje strony na to njedźiwaja, dokelž to już dawno wjedźa.

M. Jedyn kłok bych hišće měł; chcu mjenujcy myslička, pola někotrych lubowanu, bóle rozšěrić, zo ma Serbstwo w sebi mocy dosć a *zo njeje trjeba, serbske pismowstwo přisporjeć a podpjerać.*

Ć. To so mi tola njekhwalobne zda, dokelž mohło so wam za hordosć abo — lěnjosć wukładować.

Chor. Sława Ćibcy na tón raz!

Rjedźeŕ a porjedźeŕ.

2. ***Před, prjedy, prědk*** (prjódk) w zestajankach. Naši prjedomnicy a też naši rójeńkojo su město předłožki „před“ často „prjedy, prědk“ z njeprawym trjebali, n. př. prjedyryč, prjedyběžeć; prědknjesć, prědkpisać, prědkstajić, prědkwzać. A tola su naši wótcojo tworili: předposledni, předměsto, předwutrobno (Swótlik), a nichtó njepraji: prědkposledni, prědkměsto atd. K temu su w pismje dawno w trjebanju a też w ludu znate: předmjet, přednošk, předpłata, předsłowo, předsyda atd. ***Prjedy,*** po prawym „vorher“, by so hišće skerje wusprawnić hodźiło, ale ***prědk*** (pobočna ćežcy wuprajomna forma „prjódk“ ničo lěpša njeje) je cyle wopačne w tamnych zestajankach, dokelž rěka: nach vorn (město: w prědk). Pisajmy teho dla bjez bojosće: předčitać a přečitować, předeńć, předewzaće, předhela, předkup, předpisać, předstajić, předstejnik, předzdaće (Vorahnung), předznam atd. Skónčnje wot wopačneho k prawemu jara wulka a ćežka kročel njeje.

3. Často słyšiš cuzoryčne wěcowniki (Dingwörter) a słowjesa (Zeitwörter), w kotrychž serbske wukončenje (korjeń sam wostajimy najlěpje njezměnjeny) hakle za cuzym sćěhuje, mjez tym zo by rozomnišo było, tuto wukončenje cyle wuwostajić abo serbske ke korjenjej přiwisnyć; n. př. farisejeŕ, lěpje farisej (dokelž też farisejski); Amerikanaŕ, lěpje Američan (byrnje w němskim Amerikaner), kaž Hórčan wot Hórka; muhamedanaŕ, l. muhamedan; kapucinaŕ, l. kapucin; franciskanaŕ, l. franciskan; w słowjesach hakle z pomocu cuzeho „-iren“ praja „-irować, -ěrować“ město jednoreho „-ować“ (byrnje so tajkich słowow lohcy zminyć móhli), n. př. adoptirować m. lěpšeho adoptować, auskultirować m. auskultować, promovirować m. promovować, spekulirować m. spekulować.

☞ **Wot někotrych knjezow, kiž su dźěła za Łužičana lubili, čaka tajke ze žadosću** ***redaktor.***

Čišćał *E. M. Monse* w Budyšinje.

ŁUŽIČAN.

ČASOPIS ZA WYŠŠU ZABAWU A POWUČENJE.

Połlětnje 6 čislow.

W BUDYŠINJE.

Zamolwity wudawař: *J. E. Smoleŕ.*
Redaktor: *M. Hórnik.*

Předpłata 7½ nsl.

Č. 3. September. 1860.

Łužičanej.

(Z jeho pomjatnika.)

Stawaj, Serbstwo, z nowej mocu,
Wocuć ze sna tyšneho!
Njedžerž wjacy z ćěmnej nocu,
Přimń so swětła jasneho.

Njetowařš so zaslepjencam,
Kiž će lěta slepjachu —
Njepraj sławu wotrodżencam —
Hańbnje tebje předachu.

Jutnica je zeskhadźała,
Zerja błyšća čerwjene:
Dawna młha je wotebrała,
Ranjo swita witane.

Stup na swětło, potom lóže
K božem' słoncej zhladuješ,
Na honach ći kćěja róže,
Hdyž je swěru plahuješ.

Nowa radosć z Łužičana
Łužičanam zeskhadża,
Hdyž so serbskosć njespadana
W Serbach swěrnych towařša.

H. Wólšinski.

Paw a słónčko.

Ze złotych wrotow stupaše
Won słónčko majestiske,
Paw sedźi na třěši,
„O słónčko, wulki błyšćerjo“,
Wón škřeka, „twoje bjezwočo
„So mócnje zyboli;

„Wěš pak, hdyž ja so wupinam
„A swoje koło pokazam,
„Zo swědči cyła wjes:
„Kak moje pjerjo kóždźičke
„Třibarbne słónčko krasne je
„A ja sym rjeńši knjez?“ —

So słónčko pawej směješe
A dźeše: „„kak dha tehdy je,
„„Hdyž nóc će wobkhadża?
„„Zo ty był rjeńši, sławniši,
„„To jenož w twojej hłowje tči
„„A dźěći wołaja!““

* * *

Hdyž hordosć koho wobeńdże,
Dha sam so wjacy njeznaje;
Złe hórše pak so zda,
Hdyž wupjera so maluški,
A starši a ćim hłupiši
Tu khudu hordosć ma. *H. S.*

Kermušnikoju.

Člowjestwo dźěli so po wšelakich powołanjach: to su šewcy, krawcy, ćěslojo a wšelacy druzy. Ćile dopjelnjeja swoje powołanje cyličke lěto, zo bychu sebi swój wšědny khlěb zasłužili. Tola to je sama stajnosć, jenajkosć a wšědnosć. Štó postara so wo wjetšu wšelakosć? Tu mamy kołbasnikow, tola jich čas je tak krótki; jeno póstnicy kčěja jich žita. To khwalu sebi kermušnikow, kotrychž khorhoj zehrawa wot wósporskeje hač do dźěžiskeje kermuše. A štó by kermušnik njebył? kóždy prawy a zrały Serb je rodźeny kermušnik; kermuša a kermuša je wokrasa serbskich swjedźenjow a hosćenjow. Tola wo kermušach njechach ryčeć; štó by serbsku kermušu njeznał? wobžarowny člowjek, kiž ju nazhonił njeje. Duž chceš wo kermušnikach poryčeć; wšak su kermušnikoju važniši, dyžli sama kermuša: štodha by kermuša była bjez hosći? — zyma bjez sněha, nalčco bjez kčenja, lčco bjez potu, nazymjo bjez płodow. Duž pójće sem, česćomni kermušnikoju; ale z kim započnu? kóždy chce być prěni kermušnik. Božičko! wšitkich spokojić je wjele žadane. Duž naspomnju jeno hłownikow njez česćomnikami; kohož sym přeminył, njech so tehodla za wušomaj njedrapa, wšak smě so Motsej abo Hansej wozjewić.

Kajcy dha su nětko naši knježo kermušnikoju? Hłowny rozdźěl drje je w tym, zo jeni też sami kermuš hotuja, njez tym, zo druzy na hotowanje njemysla; a ćile su najmudriši a přebija so najtuńšo. — Dale dźěla so kermušnikoju do přeprošenych a do njeprošenych, ke kotrymž po prawym też w nowinach přeprošeni słušeja; też maja so jim připisać kermušnikoju z khlěba, kotřiž pak kermušny čas na tykancy dźeja a we swojej poniżnosći dale woknow njeńdźeja; też spokoja so ćile ze srěnim tykancom. — Kermušnikoju z lubosće a přećelstwa chcedźa swojich přećelow a přiwuznych junu zasy wohladać a njeje lěpšeje přileżnosće k temu, dyžli kermuša: tu móżeja sebi napowjedać a wjeseli pobyć. — Za nimi stoja kermušnikoju z winowatosće abo z dźakomnosće: kermušeŕ běše pola nich na kermuši; duž dyrbja tola też jeho wopytać ą swoje zasy wotjěsć, wotpić a wotkermušić. — Posledni a najmjenje witani su hłódni kermušnikoju, kotrychž z wjetša nichtó njeprosy, ale kotřiž z hłodom nućeni po kermušach khodźa a so na dobry čas najědźa; posća so też najbóle šikowany čas na kermušu, zo mohli kermušerjej ćim wjetšu česć wopokazać. Jim zbratřeni su lačni kermušnikoju, za kotrymiž zli ludźo hroznje ryča, tola cyle njeprawje, přetož ćile su jara měrni ludźo, wuměrjeja dźě jeno na škleńčki a dźerża tale měru rady w rucy; a hdyž štó praji, zo jara wjele škleńčkow wusrěbaja, dha njepomysla, zo je jeno škleńčeŕ teho wina, kotryž tak mólčke škleńčki předawaše. — Někotryžkuli kermušnik ma hišće někajki njewinowaty pódlanski zaměr, tak znaju někotrych, kotřiž wosebje tehodla na

kermušu dźeja, zo bychu sebi nuzny krošik z khartami wuplacali, tola słyšach też, zo so druhdy hódnje wupłaća. Druhe tajke tajne zaměrki su pak też, zo chce sebi tónle njewjestu zhladać, tamny swoje dźěći zastarać, zasy druhi by rady khopičku kleskow nałowił: wšak žana kermuša bjez kleskow njewoteńdźe.

* * *

Hdyž je kermušny dźeń zaswitał, je wšudźom nuznota a přihotowanje, we kermušerjowym domje a we kermušnikowym: kóždy chce so na najlěpje wustrojić, zo by sebi česće zapołožił. Kak ważny je to wokomnik, hdyž kermušnik swój puć nastupi, kelko nadźijow bjerje sobu na puć a kelko přećow přewodża jeho. Kóždy mysli ducy na přichodne radowanki a zawjeselenki; potom rozsudźuje wokolnosć, bledźi a kleska, zo by sebi čas přečinił. Huda, štó budźeja kermušni hosćo a z tym skići so najlěpša přileżnosć, kermušerja a tuteho abo woneho hosća trochu přeškrabać a jeho stronki wotkrywać. Hdyž so hić wostudźi, počnje na daloki puć swarjeć; tola njech słónco pali, pari a smudźi, ničo wo to, nčkotryžkuli trada z lačnosću a z hłodom, dokelž chce so hakle na kermuši tak prawje wokřewić. Tak minje so puć; bliže ke kermušnemu domej zastajuja kermušnikojo spěšny stup a wustupuja z dobrej khwilu; hewak by sebi kóždy myslił, zo jich hłód ćěri.

Nětko zastupja z bojaznej kročelu do kermušneho domu. Kajke je to bjezkónčne witanje! Kermušeŕ je dźensa najrjeńše smějkotate wobličo wupowisnył, kotreż móżeše wupytać, a z posměwkotatym pohladom porokuje, čehodla kermušnik nikoho wjacy sobu přiwjedł njeje, hačrunje často we wutrobje zdychuje, zo je so jemu tak do domu nawalił. Z prěnim powitanjom praja so też tysacy postrowjenjow, kotreż běchu kermušnikej sobu na puć nadawali; poprašowanja na přiwuznych a jich strowosć njesmjedźa so zapomnić. Mjez tym čakaja dźěćatka hižom dawno njesćerpne na wočakane darki; duž póčnje kermušnik z kapsow čahać a wudźělić, mjez tym zo kermušeŕ (kaž so słuša) wobara a wo škodźe ryči, tak zo so wbohe dźěćatka wšě zastróża. Spěšnje počnje kermušeŕ za blido kazać; tola hósć da so poł hodźiny k sedźenju nućić a přetepta z přeteptowanjom nimale pódušwje, a mój božo, prjedy hač skibku tykanca wozmje! boji so jón nakusnyć a potom hrymza kaž zajećk, a lědym je nahrymznył, započnje tykancy khwalić a rjanu barbu, běłu muku, radźene pječwo, wulke rózynki wuzběhować. A nimale prjedy hač je započał — přestanje jěść a žane nućenje njemóże jemu kusnjenje wuwabić. — Za to stupi druhi khroble do domu, kaž by z wopytom kermušerjej hnadu wopokazał, a sydnje so njekazany za blido a ruba do tykanca, zo wboheho kermušerja strach a zyma wobćhuje. Bórzy je też škleńćcy někotry króć na dno pohladnył a je hnydom zasy ze šćipakom wupjelnił, dokelž běše so škleńćcyneje prózdnoty wěsće nabojał. Šćipak je dźě jeho dobry

přećel a při wšěch hosćenjach njewuhibny wobstatk; duž njemóže so tola tež kermuša šćipaka zminyć.

Prjedy hač su so wšitcy hosćo zešli, njemóže so čas lěpje přečinić, hač so swoju nowu drastu wobhladuja, při čimž tunjosć a dobrosć wukhwalić njemóžeja. Naprašowanja wo domjacych naležnosćach wupjelni zbytny čas hač k wobjedej. Hdyž su so hosćo zešli a je wobjed nanošeny, ma kermušeŕ zasy swoju nuzu, zo by hosći k jědźi nawabił: kermušnik dyrbi zasy poł hodźiny hordźić, hač runje žołdk storka, bodźe a kopa (njehorny to pachoł, kotryž ma so skludźić). Potom jě hósć rjeńšo dyžli měšćanska knjeni a mjenje dyžli drobny ptačk. Druhi zasy mysli: „dźensa je kermuša“ a duž jě kaž mlóck a suwa do kapsy, hdyž runje nichtó njehlada, a někotryžkuli zdychuje, zo dwaj žołdkaj nima a zo dyrbi tehodla telko dobrych wěckow njewužitych wostajić. Hdyž je za někotre hodźinki wobjed přewinjeny, móžeja sebi zasy trochu wodychnyć. — Tola druhdźe činja sebi prócu a dźěło lóžše. Kermušeŕ nima žanych hosći, sam namaza sebi hubu z połčom a po wobjedźe hlada z woknom a hdyž susod nimo dźe, woła na njeho: „Kmótře, je słodźiło?“ a při tym wobliznje so jara rjenje. To bě wěsće tučna kermuša. A lěpje hišće je na kermušach, hdźež so přeprošenje na někajke zastarske wašnje stawa: tak zwonja něhdźežkuli z lišćej wopušu do stareho kožucha; štóž tajke zwonjenje zasłyši, je přeprošeny hosć, ale dyrbi khětrje skludny žołdk sobupřinjesć. Druhdźe zasy maja kermušu tři dny do prěnjeho sněha, a tola njejsu tute kermuše najhórše, přetož tež druhe hačrunje we swojim wěstym a njetajnym času maja druhdy swoje stronki.

Po wobjedźe je časa dosć, zo móžeja sebi nowinki, blady a kleski ze susodstwa a z daloka napowjedać a někotrehožkuli přewochlować a ludźi škrěć a drěć. Druzy přehladuja pola, zdźěluja sebi swoje nazhonjenja, składuja wšelaku radu, wuradźuja polěpšenja a maja z teho dobry wužitk. Mužoju placaja z khartami a mnohemu wuleta z kroškami cyła móšeń, njez tym zo so druhi ze spodobanjom na swoju hromadku smějka; zo so tajke wumělnjenje pjenjez stajnje z měrom a pokojom njestawa, je stara wěcka a w nowym času kaž we starym. — Wječor su reje, a štóž njeje podušwje přerejował, mysli sebi, zo njeje na kermuši był. —

Druhi dźeń počnjeja so hosćo domoj hotować; tu pak njeje žane rozeńdźenje: kermušeŕ nuči hišće k jědźi a kermušnik zaroćuje so, zo njemóže wjacy ani srědki pojěsć. Potom nawěša jemu kermušeŕ hišće wulke brěmjo tykancow domoj a prosy, zo by tola bórzy zasy přišoł. Z tysac postrowjenjemi a z brěmjenjom tykancow wobćeženy nastupi kermušnik pućik k domowinje; zrudny rozpomina hišće junu kermušne radosće a někotryžkuli zdychuje, zo wjacy kermuša njeje. Druhi wobmasuje natykane kapsy a wuliča, kak dołho z tym dosahnje, jeli so derje hospodari; zasy druhi pomasuje na móšničku, hdźež wjacy kroška njenamaka. Někotry

hlada za korčmu, zo by hłód a lačnosć stajił, přetož pola kermušerja dźěše wšitko po němsku. — Dźěći njemóžeja ducy domoj napowjedać, kak běše na kermuši rjenje, kak buchu k jědźi nuzowane, čisće hinak hač doma, hdźež dyrbjachu často hłodu tradać. Někotry zasy sydnje so w poł puća na mjezu a wuprozdni sobudate brěmješko: njesć bě so jemu wostudźiło a doma njetrjebaja wjedźeć, kak dobre tykancy běchu na kermuši. Zo kermušnik druhdy też na kermušerja poswari, nima jemu nichtó za zło, wšak jemu kermušeŕ też ničo njespušći, ale swari a bórči derje dosć na wboheho kermušnika.

Tak smy kermušnika na kermuši přewodźeli; ale prawy kermušnik je tola jeno tón, kiž so tehodla njerozmjerza, ale kermušny spěw sobu zaspěwa.

Kermuše su zahrjebane,
Palenc, piwko wupite;
Tykancy su přetrjebane:
K temu běchu pječene!

Kermušeŕ sej wuši drapa:
Kucheń, pincy prózdne su;
Na móšeń też wjac njekłapa:
Putki wulětałe su.

Hosćo su so na puć dali,
Dom je cyły sprózdnjeny;
Rjenje su so podźakwali:
Kóždy běše spokojny.

Kermušnik sej woči trěje,
Zrudnu sylzu wuroni:
„Ach, hdźe zas mi kermuš kćěje?
„Škoda, škoda kermuški!“

H. Wólšinski.

Přibóh Swjantowit a jeho rozłamanje w lěće 1168.

Spisał *K. A. Jenč.*

Ze starych časow našeho Serbstwa słyši kóždy Serb rady něšto powjedać a wěsće je so někotryžkuli našich čitarjow druhdy sam při sebi prašał, kak je to tehdom było, snadź před 1000 lětami, jako běchu naši stari serbscy wótcojo hišće pohanjo a jako mějachu hišće sami swojich kralow a wójwodow a jako ze swojimi němskimi susodami w krwawnych wójnach wo knjejstwo w nětčišim ranišim němskim kraju wojowachu. Też ja sym so husto tak prašał a tehodla wospjet a zaso wospjet wšelake stare chroniki a rukopisy atd. přečitał a při tym wosebje stajnje historiu teju serbskeju splahow, kiž staj so Bohu budź dźak hač do dźensnišeho dnja w woběmaj Łužicomaj zakhowałoj a kotrejuž jenemu my hornjołužiscy Serbjo přisłušamy, we wočomaj měł. Bohužel njeje pak móžno, z historie tuteju splahow něšto dospołne sobudźělić a to tehodla nic, dokelž buchu naši Serbjo hižom zahe a to hišće prjedy, hač chronistojo što wo nich napisachu, němskim wjećham podćisnjeni. Jako bě němski khěžor Heńdrich ptačeŕ w lěće 927 Glomačanow, kiž běchu hač dotal za našich łužiskich Serbow murja Němcam napřećiwo byli, zbił a jich twjerdźiznu Gronu [też Gana mjenowanu, njedaloko nětčišeho města Riesy] rozłamał a dwě lěće

pozdźišo (929) mišnjanske markhrabinstwo założił, a wot jow bjez zatorhnjenja němske hrody a města bjez Serbami założować započał, njemóžachu naši serbscy wótcojo k žanej mocy wjacy přińć a jich samostatnosć bě na wěčne zhubjena. Chcyli tehodla z jich historie něšto powjedać, dha dyrbjeli k temu chronistow prjedy léta 929 měć, kotřiž su jara žadni.

Dokelž dha po tajkim z historie našich łužiskich Serbow ničo cyłe a wěste sobudźělić njemóžemy, dha chcemy tón króć našim čitarjam něšto z historie jeneho druheho serbskeho splaha sobudźělić, wo kotrymž wjacy wěmy, mjenujcy z historie tych Serbow, kiž něhdy na kupje Ranje [nětko Rügen mjenowanej] bydlachu. Też to budźe wěsće temu a tamnemu zajimawe a dokelž wěmy, zo mějachu naši Serbja we wašnjach, přiwěrje atd. wjele podobnosće z połnócnymi Serbami, dha móžemy sebi z teho, štož chcemy tudy powjedać, też trochu zapřijeć, kak je w starodawnym času naš serbski lud swojich přibohow česćił a kak je so jemu šło.

Bjez tym zo běchu naši łužiscy Serbjo hižom dawno swoju swobodnosć a samostatnosć zhubili, pozběhny so khětro daloko wot nas jene druhe serbske kralestwo k najwjetšej mocy, mjenujcy serbske kralestwo na kupje Ranje. Tudy knježeše tehdom wěsty Kruko, jedyn z najmócnišich serbskich kralow, kiž su hdy na kralowskim stole sedźeli. Tutón Kruko bě horliwje serbscy zmysleny tak derje w nastupanju starych serbskich wašnjow a wustawow, kaž też w nastupanju stareho serbskeho přibójstwa. Tehodla wuzwolichu sebi jeho też někotre druhe serbske splahi při morju k swojemu kralej. Zbožomnje knježeše wón wot léta 1066 hač do 1105 a zbi Němcow a Danskich we wjacy bitwach a dobu też Holsteinsku k swojemu kralestwu. Pod jeho knjejstwom pozběhny so tehodla też stare serbske přibójstwo k tajkej česći, kaž ju prjedy hišće ženje mělo njebě. Najwosebniši přibóh, kiž so w jeho kralestwje česćeše, bě Swjantowit. Tutón měješe swój krasny templ w starym sławnym měsće Orekunda, też Arkona mjenowanym. Orekunda ležeše na połkupje Witow, kiž z kupu Ranu jenož přez ćeńku nitku kraja hromadu wisy. Tři strony města běchu přez morjo zakitane, přetož mórski brjoh bě tam nahły a tak wysoki, zo žadyn šip na njón horje zleće njemóžeše. Wo njón storkachu so mórske žołmy z tajkej mocu, zo wšitke łódźe, kiž chcychu so tam k brjohej přibližować, so rozłamachu. Wot połodnja, ranja a połnocy bě po tajkim dobyće tuteho města njemóžne. Na wječornej stronje, hdźež połkupa, na kotrejž Orekunda steješe, z kupu Ranu hromadu wisaše, bě nahła, połsta łohćow wysoka hrjebja, wot pjeršće nasypana, přez kotruž jenož jedyn jenički wuzki, z wysokej wježu derje wobarnowany přepuć wjedźeše. Na spomnjenej hrjebi horkach bě hišće drewjana z pjeršću wusypana sćěna. Zwonkach teje hrjebje bě na jenej małej połnócnej hórcy dobra studźeń, ke kotrejž wuzka šćežka

wjedźeše. Znutřkach ležeše Orekunda a na torhošcu tuteho města steješe wot jara stareho časa sem Swjantowitowy templ, kiž je bjez wšitkimi starymi serbskimi templemi najsławniši. Wón bě z drjewa natwarjeny a swědčeše wo wulkim wumjeństwje. Kaž nam stary chronista Saxo Grammaticus, kiž bě w času rozłamanja tuteho templa žiwy, wobšěrnje wopisuje, bě tón samy wot dweju dworow wobdaty, kiž pak ze znutřkomnym t. r. z tym najswjećišim pod jenej a tej samej třěcha steještaj. Prěni najzwonkomniši dwór bě wot sćěny wobdaty a z purpurom přikryty. Wot tuteho prěnjeho dwora bě druhi jenož přez tapety dźěleny, kiž bjez štyri kołami wisachu a kiž so wuzběhnyć dachu. W času spalenja tuteho templa běchu spomnjene tapety hižom khětro splěsniwjene. Buchu nětko te tapety, kiž bjez zwonkomnym a bjez znutřkomnym dworom wisachu, wuzběhnjene, dha widźeše lud, kiž so při wulkich swjedźenjach před templom zhromadźowaše, zwonkomnu sćěnu najswjećišeho, kiž bě drjewjana a ze wšelakimi derje wurězanymi a z pisanymi barbami wudebjenymi figurami wupyšena. Přez tutu sćěnu wjedźechu jeničke durje do templa sameho nutř. Srjedźa w nim steješe swjećo boha Swjantowita. To same bě drjewjane a jara wulke. Wone bě podobne jenemu po serbskim wašnju zdrasćenemu ranskemu mužej ze štyrimi hłowami, wot kotrejuž dwě přez prawe a dwě přez lěwe ramjo hladaštej. Wokoło žiwota měješe tuto swjećo krótku suknju, kiž bě z cuzeho droheho drjewa wušiknje wurězana a wšudźom žiwotej přiležeše. W prawej rucy, z kotrejž so wón do boka zepjeraše, měješe Swjantowit bróń, štož na wójnu pokazowaše, w lěwej pak dźeržeše wón wulki mjedźowy roh, na kotrymž běchu zaso znamjenja wurězane. Z nohomaj steješe Swjantowit w zemi, k znamjenju, zo wón kupu Ranu ženje wopušćić njechaše. Wokoło njeho stejachu w znutřkomnym jeho templa kašće połne pjenjez a druhich drohich wěcow, kiž běchu pak we wójnach narubjene, pak wot česćerjow Swjantowita tutemu přibohej darjene. Dale steješe tu při sćěnje tež wjele mjeńšich přibójskich swjećatkow a při Swjantowiće samym wisaše jeho wulki mječ w slěbornych nóžnjach a ze slěbornym pasom kaž tež sedło a wuzda jeho swjateho konja. Tutón sam pak steješe w druhim pódlanskim twarjenju a bě běleje barby. W druhich podlanskich twarjenjach khowachu so tež wšelake wěcy, kiž k woprowanju słušachu, kaž tež bohate pokłady Swjantowita, kiž buchu za njeho pak w wójnach a bitwach dobyte, pak z daloka sem jako wopory a dary přinjesene. Kak bohaty Swjantowitowy pokład bě, to móžeš spóznać, hdyž słyšiš, kak wšelake běchu jeho dokhody. Najprjedy dosta wón třećinu wšitkeho rubjeństwa, kiž so w wójnach abo hewak hdy činješe. A na rubjeństwje běchu stari wobydlerjo kupy Rany nimale wšědnje wonkach tak derje na kraju kaž tež z łódźemi na morju. Haj 300 jězdnych, kiž w słužbje Swjantowita stejachu a z jeho pokłada mzdu dostachu, bě jenož k temu postajenych, zo dyrbjachu, tak

husto hač jim wyšši měšnik přiboha Swjantowita přikaza, won ćahnyć a na kraju abo na morju za Swjantowita rubjeństwo hromadźić a wšitko, štož běchu nahromadźili, bjez wotćehnjenja a bjez zarunanja do temploweho pokłada wotedać. Dale dyrbjachu Swjantowitej wšitcy Serbjo koło wokoło, nic jenož na Ranje, ale tež wot Holsteina sem hač do Pólskeje Swjantowitej wěsty tribut (dawk) dawać. Wyše teho měješe kóždy Serb, kiž k lětnemu wulkemu swjedźenjej tuteho přiboha w Orekundźe přińdźe, dawk po hłowje Swjantowitej wotedać a cuzy łódźnicy, kiž do města wikowanja dla přijědźechu abo w wokolnosći jereje łojachu, běchu nuzowani, Swjantowitej dźesatk dawać. A naposledku ćehnješe Swjantowit tež z dalokeho wukraja přez swoje wěšćenja a pomocyslubjenja, kiž so tym, kiž z darami k njemu přińdźechu, dostachu, wjele pjenjez a wosebne dary. Jeho česć bě w tamnym času tak wulka, zo tež křesćijanscy wjeřchojo jemu dary sćelechu a so jemu a jeho měšnikam poručić dachu a dźiwać so dyrbimy, hdyž čitamy, zo tež danski kral Svend, kiž bě tola hižom křesćijan, Swjantowitej w Orekundźe sluby činješe a jemu dań a dary sćeleše, bjez kotrymiž so krasny slěborny khelich wuznamjenješe. Daloko a šěroko njebě sławniše město, hač serbske město Orekunda a daloko a šěroko njebě tak wjele bohatych a krasnych wěcow k namakanju, kaž w Swjantowitowym templu. Žadyn dźiw tehodla njebě, zo bě wyšši měšnik Swjantowita tehdom najmócniši muž bjez cyłymi połobskimi Serbami. Wón płaćeše wjacy, hač žadyn serbski kral a na njeho wobroćichu so wotpósłani wšitkich serbskich splahow prjedy, hač na krala a hakle, hdyž bě wón swoje słowo wuprajił, potom hakle móžeše so wójna započeć abo jednanje dla měra stać atd. Wón bě tež tón jenički, kiž smědźeše do Swjantowitoweho templa nutř zańć a to, kaž wón praješe, za lěto jenož junkróć, mjenujcy tehdom, hdyž bě tuteho swjedźeń. Tehdom mjećeše wón tež tón samy a čisćeše jón. Při tajkim swojim dźěle běhaše pak husto k durjam a to tehodla, zo by tudy nowy powětr srěbnył, dokelž tež ani jemu, kaž wón wudawaše, dowolene njebě, w znutřkomnym Swjantowiteho templa dychać. Dale bě wón tež tón jenički, kiž Swjantowitoweho konja z picu wobstaraše. Tutón koń bě běłeje barby a měješe swoju hródź w wosebitej hěće blizko templa. Po wěrje starych Serbow trjebaše Swjantowit tuteho konja k swojim dalokim nócnym pućowanjam. Tehodla pokaza jeho tež wyšši měšnik druhdy zahe rano jara njemócneho a z potom a z błótom přikryteho ludej, zo by tutón na Swjantowitowe nócne jěchanje čim twjerdšo wěrił. Tuteho konja trjebaše wyšši měšnik tež k swojim wěšćenjam a ženje njebuchu ważne naležnosće wuradźene, zo so njeby prjedy Swjantowitowy kóń prašał. To sta so pak na sćěhowace wašnje: W předdworje Swjantowitoweho templa buchu před wočemi cyłeho luda lebije na křiž do zemje tyknjene a to w třoch róznostejacych rynkach. Nětko wjedźeše wyšši měšnik

swojeho konja za wuzdu přez tute lebije. Stupi wón z lěwej nohu najprjedy přez te lebije a to tři króć za sebu, dha bě to wěste znamjo, zo bě Swjantowit přećiwo wójnje abo přećiwo wonćehnjenju na rubjeństwo a měješe tute po tajkim wuwostać, dokelž by hewak njezbožomnje wupadnyło. Při druhich składnosćach wěšćeše wyšši měšnik też na to wašnje, zo tři běłe a tři čorne kruchi drjewa do zhromadźizny přinjese a tute na wupřestrjeny rub čisny. Přińdžechu te čorne drjewa horkach a te běłe delkach k leženju, dha dyrbješe so stać, štož wyšši měšnik wuprajił bě a wšitcy dyrbjachu so jeho radže podćisnyć. Też na wěste druhe zwěrjata a jich nahłe pokazanje kedźbowaše wyšši měšnik a wjedźeše z nimi, hdyž chcyše, něšto, štož so jemu njespodobaše a štož měješe lud abo kral abo hewak něchtó prjódk, po swojej woli wuwjesć. Zo wón tehodla w wulkej česći pola wšitkich wokolnych Serbow steješe a měješe nad nimi přemělnje wulku móc, to so hakle dopokazać njetrjeba. Zo by sebi tu samu předco powjetšił, dha wotdźěli so wón też přez drastu a wšelake zwonkomnosće wot druheho luda a da sebi dołhu brodu a dołhe włosy rosć, bjez tym zo dyrbjachu sebi wšitcy druzy Serbjo woboje přirězać. Pod nim steješe wjele mjeńšich měšnikow abo popow, kiž jemu pak w Swjantowitowym templu pomhachu, pak na druhich městach kupy Rany w mjeńšich templach a z dźěla też druhich mjeńšich přibohow boże służby wobstarachu. Kóžde lěto dźeržeše so w Orekundže z dobom po žnjach k česći Swjantowita wulki swjedźeń, na kotryž Serbjo ze wšěch rózkow a też z dalokosće přińdźechu. Při tutym swjedźenju běchu te tapety, kiž bjez zwonkomnym a bjez znutřkomnym dworom Swjantowitoweho templa wisachu, wuzběhnjene, tak zo móžeše lud te zwonkomne sćěny templa sameho a přez durje nutř też swojeho přiboha widźeć. Wyšši měšnik dźěše potom k tutemu nutř a wza ze Swjantowitoweje ruki tón roh, kotryž bě na poslenim swjedźenju z winom napjelnił a pokaza tutón zhromadźenemu ludej. Bě tutón roh hišće z winom napjelneny, dha wěšćeše wyšši měšnik z teho płódne lěto. Bě pak roh prózny, dha bě to znamjo, zo budże přichodne lěto njepłodne a zo wot žnjow wjele njebudże. Tehodla napominaše wyšši měšnik tehdom też, zo by so žito derje khowało a zakaza jeho wuwoženje z kraja. Potom wula wón před nohomaj Swjantowita, štož hišće w rozy zbytkne bě, nala tutón z nowa khopaty z winom a wuspěwa nětko po jara starej formuli na Swjantowita złożenu modlitwu, w kotrejž za so a za cyły wótcny kraj wo zboże a za wobydlerjow kupy Rany wo stajne dobyće a wo přiběranje na kublach a bohatstwje prošeše. Na to wupi wón tón roh jara khwatajcy, nala jón z nowa połny wina a dźěše z nim do templa nutř, hdźež wón tón samy zaso Swjantowitej za přichodne lěto do ruki da. Při swojim wróćenju z templa njeseše wón před sobu wulki mjedowy tykanc, kiž bě na tři łohće dołhi, tak zo móžeše so tón, kiž jón njeseše, zady njeho skhować. Zady

tuteho tykanca prašeše so nětko wyšši měšnik lud, hač tutón tykanc widża a hdyž bě lud na tajke prašenje „haj“ wotmolwił, dha přeješe wón, zo by tutón tykanc na přichodnym swjedženju Swjantowita njewidomny był. Njenamaka so mjenujcy tutón tykanc za lěto zaso w Swjantowitowym templu, ale bě wón wot tuteho zjědženy, dha běchu přichodne žně wěsće bohate. Bě na posledku też tutón tykanc Swjantowitej přepodaty, dha přińdże wyšši měšnik zaso z templa won, postrowi wšón lud wot jich přiboha a napominaše jón, zo njesmě w česćenju swojeho boha woliwknyć ani we wašnju, jemu kaž dotal wopory a dary přinošować a lubješe za to jako mzdu stajne dobywanje na kraju a na morju. Potom započa so wulka hosćina, kotruž wyšši měšnik wšěm, kiž běchu k Swjantowitowemu swjedženjej přišli, wuhotowa a to z tych wšelakich darow, kotreż bě lud Swjantowitej sobupřinjesł a poswjećił. Při tajkej hosćinje bu wjele pite a knježeše wulka radosć, wosebje hdyž bě so Swjantowit po swojich wěšćenjach hnadny wopokazał. Dołhe lěta swjećachu Serbjo na tajke wašnje swoje přibójske swjedženje w Orekundże a hač runje bu kupa Rana po Krukowej smjerći tak derje wot Danskich, kaž też wot druhich serbskich kralow, kiž běchu hižom křesćijansku wěru na so wzali, dobyta, dha wosta tola Orekunda a Swjantowitowy templ njezranjeny, dokelž Ranscy z wjetša kózdy króć prjedy měr pytachu, prjedy hač k wjetšemu wupuśćenju na jich kupje přińdże. Po lěće 1121 namakamy Ranskich zaso w połnym wobsedženju jich stareje mocy a wot swojeje kupy sem zapuśćowachu woni danski kraj a wokolne města, kotreż běchu Němcy abo němscy zmysleni Serbjo założili a rozlamachu 1128 město Lubek. Wšitke wokolne ludy dyrbjachu jim tribut dawać a kóżda łódź, kiž so w jich morjach pokaza abo wikowanja abo jerejełojenja dla při jich brjohach zasta, dyrbješe sebi z wěstym dawkom dowolnosć k temu wukupić. Wo křesćijanstwje njechachu pak Ranjenjo ničo wjedžeć a hač runje bě so křesćijanska wěra hižom kołowokoło rozšěrila, dha bě kupa Rana tola hišće cyle pohanska a Swjantowit na njej w swojej starej česći. Wosebje skutkowaše tudy jeho wyšši měšnik přećiwo křesćijanskej wěrje a njedowoli žanej łodźi zastaće w ranskich přistawach, na kotrejž běchu křesćijenjo. Wšitcy cuzomnicy dyrbjachu tehodla k wopokazmu za to, zo křesćijenjo njeběchu, Swjantowitej něšto wot swojich tworow woprować. To činjachu pak pozdźišo też křesćijanscy cuzomnicy a mjenowachu to, zo bychu swoje swědomnje změrowali, cło dawać. Dale wuda też Swjantowitowy wyšši měšnik wukaznju, zo dyrbješe so kóżda łódź, na kotrejž by so žadyn křesćijanski měšnik namakał, z dobom ze wšěm, štož na njej bě, prječ wzać, khiba zo by so tón křesćijanski měšnik prjedy Swjantowitej přepodał a tutemu woprował. Hač je so to posleńše hdy w Orekundże stało, zo su tam Swjantowitej křesćijanow woprowali, njeda so dopokazać, wjele bole pak to, zo so wot wšeho spočatka sem tutemu přibohej k česći njejsu člowjekojo rězali.

Na posledku biješe pak tola też, kaž wšitkich přibohow, Swjantowitowa smjertna hodźina, a to w lěće 1168. W tutym lěće woblehny mjenujcy po wšelakich bitwach a wójnach, kotreż bě prjedy z Ranskimi měł, danski kral Waldemar město Orekunda. Wón přijědźe na tuto město z wjele łódźemi a z wulkim wójskom a měješe při sebi też roschilskeho biskopa Absalona, kiž bě jeho radźićel. Tutón napominaše tych, kiž běchu to město woblehnyli, k pilnosći a k horliwemu dźěłu a slubi jim, zo so to město poda hišće prjedy, hač budźa woni wšitko, štož k woblehnjenju słušeše, hotowe měć. Při tym powjedaše wón, zo Swjantowit po prawym ničo druhe njeje, hač swjaty Vitus, kotrehož mjeno su Serbjo jenemu swojich přibohow dali a zo je so jemu tutón křesćijanski swjaty w nocy zjewił a prajił, zo je nětk tón čas přišoł, w kotrymž chce wón tu hanibu, kotruž su jemu Serbjo načinili, wjećić. Tuto powjedanje čineše Danskim khroblosć a napjelni jich z wjesołym dowěrjenjom. Temu napřećiwo činjachu Ranscy jenož malo k swojemu wobaranju, přetož wyšši měšnik Swjantowita bě jich naryčał, zo Swjantowitowe khorhoje hižom k zakitanju wrotow dosć činja. Teho dla spokojichu so Ranscy z tym, zo wrota, kiž do města nutř wjedźichu, wot wonkach z pjerśću zasypachu a na wježu, kiž wyše wrotow steješe, Swjantowitowe khorhoje postajichu. Bjez tutymi steješe też Ranskich wulka a swjata narodna khorhoj, tak mjenowana Stanitia [Stanica]. Tuta khorhoj słušeše k Swjantowitowemu templej a bě žałostnje wulka a pisanych barbow. Wona steješe pola Ranskich w tak wulkej česći, zo ju samu za bohowku dźeržachu. Jeje wotwalenje sta so jenož w najwjetšej nuzy a to wosebje teho dla, dokelž bu z jeje wotwalenjom tym, kiž pod njej stejachu a wojowachu, ta dowolnosć data, zo směd̀žachu bjez khostanja činić, štož jenož chcychu. Z jeje wotwalenjom nasta teho dla kóždy króć žałostna anarchia a kóždy, kiž za njej dźěše, směd̀žiše rubić, kóncować, palić, haj temple a přibohow wonječesćić a wurubić, kaž chcyše, a žadyn kral a žadyn měšnik njesměd̀žeše jemu ničo prajić. Bjez tym zo dyrbješe nětko tuta stanica wježu a wrota města Orekundy zakitać, stejachu Ranscy zady teje drewjaneje sćěny, kiž bě na hrjebi wokoło města natwarjena. Kral Waldemar bě pak ze swojim wójskom zeńsku wuzčinu, kiž město Orekunda wot kupy Rany dźěleše, wobsadźił a přikaznju dał, zo dyrbi sebi wójsko swoje hěty a stany zestajeć a so k woblehnjenju přihotować. Potom poda so wón do swojeho stana, zo by tam připołdnje dźeržał a kusk pospał. Bjez tym běžachu někotři samopašni danscy hólcy bliže k tej hrjebi, kiž so wokoło města ćehnješe a spytachu ju ze swojimi prokami přećisnyć. Tutym hólcam smějachu so ći woblehnjeni z wopŕedka, ale tuta hra měješe za posleńšich na posledku hubjene sćěhi. K tym hólčatam přitowaršichu so mjenujcy bórzy někotři młodźencojo a wot posleńšich pytny jedyn připadnje, zo bě zemja, z kotrejž běchu Serbjo wrota swojeho

města zasypali, hromadźe zeskhnyła, tak zo bě někajka dźěra nastała, přez kotruž běchu drjewjane wrota widźeć. Po šipach, kotrež wón do zemje tykaše, zlěze wón njewobkedźbowany hač k tamnej dźěrje horje a sčini tam ze słomu woheń. Přez to zapali so wježa, kiž wyše wrotow steješe a prjedy, hač šo woblehnjeni Serbjo prawje dohladachu, steješe hižom horni dźěl wježe w płomjenjach. Z nim spali so też Ranskich swjata khorhoj Stanitia a wšitke druhe khorhoje, kiž na wježi horkach stejachu. Jako to ći woblehnjeni widźachu, běžachu woni k wohnjej a pytachu jón zahasnyć, na čimž jim zaso ći młodźencojo zadźěwachu. Na to bu kral Waldemar wot swojich ze spanja wubudźeny a tutón přikaza z dobom swojemu wójskej, zo dyrbi so wokoło cyłeje hrjebje do koła zestupać a so na nadběh přihotować. Ranscy pytachu bjez tym předco hišće woheń podusyć a jako jim woda wjacy dosahać njechaše, lijachu mlóko do wohenja, přez čož pak bu tutón jenož powjetšeny, tak zo wón na posledku też tu drjewjanu sćěnu zapřimny a spali, kiž bě na hrjebi horkach natwarjena. Wjele Serbow zadwělowa nětko a čisnychu so sami do wohnja nutř, dokelž widźachu, zo bě jich swjata stanica spalena a zo so nětko też jich město wjacy dźeržeć njebudźe. Druzy sćahnychu so z hrjebje dele do města nutř a wobzanknychu tudy na posledku, zo hakle nadběh wočakać njechadźa, ale chcedźa so sami Waldemarej podać. Tutón sedźeše njewobronjeny na stólcu před swojim stanom a přihladowaše temu, štož so sta. Tak namakachu jeho ći wotpóslani z Orekundy, jako k njemu přińdźechu wo hnadu prosyć. Wón dowoli też Ranskim měr a slubi jim, zo chce jim žiwjenje a kubła wostajić, jeli chcychu swojich přibohow, swoje templowe pokłady a wšitkich jatych křesćijanow wondać a křesćijansku wěru a danskich duchownych přiwzać a slubić, z danskimi kralemi do wšěch wójnow sobu ćahać a kralowskej komorje lětnje 400 nowych pjenjez wot kóždeho přaha wołow jako dań dawać. (Skónčenje přichodnje.)

Konjacy ćelč k.

Konjacy ćelčk (oestrus equi) je dwojokřidlady insekt (překasanc) z jeneje mnohich družinow ćelčkow. Jeho žiwot je žołtobruny a na křidleškomaj namakataj so čornaj dypkaj ze smužku. Z cyła ma nimale napohlad čmjeły. Jeho nadawk, jemu wot stworićela daty, najskerje je, zo by ptačinje k žiwjenju służił. Wón ma wosebje ważnosć přez swoje dźiwne nastaće. Žónka konjaceho ćelčka mjenujcy swoje jejka konjej jenož na tajke městna lehnje, hdźež so kóń liza, n. př. na prědknej koleni, na ramjeni atd. Přez to přińdu tute jejka konjej do žołdka. A jenož tudy móža so larvy konjaceho ćelčka rozwijeć. Hdyž su wone z jejkow wulězle, dha so twjerdźe k žołdkowej koži připowisnu a potom wot włožnosće

teje sameje cyruja. Je prjódkpřišło — a to wosebje pola konjow na kraju, mjenje pola měšćanskich koni —, zo su druhdy w jenym konjacym žołdku po cyłych stach tajkich larvow žiwych byłe, štož konjom derje činiło njeje. Njeje pak jich wjele, dha to konjej skoro cyłe ničo nješkodźi. Su nětk larvy wulke dosć, dha so pušća a přińdu z hnojom přez črjewa z konjaceho žiwota na swětło. K temu maja na kóždej ryncy swojeho ćěła małe serščiki, wot stworićela jim spožčene, z kotrymiž so dźerža a sebi dale pomhaja. Hdyž su larvy won, dha zalězu do zemje, hdźež so do brunych přeměnjawkow (pupow) přewobroća, z kotrychž po dwěmaj abo po třoch njedźelach (a to stanje so z wjetša w juniju a juliju) młode ćelčki do čerstweho powětra so pozběhnju, kotrež, lačne po krwi skoćatow, tute potom žałostnje čwiluja. *Fiedler.*

Słowjanski rozhlad.

Ważne dźěło je wóndanjo w Prazy w přičinliwym nakładnistwje Kobera a Markgrafa wušło, mjenujcy „Staročeská mluvnice (ryčnica)“ wot dr. F. B. Květa. — W čěskich městach założuja nowe nowiny; tak wukhadźa w Bolesławje (Bunzlau) třikróć tydźeńscy „Boleslavan“ a w Časławje so też přihoty k podobnemu listu činja. — Wosmy zwjazk bibliotheki čěskich prěnjotnych romanow wobsahuje dokončenje Sabinoweho romana z nětčišich časow: „Jen tři leta!“ Sćěhować budże: „Smířená víra“, historiski wobraz wot F. Činoveskeho. — We Winje wozjewi so bórzy prěni zwjazk knihi: „Rozpravy historické a literární“ wot tamnišeho čěskeho spisowarja dr. Hermenegilda Jirečeka. — Professor Quadrat w Brnje přihotuje chemiu w čěskej ryči. — Khwalobnje znaty samowuk (autodidakt) k. Josef Valouch je mały spis wudał: „Cena (hódnosć) národnosti.“ — Knjez Ferd. Fingerhut, pražski měšćan, wupisuje třeći króć konkurs wo ćestne myto (nětko 500 šěsnakow) za najlěpše čěske drama. — Zajimawa nowa knižka čěskeho spisowarja pseudonyma A. Waldau-a pod napisom: „Böhmische Naturdichter, literarhistorische Studie“, powjeda wo 36 samowukach w čěskim basnistwje, mjez kotrymiž Chládek (tkalc), Valouch (pjekarski mištr), Sobotka (slepc) a Howorka (dźěłaćeŕ w Prazy) ze swojimi basnjemi najwyše steja.

W pólskej literaturje pokazuje so wot někotreho časa sem mnoho spisow wo hospodarstwje a mnohe hospodarske nowiny. We Waršawje wukhadźeja: „Korrespondent rólniczy i przemysłowy“, „Roczniki gospodarstwa krajowego“, „Sylwan“ a „Gazeta rólnicza“; w Poznanju: „Ziemianin“; w Krakowje: „Tygodnik rólniczy krakowski“ a „Ognisko“; we Lwowje: „Rozprawy Towarzystwa Rólniczego galicyjskego“. Wyše teho maja też druhe časopisy wobšěrnu rubriku za hospodarstwo a přemysło, kaž n. př. Gwiazdka

Cieszyńska. — Mjez Polakami ma homeopathia tak wjele přećelow, zo su nětko štwórtlětnik „Homeopata polski“ wudawać započeli. — Duchapołny Alexander Groza je w Žitoměru ukrajinsku powjesć wudał pod napisom: „Alexander Smieciński.“ — Dr. A. Cybulski, professor słowjanskich ryčow na universiće we Wrótsławju, je pólski spis wo słowjanskich runach wozjewił. — W Naumburgu wukhadźeja nowe wudaća najwosebnišich pólskich basnjerjow: Mickiewicza, Krasińskeho, Jul. Słowackeho atd. Wosebje je při tym dobra spekulacia, dokelž su spisy pódla, kiž su w Rusowskej zakazane, a dokelž su tute wudaća kaž lipskowske jara drohe.

Serb M. Medaković, kiž běše w přewodźerstwje něhdušeho čornohórskeho wladyki Pětra Pětroviča Njeguša, je wobšěrny spis dokončił: „Život i običaji Crnogoracah“. — Sławny dr. Jovan Subotić wudawa třeći dźěl swojich zhromadnych spisow. — Znamjenity Vuk Stefanović Karadžić we Winje je jara zajimawy spis wo serbskim knježerstwje za Kara-Džordževića wudał. — W Nowym Sadže bórzy wuńdu nowe pěsnje młodeho basnjerja Svetolika Lazarevića pod mjenom: „Spomenak“. — Zahrjebska (Agram) maćica je rukopisy njeboh mnicha Fr. Jukića kupiła, z kotrychž so w swojim času třeći dźěl „bosanskeho prijatelja“ zestaji.

Nestorowych lětopisow, kritiscy wudatych wot prof. Miklošića, je prěni dźěl z łaćanskim přełožkom a słownički we Winje wušoł.

Z Budyšina a z Łužicy.

* W času, wot wudaća 2. čisła Łužičana minjenym, smy zaso někotre wosebnje zwjeselace wopyty w Budyšinje měli. Dźeń 21. a 22. augusta běše tu młody pólski spisowař k. Januš Ferdinand Nowakowski z Waršawy, kiž chcyše naše pismowstwo a wosebje někotrych serbskich spisowarjow zeznać. — Dźeń 1. t. m. wróći so sławny pětrohródski professor slawistiki a sobustaw khěžorskeje akademie, k. I. I. Srjeznjewski, kiž bě před dwěmaj měsacomaj před swojim wotjězdom do Italskeje, Šwajcařskeje a Francowskeje tudy pobył, ze swojimaj synomaj Wladimirom a Wjačesławom zaso k nam. Někotre dny prjedy bě knjeni Srjeznjewska z knježnu dźowku Olgu sem dojěła. Cyła česćena swójba poda so 4. rano na dompuć. — Prěni tydźeń septembra přebywaše we sakskej Łužicy k. hrabja Walewski, sobustaw hłowneho ratařskeho towařstwa w pólskim kralestwje, zo by tudomne ratařstwo bliže zeznał. — Skónčnje pobuštaj tu 7. t. m. bratraj Konstantin a Iwan Aksakowaj, ruskaj spisowarjej z Moskwy, pola nas.

* Z Delnjeje Łužicy dostachmy wóndanjo nabožnu knižku Barmenskeho towařstwa, już Hornjołužičanam znatu, pod mjenom: „Pój k Jězusej“, wot k. Mudry, wyššeho fararja w Picnju, do

delnjołužiskeje naryče přełoženu. Ta sama so ludźom jara spodoba a je nimale rozpředana, tak zo budże bórzy druhe wudaće trěbne.

* Dokelž je w Budyšinje też exemplar čěskeho universalneho słownika, kiž w Prazy pod mjenom: „Słovník naučný“ a pod redakciu sławneho dr. Frant. Lad. Riegera wukhadźa, możemy so k radości też přepokazać, zo so tam na Łužicy a Serbow njezabywa. We 14 dotal wudatych zešiwkach namakamy sćěhowace nas bliže nastupace artikule: Anton, Bierling, Biskupicy, Böhmař (dwaj), Borta, Braška, Brückner, Bruno, Budar, Budaeus, Budyšin (najdlěši mjez dotalnymi), Buk Jakub, Buk Michał, Bukecy. Te same su z dźěła z čěskeho, z dźěła ze serbskeho pjera. W swojim času też na dalše serbske a łužiske artikule spomnimy. Z cyła je tutón słownik kóždemu Słowjanej (w Pražskich Nowinach čitachmy w loni, zo jeho dla někotryžkuli Słowjan čěski wuknje), k poručenju, dokelž němske (n. př. Pierer, Brockhaus) a wšě druhoryčne słowniki wo Słowjanach mało abo wopačnje pisaja.

* Serbskich wobrazow k wupyšenju na sćěny je so hač dotal jenož mało čišćało. Prěni wuda so, kaž je nam znate, w lěće 1858 a to w Lubiju wot k. wučerja Meldy z Dažina. K swojemu předmjetej měješe serbsku štučku: „Štož Bohu wjeršnemu so poda“ w rjanych arabeskach. Lětsa staj nětko zaso dwaj wulkaj serbskaj wobrazaj wušłaj, kotrejuž prěni nam pod napismom: „Serbski braška“ tajkeho tołsteho pachoła před woći staja, kwasnych hosćow nawjedowaceho. Druhi pokaže nam „Serbskej holcy z budyskeje wokolnosće“, a to w njedźelskej pyšnej narodnej drasći. Wobaj wobrazaj je k. Buchheim w Budyšinje wotznamjenił a prjeńši je w Lubiju pola Göhdy, druhi pak w Draždźanach pola Braunsdorfa čišćany. Posleńši płaći 5 nsl. z D.

* Před krótkim wuńdże pola Hiki w Budyšinje němska kniha pod napismom: „Chronik der Stadt Budissin, herausgegeben von W. P.“ Spisařka je wěsta wudowa Prescher. Wulku ważnosć spomnjenej knižcy připisać njemóżemy, přetož spisařka njeje přez nju ničo nowe na swětło stajiła, haj wona njeje ani to, štož powjeda, prawje zrjadować wjedźiła. Jenički wužitk ze spomnjeneje chroniki wobsteji w tym, zo w njej wšelake powjesće ze stareho časa, kiž běchu hač dotal tam a sem rozprošene, hromaduzestajane namakamy. z D.

Rjedźeŕ a porjedźeŕ.

4. Słowčka *„freilich, gar, zwar“* so často trochu poserbšćena (bralich!) abo hubjenje přełožuja. Za prěnje praja čisći Serbjo: drje, wšak, haj wšak, to so wě, to so wě zo; poslednje přełoženje skrótšuje so často w ludu do: wě-zo, štož mohło so ze zjenoćadłom (Verbindungszeichen) pisać. Druhe słowčko zastupuje pola nas: tola, hakle (n. př. to hakle je derje!), haj. Třeće je tak wjele kaž: drje, wšak; und zwar = a to (při rozdźělenju a rozdrobnjenju).

5. ***Rózno, roz.*** W zestajanych słowach dyrbi so jednoriše „roz“ město „rózno“ trjebać, dokelž je „rózno“ samostatny přisłowjesnik, n. př. rozeńć, nic: rózno hić; rozpadać a rozpadować, nic: rózno padać; rozkłasć, nic: rózno klasć.

6. ***Hromadu, hromadźe.*** Tutej słowje so často njetrěbnje stajatej, n. př. hromadu zeńć, město: zeńć; hromadźe hić, město: z někim hić. Hdźež steji, tam je „hromadu“ na prašenje: hdźe (wohin?), „hromadźe“ pak na prašenje: hdźe (wo?), n. př. hromadu (m. w hromadu) stajeć, hromadźe (m. w hromadźe) stać.

Ćibka a Mudroń.

Ćibka. Wulka hara, — mały kwas.

Mudroń. Je snadź so wěrnosć tuteho přisłowa nětdźe z nowa wobtwjerdźiła?

Ć. Haj. Někotrežkuli towarstwo n. př. ma wulke mjeno, ale skutkowanje njewidźiš.

M. Snadź je temu towarstwu dosć na tym, štož je dotal wuwjedło?

Ć. Móže być, dokelž stare wustawki z lěta 1839 praja: „Jeho stawy so kóždy tydźeń dwójcy zhromadźuja, dźerža ryče w serbskej ryči, přehladuja swoje w tej samej spisane dźěła, rozwučuja so w druhich słowjanskich ryčach a pytaja swoje wědomnosće w słowjanskich należnosćach wudopjelnjeć.“

M. O sćerpna papjera! To zda so mi kaž son abo lěpje: To drje dawno wjacy tak njeje.

Ć. Dokelž so też Wy z tym jara njespokojny zdaće, prašam so, kak byšće mjeno tuteho towarstwa wotwodźowali, mjenujcy „societas“?

M. Podobnje kaž: lucus a non lucendo.

Ćišćał *E. M. Monse* w Budyšinje.

LUŽIČAN.

ČASOPIS ZA WYŠŠU ZABAWU A POWUČENJE.

Połlětnje 6 čisłow.

W BUDYŠINJE.

Zamolwity wudawař: *J. E. Smoleŕ.*
Redaktor: *M. Hórnik.*

Předpłata 7½ nsl.

Č. 4. Oktober. 1860.

Kubleŕ Lid.

Do žołmow Orinokskoh zliwa
Lid kubleŕ z čołma wupadže;
Duž swojich kupjencow wón kiwa
A woła: lubši, pomhajće!
Dolarow dżesać kóždy myta
A wěčnu miłosć dostawa,
Štóž žiwjenje mi zdżerżeć pyta,
Kiž dżiwja žołma pożera.

Bě Lid też tyran woprawdżity,
Syn hrubosće a nahramny:
Dha kupjenc najbóle tón bity
Hlaj prěni khwata k pomocy
A druzy swěrnje připomhaju
Nětk wumóc swojoh ćwilerja.
Što pak wot jeho myta praju,
Kiž kupjencow nětk zwjesela?

Lid k přisłušnosćam přiličuje,
Štož běchu na nim činili,
Jim pjenjez płaćić zapojdżuje
We wuwiwatej wuryči;
A jeho wěčnje miła lubosć
Też po skhodżeńku wotbjera,
Tak zo za měsac stara hrubosć
We połnej měrje knjejstwo ma.

Lid smjerći junkróć wutorhnjeny
Do nowych strachow zapadże;
We nocy z płom'njom zahorjeny
So jeho statok paleše.

Štó w tamnej pustej samotnosći
Mohł pomhać, khiba čeladni?
Duž z woknow dele w wysokosći
Lid woła: pomoc, pomoc mi!

Mi rěbjel do wokna jow stajće,
Wy złote dźěći, kupjency,
Mi trašnej smjerći ćeknyć dajće,
To chcu wam płaćić kralowscy;
Štóž tónkróć k pomocy mi skoči,
Tón wita swoju swobodu;
Na moju hłowu, strowej woči
Slub wobtwjerdżam ze přisahu!

Lid njeranjeny z wohnja wuńdże
Přez pomoc swojich kupjencow,
A kajke myto so jim dóńdże?
Bu nětko kónc jich dračinow?
Ach, dżeše Lid, tón wumóżeny,
Kak kralowscy wam płaćić chcu?
Ja khudy muž nětk wotpaleny,
Kak dać wam wašu swobodu?

Hdyž postajił mój hród sym zasy
A wužił wašej pomocy,
Hdyž wróća mi so lěpše časy,
Haj potom wo to poryčmy;
Nětk jeno służće dale, lubi,
A khudom' mužej pomhajće,
Štož dżens wam moja ruka slubi,
To k lětu kóždy dostanje.

Dwór Lidowy so z nowa šěri
We prědnjej pyše, bohatstwi,
Dóńt kupjencow pak k starej měri
Wšěch hrubosćow so wobroći;
Lid z nowym křudom zapłaćuje
Tu dobroćiwosć wěřkojtu,
A hańbujo so dopomnjuje
Na slub a nuzu zańdźenu.

Tak zańdu lěta, ale něhdy
So třeći wichor pozběhny,
Lid bywa čerwjeny a blědy
We nowej nuzy, tyšnicy,
Rój indianskich čerwjenakow
So bliži k jeho sydlišćej
Złósć rubježna tych dźiwich ptakow,
To jemu njepotajna njej'.

Lid bróni so a z nuzy dawa
Bróń kupjencam też do ruki,
A jeho ryčnosć njebě mała
Při tajkej nahłej strachosći,
Ma lutu khwalbu w swojej hubi,
Jich bratrow, dźěći mjenuje,
Haj, tónkróć z přisahu jim slubi
Te hory hišće złoćiše.

Bróń wótru kupjency drje wzachu,
Lid ryćerjow jich mjenuje —
Što pak so sta? kak wojowachu?
Lid woněmi a woprostnje —
Na njeho wšitcy wobroćeni
We žahłym hněwje wjećerskim,
A z tamnej bandu posylnjeni
Bróń złoža a so dadža k nim.

Wot hrubej mocy přemóženy,
Lid žnješe nětko falša mzdu;
„Tón šelma njech je wobwěšeny",
Tak wšitcy z razom wolachu.
Nětk Lida kubło rozdźělachu,
Štož chcyše, kóždy dosahny,
Kaž dźiwina so wošćerjachu. —
Hlaj, to bě dostatk njeprawdy!

H. S.

Za lubym do cuzby.

Hdyž sy nětko wotsal ćahnył,
Luby mój, do cuzby šoł,
Hdyž je zawěšk ćěmny panył'
Dźělenje naj lubosćow:
Hač też nětko na mnje spomniš,
Twoju swěrnu njezapomniš?

Hdyž ći rjeńše róže kćeja,
Hač je płodźi domina,
Hdyž ći rjeńše słónčka směja
Z mile jasnoh' wobliča:
Hač też tehdy na mnje spomniš,
Twoju swěrnu njezapomniš?

Hdyž so zboże k tebi khila,
Zańdu zrudźby mróčele,
Hdyž so wróći zbóžna khwila,
Wopomnjeća wjesele:
Hač też tehdy na mnje spomniš,
Twoju swěrnu njezapomniš?

Hdyž wo nutrnym zahorjenju
Za tych twojich k Bohu dźeš,
Hdyž wo dźaknym polubjenju
Wutrobu jom' wopruješ:
Hač też tehdy na mnje spomniš,
Twoju swěrnu njezapomniš? —

Ja sym twoja w kóždym času,
W wjeselu a zrudobje,
Khowam ći a swěrnje pasu
Wopomnjenje w wutrobje: —
Chcył też druhdy na mnje spomnić,
Swoju swěrnu njezapomnić!

Jan Kochta.

Přibóh Swjantowit a jeho rozłamanje w łěće 1168.

(Skónčenje.)

Ranscy běchu z tym spokojom, ale danske wójsko, kiž Orekundu hižom za dobytu dźeržeše, poča žałostnje morkotać, dokelž bě so hižom na to bohate rubjeństwo w měsće nutřkach wjeseliło a dokelž chcyše so za wšelku staru křiwdu, kiž bě so Danskim wot ranskich rubježnikow stała, wjećić. Zo by tajke morkotanje swojeho wójska spokojił, zawoła kral Waldemar wodźerjow cyłeho wójska hromadu a chcyše słyšeć, što woni k temu praja, hač dyrbješe so dźeržeć, štož bě so ranskim wotposłanym slubiło, abo nic. W jich zhromadźiznje rozestaja nětko biskop Absalon, zo twjerdźizna Orekunda hišće na žane wašnje dobyta njebě, zo so hrjebja wokoło njeje, dokelž bě hišće přewysoka a dokelž běchu Ranjenjo dźěru, kiž bě přez woheń do njeje nastał, zaso z pjerśću zasypali, hišće tak z razom překročić njeda a zo mohł so, hdyž bychu so Ranjenjo ze wšej zasakłosću wobarać počeli, danski nadpad wot nich snadź wotrazyć, při čimž móhli Danscy naposledku wulku škodu měć, haj tež přěhrać atd. Z teho wšeho wotwodźowaše wón, zo je lěpje, hdyž so z Ranskimi z dobrym někajke zjednanje stanje. Na tajke wašnje naryča Absalon wodźerjow kralowskeho wójska, zo jemu připadźechu a dokelž běchu wodźerjo wójska dobyći, dha dyrbješe wójsko samo tež zastać morkotać. Na druhi dźeń rano pósła teho dla kral Waldemar dweju swojich najwosebnišich wojeńskich wyššich, Esberna Snare-a a Suno-a do města nutř a da jimaj poručnosć, zo dyrbitaj tam přibójstwo zahnać. Tutaj zhromadźištaj wšitkich wobydlerjow města, daštaj potom te tapety wokoło Swjantowitoweho templa wuzběhnyć a přede wšěm ludom Swjantowitej nohi wotrubać, tak zo to swjeco na zemju padźe. Přez připad so sta, zo runje tehdom, jako Swjantowit padźe, jena přezměrna wulka myš ze znutřkomneho templa wuběža a nic jenož pohanjo ale tež křesćijenjo dźeržachu tuto zwěrjo za živeho čerta, kiž bě hač dotal w tym přibozy bydlił. Tamnych nadpadźe teho dla wulka hroza a njebě na žane wašnje možno, jich nawabić, zo bychu to swjeco do danskeho łěhwa won donjesli. Teho dla buchu jeći zapřehnjeni, kiž dyrbjachu Swjantowita z města won wlec. Jako nětko prjedawši česćerjo tuteho widźachu, zo Swjantowit ničo k swojemu wjećenju njećinješe, počachu so někotři wot nich smjeć a druzy zaso so hněwać, zo bu jich přibóh tak wonječesćeny. Biskop Absalon da na to Swjantowita w danskim łěhwje cyły dźeń wustajić, tak zo móžeše sebi jeho kóždy wobhladać, před wječorom pak da jeho rozrubać a wot wojakow w jich kuchenjach spalić. Na to pósła wón kralowskich pisarjow, kiž běchu wšitcy duchowni, do města nutř, zo dyrbjachu Ranskich w křesćijanskej wěrje rozwučić a křćić, spali Swjantowitowy na 330 lět stary templ a natwari na samsnym měsće tuteho wot drjewa, z kotrehož bě so

prjedy dyrbjał wšelki naporjadk k woblehnjenju města wudźěłać, prěnju křesćijansku cyrkej.

Z tym pak, zo bě město Orekunda dobyte a Swjantowit rozłamany, njebě hišće cyła kupa Rana dobyta a podćisnjena; Ranjenjo mějachu mjenujcy hišće jenu druhu twjerdźiznu na swojej kupje, kiž njebě tak přez swoju wysokosć kaž Orekunda, ale wjele bóle přez swoje leženje w jenym njewuslědnje hłubokim bahnje wobtwjerdźena. Tuta twjerdźizna rěkaše Korenica abo Garc a bě kołowokoło wot bahna wobdata, přez kotrež jenož wuzka ścežka wjedźeše. Dale bě Korenica też kołowokoło z wysokej hrjebju wobtwjerdźena, kiž měješe jenož jene jeničke wrota. Bjez hrjebju a bjez bahnom namaka so zaso wuzki khód, na kotrymž pak bě njemóžno, rěble k nadběhej postajić, hdyž budźichu też woblehnjeni runje to njezadźěłali. W tutej twjerdźiznje nutřkach stejachu tři temple, kiž běchu runje kaž Swjantowitowy templ w Orekundźe po tehdomnišim wašnju rjenje wutwarjene a wupyšene. Tola njeběchu tute temple tajke swjatnicy za cyły narod kaž Swjantowitowy templ, ale k nim dźeržachu so jenož někotre splahi abo někotre privatne wosoby. Teho dla njestejachu tute swjatnicy też w tajkej powšitkomnej česći, kaž swjatnica w Orekundźe a bě měr, dha starachu so Ranscy wo tutu swoju twjerdźiznu a jeje přibohow tak mało, zo tam druhdy dołhi čas nichtó njebě, khiba łastojčki, kiž bjez zadźěwanja do templow nutř a won lětachu a tam swoje hnězda twarjachu. Hdyž wójna nasta a njepřećelojo kupu nastupichu, tehdom hakle podachu so Ranscy ze žonami a z dźěćimi do Korenicy a znošachu też do tuteje swojeje twjerdźizny nutř wšitke swoje drohe kubła a natwarichu sebi tam někajke hěty, nic k dołhemu wobydlenju, ale jenož na khwilu přećiwo dešćikej a zymje. Jako bě Waldemar ze swojimi Danskimi kupu Ranu nastupił, poda so ranski kral Tetisław ze swojimi ludźimi do tuteje twjerdźizny. Dokelž bě so tu tehdom tak wjele luda hromaduzběžało, zo bě ličba wobronjenych mužow hač na 6000 narostła, dha dyrbjachu hěty twarić, kiž běchu po třoch skhodach wysoke. Też powjedaja stawiznarjo, zo je w Korenicy wšitko tak zatwarjene było, zo žadyn do města nutřćisnjeny kamjeń njeby na zemju delepadnyć mohł. Kaž może sebi kóždy sam myslić, nasta teho dla bórzy nuza w měśće nutřkach a knježeše tam tajke smjerdźenje, zo sebi tam zawrjeni ludźo hižom prjedy hač njepřećelojo přińdźechu, po wumóženju z tuteho jastwa žadachu.

Jako bě so město Orekunda Danskim podało, pósła biskop Absalon jeneho wobydlerja tuteho města, kiž Granca rěkaše, do Korenicy, kiž dyrbješe posadku tuteje twjerdźizny naryčeć, zo by so pod tymi samymi wuměnjenjemi, kaž Orekunda, Danskim podała a ji prajić, zo budźe hewak po třoch dnjach danske wójsko też Korenicu woblehnyć. Za tutym mužom jědźeše biskop Absalon w přichodnej nocy z 30 łódźemi a namaka jeho hižom při swojim

přińdźenju zaso na brjozy a to na dompuću a z tej powjesću, zo je ranski kral Tetisław ze swojim bratrom Jarimarom a z tymi najwosebnišimi swojeho luda zwólniwy so danskemu kralej pod runymi wumĕnjenjemi, kaž wobydlerjo města Orekundy podćisnyć. Absalon da sebi teho dla z dobom hołdować a skhowa prynca Jarimara na swojej łódźi a dźěše potom z ranskim kralom Tetisławom, z aarhusskim biskopom Sveno-om a z 30 danskimi wojakami do Korenicy nutř. Wobydlerjo tuteho města čakachu hižom na njeho na puću do twjerdźizny zady swojich z kóncami do zemje zaštapjenych lebijow a ćisnychu so před nim po serbskim wašnju z cyłym ćĕłom na zemju dele k wopokazmu, zo chcedźa so do jeho mocy podać. Absalonowe prĕne dźĕło bě nětko rozłamanje tych třoch pohanskich templow, kiž w Korenicy stejachu. Prĕni tych samych bě poswjećeny Ranowitej (Rugievith), druhi Porewitej a třeći Porenutej. Kaž nam Saxo Grammaticus, kotremuž stawiznarjej so za wšitke tute powjesće dźakujemy, tutych starych serbskich přibohow wopiše, dha bě Ranowit wulki, tołsty a bjez wulkeho khumšta z drjewa wurubany bĕzman, kiž měješe sydom bjezwočow na jenej hłowje, sydom mječow w nóžnjach na boku a wućehnjeny mječ w swojej prawej pjasći. Kaž so zda, bě tutón přibóh bóh wójny, kotremuž so wosebje ći, kiž na wójnu a na rubjeństwo wonćehnichu, poručowachu a modlachu. W Korenicy, hdźež z časami nichtó njebydleše, kaž smy to prjedy widźeli, bĕchu tuteho přiboha łastojĕki jara zanjerodźile, haj wone bĕchu sebi bjez jeho wobličemi hnĕzda natwarile. Ale też tute widomne znamjenja jeho njemocy njemóžachu Ranskich přeswĕdčić, zo wón dale ničo njebě, hač kruch drjewa. Z třepotanjom přihladowachu, kak jeho Dansey powalichu a z templa wuwlečechu. Jako pak sebi wón to wšitko tak z měrom lubić da, dha smĕjachu so jemu a přihladowachu potom z wjeselom, kak bušťaj też taj druhaj přibohaj Porewit a Porenut powalenaj. Wot Porewita njeje dale ničo znate, hač zo měješe wón pjeć hłowow. Porenut měješe štyri wobliča a pjate na wutrobje. Z prawej ruku dźeržeše sebi wón čoło a z lĕwej koleno. Kaž chcedźa nowiši starožitnosćerjo dopokazać, dha bu wón wosebje wot samodruhich žónskich česćeny. Też tuteju dweju přibohow daštaj biskopaj Absalon a Sveno powalić a spalić. To posledniše dyrbješe so najprjedy z dobom w měsće nutřkach stać. Ale Ransey prošachu, zo by so to njestało, dokelž by to za jich tak wuzkotwarjene město jara strašne było a dokelž mohło so při tym cyłe město sobu spalić. Tola njechachu też tych přibohow z města won wuwlec, dokelž so bojachu, zo móhli jich tući z wokhromjenjom stawow za tajke wonječesćenje khostać. Naposledku dyrbjachu pak tola činić, štož sebi Danscy žadachu a Ranowit, Porewit a Porenut buchu před městom wonkach spaleni. Absalon poswjeći na to z dobom te tři města, na kotrymiž bĕchu přibohojo stali, k nowym křesćijanskim kerchowom a wupósła nětko wšitkich swojich duchownych a kapla-

now, kotrychž při sebi měješe, přez cyłu kupu, zo dyrbjachu wšudžom wšě mjeńše přibójske temple a přibójske swjećata rozłamać a Ranskich w křesćijanskej wěrje rozwučić a křćić. Kral Tetisław bu pak wot Waldemara w swojim kralowskim dostojnstwje wobtwjerdźeny a wosta kral na kupje Ranje, hač runje nětko wot Danskich wotwisowaše a jim dań dawaše. W tajkim zwjazku z Danskej wosta kupa Rana hišće někotre sta lět, měješe pak při tym předco swojich wosebitych wjerchow ze stareho serbskeho doma krala Tetisława a připadże pozdźišo, jako běchu Tetisławowi potomnicy wšitcy wotemrjeli, w lěće 1325 pomorskim wjerćham, kiž běchu też serbskeho sempřińdźenja. Hač do kónca 14. lětstotetka ryčeše so też na kupje Ranje hišće serbscy; dokelž pak po Swjantowitowym padże a po tym, zo běchu Ranscy z Danskimi a pozdźišo z němskim kralestwom do zwjazka stupili, nichtó wjacy Němcam wustup na kupu njewobaraše a dokelž ranscy wjerchojo sami Němcow do kraja ćehnjechu, zo bychu wot nich rozwučenje w křesćijanskej wěrje a we wšelakich wumjeństwach dostali, dha poča serbska ryč předco bóle a bóle dozady stupać a w lěće 1404 wumrje poslenja wosoba, kiž na kupje Ranje tutu ryč hišće rozemješe.

Hač su so ći sami přibohojo, kotrychž smy na Ranje zeznali, też wot łužiskich Serbow česćili, njeje cyle znate. Wot Ranowita, Porewita a Porenuta njepowjedaja łužiske stawizny cyle ničo a zda so też, zo su to jenož ranskich Serbow wosebići přibohojo byli, na čož też hižom mjeno prěnišeho pokazuje. Temu napřećiwo bě pak Swjantowit přibóh, kiž njebu jenož wot Serbow při morju, ale z cyła wot wšitkich Słowjanow česćeny. Wěsće su teho dla też naši łužiscy Serbjo runeho přiboha nětdźe stejo měli, kaž połnócni Serbjo na kupje Ranje. Hdźe je wón stał, njeda so drje nětko dospołnje dopokazać, tola chcedźa nowiši stawiznarjo mjeno jeneje nětko němskeje wsy pola Wulkeho Hajna [abo Wosyka], kiž Wantewitz rěka, wot stareho serbskeho přiboha Swjantowita wotwjedować a mózno też, zo pod našim łužiskim běłym bohom, wot kotrehož ma jena hora pola Bejerec swoje mjeno, nichtó druhi k zrozymjenju njeje, hač Swjantowit, štož je čim bóle k wěrje podobne, hdyž słyšimy, zo ranscy Serbjo a druzy Słowjenjo Swjantowita česćachu jako dobreho a miłosćiweho boha, kotrehož byće bě swjatosć a swětło.

Tři rady.

(Češka narodna bajka.)

Něhdy běše bohaty kupc a khudy. Bohaty běše khudemu za kmótra, ale njepomhaše jemu nihdy w nuzy, dokelž běše jara skupy.

Junu jědźeštaj wobej do dalokeho města; bohaty jědźeše, zo by swój wóz z kublami napjelnił a derje wuwikował, khudy pak, zo by wóz z konjom předał a na khribjeće něšto kubła domoj při-

njesł. A přińdźeštaj do korčmy na wobjed, bohaty sedźeše wosebje a měješe před sobu dobry wobjed, khudy sedźeše też za so a měješe před sobu jeno snadny wobjedźik. Tu přińdźe prošeŕ a prošeše wo jałmožnu najprjedy toho, kotryž měješe pječeń před sobu; ale bohaty kupc poswari jeho złě, prajicy, zo by hnydom wotešoł. Khudy kupc pak wućahny z kapsy kroš, poda jón prošerjej a přida k temu hišće něšto wot snadneho wobjeda.

Prošeŕ podźakowa so wutrobnje, a, hdyž bě bohaty wušoł, powjedaše khudemu: „Knježe, wěm, zo sće swój posledni kroš ze mnu dźělił; za to chcu so wam dźakować. Słyšće tři rady: najprjedy — njewopušćejće nihdy stary puć za nowy; potom — njenocujće w korčmje, hdźež je młoda korčmaŕka a stary korčmaŕ; a za třeće — njedowěŕće žonje žanu potajnosć. Budźeće-li po tym činić, budźeće zbožomny a spomniće druhdy na stareho prošerja.“

Khudy kupc podźakowa so prošerjej za rady, a tutón woteńdźe. Po wobjedźe zběhnyštaj so kupcaj a podaštaj so na puć. Hdyž běštaj khwilu jěloj, nućeše khudy bohateho, zo byštaj stary puć jěloj, zo sebi tak poł hodźiny wujědźetaj; tola bohaty njedaše sebi ryčeć, ale jědźeše nowy puć. Khudy jědźeše stary puć, spušćejo so na prošerjowu radu, zo jemu z teho zboże nastanje. A we prawdźe sta so tak. Dołho njetraješe a zakopny so kóń wo korjeń, kotryž so přez puć ćehnješe; korjeń so wuwróći a pod nim wuwali so kotoł pjenjez. Kupc zawyska, zebra pjenjezy, dźakowaše so w duchu sto króć prošerjej a z radosću zkhowa kotoł do woza. Nětko běše po nuzy a po starosći. Poł hodźiny přijědźe prjedy do korčmy, a hdyž tam druheho kupca hišće njenadeńdźe, posła jemu pachołka z připřahu napřećo, kotryž dyrbješe jeho štwórt hodźiny z błóta wlec. Nětko hakle wobžarowaše, zo běše kmótra njeposłuchał, a tón so jemu směješe.

Mjez tym pytny khudy kupc, zo je w korčmje rjana korčmaŕka a stary wohidny korčmaŕ, duž njeběše jemu tam hižom wostać. Bohaty pak njedźiwaše na jeho radu a njechaše z nim nikak dale jěć jeničcy teho dla, zo je korčmaŕka rjana. Duž wotjědźe khudy sam, ale jeno njedaloko do druheje korčmy.

W nocy njedaše jemu to měra, pře čo by traž njeradne było, w tajkej korčmje wostać. Zebrawši so wuńdźe a tułaše so hač pod korčmine wokno, hdźež bohaty kmótr spaše. Wokoło połnocy wotčini so na dobo wokno pomału, zjewi so šepot a do płašća zawaleny muž běžeše dele. Kupcej připadny, zo by jemu kusk płašća wotrěznył, a hižom běše nóž w rucy a kus płašća wotrěznjeny. Wokno so zarwje a muž dźěše we wsy do jeneho bydła, kupc pak do swojeho łoža. Rano běše Bóh lědym dźeń dał a nasta křik, zo je cuzy kupc, kotryž běše w hornej korčmje wostał, stareho korčmarja zabił a zo też hižom do jastwa daty. Tu zebra so khudy kupc, dźěše na zastojnstwo, wozjewi wšitko, štož běše w nocy widźał a pokaza kus płašća, kotryž běše zabijerjej wot-

rěznył. Po tutym wozjewje bu wupytowane a bórzy namakachu zabijerja. Běše to młody pachoł, kotryž za korčmařku khodźeše a z jeje nawodom zawjedźeny muža zabi. Bohaty kupc bu z jastwa pušćeny a dźakowaše so swojemu kmótrej a slubi, zo jeho ženje w nuzy njewopušći. Tutón pak njetrjebaše so hižom na pomoc bohateho kmotra spušćeć, přetož běše sam bohatši. Khudy — nětko też hižom bohaty kmótr — jědźeše domoj, hdyž běše nakupił, ale druhi wosta hišće dlěje na puću.

Domoj přijěwši chcyše so přeswědčić, hač je też prošerjowa třeća rada dobra. Kupi teho dla zarězane ćelo, zwjaza je do měcha a ćisny je na wóz. Ze směrkami přijědže domoj, hdźež jeho starosćiwa žona hižom tyšnje wočakowaše. Kajke běše pak to dźiwanje, hdyž muž wotnošować poča a tu kubła a twory běchu, kajkež nichtó w měsće njeměješe. „Bože dla, mužo, štó je ći telko na dołh dał?“ prašeše so kupca. „„„To wšitko je moje. Ale nětko pomhaj mi tónle měch dele wzać, wzmi kluč a pój do pincy““, poruči muž, hdyž běše hač k měchej přišoł, hdźež běše ćelo. Žona stroži so krjewje. Zo by nichtó njepřišoł a widźał, što je so stało, khwataše do pincy a njemóžeše mužowe wupowjedanje dočakać. Hdyž do pincy přińdźeštaj, powjedaše muž: „Zo by wjedźała, žona, za čo sym tele twory nakupił a hdže sym pjenjezy wzał, dha wěš, zo sym na puću našeho skupeho kmótra zabił. Měj rozom a dźerž jazyk za zubami; to wěš, što by so mi stało, hdy by so to přeradźiło.“ Žona lubješe hory a doły, a hačrunje so ze strachom třaseše a płakaše, spokoji so tola bórzy.

Druhi dźeń běchu hercy w korčmje. Kupc wza nješto toleri do kapsy, žonu pod pažu a dźěše so trochu zawjeselić. Běše tam nješto měšćankow a měšćanow, sami znaći, a kupc a kupcowa daštaj so do rjeje. Za zamyslom pak njerjejowaše kupc ze žonu a přewodźeše předcy jeno druhe žony, štož kupcowu předcy bóle a bóle mjerzaše. Skónčnje přińdže k njemu a poča jemu doryčować; kupc so směješe a rozhněwa ju z tym hišće wjacy, tak zo wótře swarjeć poča. Tu so kupc wobroći a klesny ju přez hubu. To běše woheń do wohnja.

„Ty přeměnko, jebako, ty zabijerjo, chceš mje też zabić, kaž sy kmótra zabił? Mysliš sebi, hdyž maš w kapsy wurubjene pjenjezy, zo směš mje zaspěć a jeno za druhe woči měć? Ně, ně, pójdu a wozjewju, zo sy kmótra zabił a do pincy zakopał.“ Tak křičeše ze žarliwosću roznjemdrjena žona před zastróženymi hosćemi.

Hnydom zepřimachu měšćenjo kupca a jedyn běžeše so bohateje kupcowej woprašeć, je-li jejny muž doma abo što wo nim wě. Za khwilu pak přińdže naspjet z powjesću, zo je kupc nětko přijěł.

„Što je dha žona powjedała?“ prašeše so jedyn druheho.

„„„Powjedaše to, štož sym jej rjekł““, rjekny kupc połny směcha. „„„Sydźće so zasy na swoje města a ja wam powjem, što je so mi na puću stało.““

Měšćenjo sydnychu so a kupc poča jim wo prošerju powjedać. Hdyž běše wšitko wupowjedał, přistaji: „Nětko sym so też wo wěrnosći jeho třećeje rady přeswědčił. Běda, hdy běch we prawdźe kupca zabił a žonje potajnosć dowěril!“

Měšćenjo so smějachu, žony mjerzachu so, a kupcowa wobžarowaše swoje přenahlenje a lubješe mužej, zo chce sebi jazyk na kedźbu wzać. Je-li to też w skutku činiła, njeje znate.

Z čěskeho přel. H. Wólšinski.

Cyketarušk.

Bajka z luda.

Junu běštaj nan a mać a měještaj holcu, kotraž běše smjerć lěnja. Duž hrabny sebi nan junu kij a honješe ju wokoło khěžki. Tu jědźeše wosobny knjez njimo a wopraša so nana: „Čeho dla biješ swoju dźowku?“ Nan rjekny: „„„Wšitkón len je wupřadła a je počała z wowsnjeje słomy židu přasć.““ Duž rjekny knjez: „Daj mi ju sobu, chcu jej dosć přasć dać.“ Wza sebi ju sobu do khorejty a dowjedźe ju na druhi dźeń do bróžnje, hdźež běštaj wobej komorje połnej wowsneje słomy, tu dyrbješe na židu zepřasć. Hdyž bě knjez wotešoł, płakaše holca jara, zo njemóže ten přasć a nětko dyrbi ze słomy židu přasć. Z dobom steješe šćery mužik před njej a wopraša so: „Njewjesćička, slubiš-li mi, zo chceš moja być, chcu ći wšitko zepřasć.“ Holčo slubi jemu to rady a njetraješe dołho, bě mužik wšitku słomu na židu zepřadł. Na to praji mužik: „Nětko budu sej tebje brać“; tola w tym stupi knjez do bróžnje a mužik so zhubi, potom hač bě jej zašukotał: „Njezhudaš-li moje mjeno, dyrbiš moja być;“ knjez pak rjekny, hdyž bě napředženu židu wuhladał: „Nětko budźe hosćina, ty budźeš moja knjeni.“

Holčka drje mjelčo jara płakaše, zo je so mužikej slubiła, a hač runje běchu kwasni hosćo wjeseli, njepřesta wona płakać a žane žorty njechachu ju zawjeselić. Duž posła knjez dweju służobnikow, zo byštaj do hole a do pola šłoj a něšto noweho zhladałoj. Tam twarješe mužik kloftry (sažnje) a skakaše po nich horje a dele a spěwaše sebi: „Hdy by njewjesćička wjedźała, kak mi rěkaja, by so dawno wusmjała; ja sym Cyketarušk (Cikotarušk?).“ Służobnik wróći so domoj a powjedaše, zo je w holi mužik kloftry twarił a spěwał: „Hdy by njewjesćička wjedźała, kak mi rěkaja, by so dawno wusmjała; ja sym Cyketarušk.“ A njewjesta poča so smjeć a bě wjesoła kaž druzy kwasni hosćo. A njeje dołho trało, přińdźe šćery mužik na kwas a skakaše po jstwje horje a dele a spěwaše: „Zhudaj, zhudaj, njewjesćička, kak mi rěkaja?“ Njewjesta prawi: „„„Sy dha wózhriwy Pětr?““ „Chacha!“ zasmja so mužik, „to hišće njejsym“, a prašeše so dale: „Zhudaj, zhudaj, njewjesćička, kak mi rěkaja?“ Njewjesta praji: „„„Sy dha hłupy Hansk?““ „Chacha!“ zasmja so mužik, „to hišće też njejsym“,

a prašeše so třeći króć: „Zhudaj, zhudaj, njewjesćička, kak mi rěkaja?“ A njewjesta rjekny: „„„Sy dha Cyketarušk?““ A teho stróži so šěry mužik a zhubi so; tola za nim rozeńdže tajki smjerd, zo wšitcy hosćo rozćěkachu, njewjesta pak so směješe.

H. Wólšinski.

Kříž pola Kołazy.

Při puću, kiž wot Kołazy do Čornjowa wjedže, na tak mjenowanej starej drózy, steji někotre kročele wyše kołazskeho hornjeho młyna kamjeńtny kříž, kiž bu před někotrymi lětami kusk niže k puću stajeny. Wo nim powjeda so, zo wón to město woznamjenja, na kotrymž staj so dwaj člowjekaj (někotři praja dwaj wojakaj a druzy zaso dwaj pućowarjej) zabiłoj. Prašeš so čeho dla, dha rěka: kusk khlěba dla, kotryž je jedyn wot neju sebi někdže wuprosył abo při sebi měł. Najskerje je so tón podawk po tajkim w času hłodoweje nuzy a drohoty podał. Kaž někotři hišće přistaja, dha su na nožu, z kotrymž je tón jedyn teho druheho skóncował, pozdźišo někak spóznali, zo staj wobaj njezbožomnaj bratraj byłoj, kiž staj dołhe lěta rózno byłoj, tak zo jedyn druheho wjacy znał njeje a tudy připadnje zaso na někajke wašnje hromadu přišłoj. Tola dopomnju so, zo sym też powjedać słyšał, zo staj so wobaj bratraj tudy skóncowałoj, dokelž staj jara hłódnaj byłoj a njejstaj nihdže žadyn khlěb dostać mohłoj.

K. A. Jenć.

Komu je lěpje?

Wot K. Wankela.

Sym z wutrobu ju lubował!
Ji pak jo njeprajach.
Sym lubosć do so nahrjebał —
Też ženje njeskoržach.

Pak nětko wšitko nimo je!
We rowje luba spi.
Ji žiwjenje bu wotwzate
A lubosć wšitka mi.

Přełoži Horislaw.

Wobrazy z prěnjoswětnych časow.

Prěnjoswětne abo praswětne časy (urweltliche oder vorweltliche Zeiten) su te, kiž su někdy byłe, prjedy dyžli člowjekojo na zemi bydlachu. Móžemy dha z tutych što wjedźeć? Na to wotmołwimy: haj, a hdyž też nic runje wšo, dha tola něšto abo snadź wjele. Štódha pak powjeda nam wo tychle časach? Zemja sama; přetož kaž ma člowjestwo swoje stawizny, wot člowjekow napisane, tak też ma zemja wot sebje do sebje zapisane, abo móžemy też tak prajić: Zemja ma swoje stawizny, kiž je jejny stworićel sam do njeje zapisał. Chcemy je znać wuknyć, dyrbimy we nich študować. Stworićel piše, člowski duch čita. Ale kak dha? Njeje wěrno? Namakamy někdže w jenej wsy wjele spadanych murjow, kiž so kněžnym podobaju a pódla čorne wopalene hrjady, dha z dobom prajimy: Tu je wěsće woheń był. Nadeńdźemy w lěsach wotrě-

zany štom, dha rjeknjemy: Tón su ludźo podrězali, abo: Tu su paduši pobyli. Abo: Ty chceš jutře pjec a wostajiš, hdyž so lehnyć dźeš, we jstwje měch muki stejo, a rano, hdyž stanješ, je muka prječ a wjele druhich wěcow ze jstwy też, njebudźeš hnydom prajić: Pola nas su w nocy paduši pobyli? Abo: Ty namakaš hłuboko w zemi hromadu kosćow, njeprajiš ty z dobom, hdyž je widźiš: Tu je něchtó pohrjebany? A štódha je, kiž tebi to praji? Murje njeryča; kranjene wěcy njeryča; kosće njeryča. A tola dawaju tute wěcy jasne swědčenje wot teho, štož je so stało. Twój rozomny duch je zapřimnje a spožči tutym swědčenjam ryč a wuraz. Ale też to, štož je přiroda činiła, zapřimnje a spóznaje člowski duch. My jara derje znajemy, što woda a wětr zamóže; znajemy škodu, kotruž powodźenje abo wulka lijeńca načini; my znajemy też škódnosć suroweho wichora a z načinjeneje škody zamóže naš rozom też wuslědźić přičinu, kiž je na tym wina była. Přičina pak je něšto prjedawše. Je nětko temu tak, zo člowski rozom abo člowski duch přičiny wuslědźić móže, dha móže też pohladać do zańdźenych časow a namaka něhdźe swědkow tych samych, dha móže sebi też wobraz sčinić wo tym, štóž je něhdy było a kak je něhdy na zemi było. Swědkojo wo praswětnych časach pak su wěcy, kotrež hłuboko abo hłubšo w zemi namakamy. Brunica a wuhlica staj tajkaj swědkaj; k temu přińdu wšelke hłuboko we zemi namakane kosće, dale wšelake wokamjeńčenja a wotćišća. Zo je brunica drjewo, to z dobom widźimy, nic tak pola wuhlicy; ale też tuta wobsteja z rostlinow, kiž su so we zemi přez znutřknu horcotu a zwjerchnu ćežkotu abo přez tłóčenje do kamjeńtneho wuhla přewobroćile. Praj wšak, na kajke wašnje su do zemje přišle? Abo měniš snadź, zo drjewo w zemi rosće? To była zawěsće jara hłupa a wopaka mysl; přetož my njenamakamy za to nihdźe žane přikłady. Hłuboko we twjerdym, ćěmnym zeminym klinje njerostu ani rostliny, ani njebydła zwěrjata. Štož zemja kryje we swojim klinje, to je něhdy na jeje zwjerchlinje abo jeno nihko pod tejsamej přebywało a štož wona kryje, to je wona też płodźiła; jenož mineralie abo njerostliwcy njejsu k zeminej zwjerchlinje přiwjazane, ale rozšěrjeju so też pod twjerdej zemju. Hdyž pak nětko husto mnoho stow łohćow hłuboko pod zemju rostliny a zwěrjata abo jich zbytki, kiž su něhdy na kraju abo we morju přebywałe, nadeńdźemy, dha z teho z dobom też spóznajemy, zo je so něhdy z našej zemju wulke přeměnjenje stać dyrbjało a zo zemja po tajkim njeje předco jenajki napohlad měła. Tajkich přeměnjenjow rozdźěleja přirodospytnicy tři abo wjacy. Kóžde je zemju přetworiło; kóžde jej druhich wobydlerjow wobradźiło a kóždy króć też dokonjenišich. Tola ja njecham wozjewić, dońž njejsym rozjasnił.

Kajke přeměnjenja su so stałe z našej zemju a što wuča přirodospytnicy wo nich? Štož přirodospytnicy wo tym wuča, to roz-

paduje do měnjenja a do wjedźenja; woni najprjedy měnja, zo je so snadź tak a tak z našej zemju stało; to je jich měnjenje a potom k druhemu zaso měnja, zo je so tak stało; to je jich wjedźenje. We tutym měnjenju a wjedźenju wobsteji jich přirodniska wěra. Tu maš tusamu! Jako bě so zemja wotdźěliła wot słónca, bě wona kaž wone žehliwje běžata (feuerflüſſig), kaž n. př. rozeškrjene železo. K škrjenju železa słuša horcota 1000 abo 1600 stopnjow abo gradow wulka. Dokelž ma zemja we sebi wěcy, kiž so hišće ćežšo škrěja, dyžli železo, n. př. běle złoto (Platina), po tajkim hišće wjacy stopnjow horcoty k rozeškrjenju trjebaja, dha běše snadź horcota zemje tehdom, hdyž bě žehliwje běžata, 2600 stopnjow wulka. Pomału wotebjeraše tuta sapata horcota, kotruž zemja wudawaše a do wulkeho a šěrokeho swěta rozsćeleše. Jejna zwjerchlina poča twjerdnyć. Tehdom nastachu prěnje abo najstarše krystaliniske kamjenje abo skały, kiž zemju kaž z twjerdej skoru wobdachu. K tutym kamjenjam słuša kamjeńtna sól (Steinſalz), prawapno (Urkalk), prašćěpjel (Urthonſchiefer), swjećenc (Syenit), horjenc (Gneiß), zornowc (Granit).

Ćopłota rozšěrja, zyma ćehnje hromadu a pomjeńšuje. Čim bóle zemja studnješe, čim bóle so hromadu ćehnješe. Přez to so jejna zwjerchlina kwčkaše abo pukaše; šmary abo hłubiny nastachu a z tutych běžeše z nowa horca židčina won a tworješe prěnje hory abo horiny (prahoriny, Urgebirge). Te same wobstejachu ze stołpowca (Baſalt), bahorca (Porphyr), zeleńca (Grünſtein) a mnoho horow wumjetowachu bluwawc (Lava). My je wohenbluwarki (feuerſpeiende Berge) mjenujemy. Dokelž su tute prahoriny abo prěnjotne horiny (primäres Gebirge) z mocu wohnja nastałe, dha we nich też žana wokamjeńčenja wot zwěrjatow njenamakamy; žane zwěrjo we wohnju njebydli, žane 2000 stopnjow wulku horcotu njeznjese; tehdom hišće žane zwěrjata na zemi přebywachu. Jako nětko zemja pomału studnješe, dha tworjachu so we jeje dymjencu krepki, kiž jako dešćik na zemju padachu a hory mačachu a doliny přikrywachu. Tak nastachu prěnje morja z horcej abo tola jara ćopłej wodu. Kak dołho je zemja k temu trjebała, prjedy hač je so z wodowymi morjemi kryła, što móže to wuslědźić? Tola přirodospytnicy, kiž rady wšitko wukłasć sebi prócu dawaja, maja też za to wotmolwjenje, kotrež so tak ma: Zemina ćopłota wotebjera za 82,000 lět wo stopjeń. Jako bě zemja žehliwje běžaca, dha bě jeje ćopłota 2000 stopnjow. Při 80 stopnjach wari so woda; para postupuje a woda so pominuje. Dyrbješe na zemi morjo nastać, dha dyrbješe so jejna ćopłota wot 2000 stopnjow pominyć niže 80° abo wona bě zhubić dyrbjała k najmjeńšemu 1920° a k temu trjebaše wona 82,000 × 1920 = 177 millionow a 440,000 lět. Zemja bě po tajkim 177 millionow a 440,000 lět stara, jako prěnje morja na njej nastachu.

Tu maš přirodospytnisku wěru wo nastaću abo stworjenju našeje zemje. Hač je ta sama prawa a wěrna, što chcył to wobkručić?

Kajki napohlad dha tehdom zemja měješe? Wjele hinaši hač dźensa. Zemja běše pusta a prózna; žane žiwe stworjenje na njej, też nic jene a žana zelena rostlina njepyšeše hole skały. Zwěrjata njemóžachu na zemi přebywać, ani na horcych skałach ani we warjacym morju. Zemja bě wohnjowa a žehliwa a horcota, přeměrnje wulka, sapaše won do šěrokeho swěta. Žane zwěrjo njemóžeše na zemi žiwe być, kóžde by so z dobom woparile, skružile a sprażile. Žadyn ptak njeby mohł znjesć dušacy, přehorcy powětr. We wodźe by kóždy rak na měsće wumrěł a wočerwjenił, kóžda ryba za někotre minuty so zwarila a štóha by je jěsć dyrbjał? Na zemi hišće žadyn člowjek njepřebywaše a njemóžeše přebywać. Też člowjek tak wulku horcotu njeznjese. Zwěrjata pak też teho dla tehdom njemóžachu na zemi bydlić, dokelž na zemi ničo njerosćeše, zwěrjata žana picu měle njebychu. A dokelž žane žiwe byće na zemje njebě, dha też žane zwěrjace a člowske hłosy k słyšenju njeběchu. Ničo njeruješe, nješčowkaše, njewołaše, njespěwaše, njeswarješe, njeryčeše. Wšo bě ćicho. Ale přiroda njebě ćicha. Woheń syčeše, škrjebotaše a praskaše, skały so pukachu, morjo so přewalowaše a šumješe a howrješe. Wšudźom lute njelubozne zynki. Přiroda sama bě z knjezom. (Skónčenje přichodnje.)

Z Budyšina a z Łužicy.

* Dźeń 3. oktobra, na kotryž so tak dołho wjeselachmy, je so minył, ale nic z našeho pomjatka. Spěwanski swjedźeń, abo kaž tón króć też rěkaše, vokalny koncert z hosćinu a z balom wostanje w česći mjez Serbami. Wón i č a je k temu założeny, zo by swědčenje dawał, kak Serbjo bjez rozdźělenja swojeho powołanja swoju słowjansku narodnosć wysoko česća, kak woni swoju wjesołosć nad rozkćěwanjom serbskeho spěwa a serbskeje ryče wuprajeja. Naša ryč njeje jeno za nizkeho, wona je też za wučenca a wumjeńca připrawjena; jeje samozynkowe (vokalne) wukončenja činja ju k spěwej přihodnišu, dyžli někotryžkuli njepřećel mysli. Tola k wěcy! Prěni dźěl spěwanskeho swjedźenja, t. r. spěw sam, je so wubjernje radźił. Na Seilero-Kocorec „Žnjach“ je so 77 spěwarjow a 40 spěwarkow wobdźělilo. Knjeza Seilerjowy wubjerny lyriski spěw je khwalobnje znaty, a je přez připołożenje dweju pěsnjow „Na prěnju kłósku“ (z Časopisa) a „Za žnjeńcow“ (z Łužičana) nowe debjeństwo přidobył. K. Kocor je kaž prjedy při zestajenju hłosow swoju serbskosć, nětko při spěwanju jako wjednik swoju rozhladnosć wozjewił. Solistki běchu: knjeni Schusterowa (rodź. Špitankowna) z Budyšina, prjedy komorna spěwarka w Draždźanach, kiž swój slěbroklinčny alt wubjernje přednošowaše, potom knježna Mathilda Stangec z Čorneho Kholmca a knježna Grajzowska z Budyšina, kotrejž sebi ze swojim sopranom dźak posłuchařstwa dobuštej. Jako solistojo wustupichu k. Cybla ze Smilneho, k. Pjetaš

z Khróśćic a k. Bajeŕ z Hućiny, już z prjedawšich swjedźenjow khwalobnje znaći spěwarjo. Mjez chorowymi spěwarjemi a spěwaŕkami widźachmy Serbow a Serbowki ze wšěch kónčinow serbskeho kraja, wosebje česćomnych knjezow wučerjow. Zo běchu posłucharjo (kotrychž bě něhdźe 700) jara spokojeni a zo z horliwosću při serbskim spěwje dźerža, wobswědči to, zo so často mócna „sława“ wołaše a zo dyrbjachu so někotre sola a wosebje tež skónčny chor na powšitkomne žadanje wospjetować. Spěw traješe wot 7. do nimale 9. hodź. — Druhi dźěl swědźenja, hosćina, na kotrejž so 350 wosobow wobdźěli, zasłuži tež spominanja. Při jědźi hraješe hudźba, za přestawki (Pauſe) běchu tři takrjec narodne hymny („Hišće Serbstwo“, „Naše Serbstwo“ a „Njepušćmy nadźiju rjanu“) k spěwanju postajene a we wosebitym woćišću z připisanym rejwanskim porjadom rozdawane. Ale wjele wjacy bu čas přestawkow z připitkami a sławami wupjelnjeny. Prěnja „sława“, wunjesena wot k. ryčnika Rychtarja, płaćeše našemu miłosćiwemu kralej; potom sławješe k. seminarski wučeŕ Fiedleŕ we wjazanej ryči našeju zasłužbneju Serbow a hłowneju mužow spěwanskeho swjedźenja — k. Seilerja a k. Kocora, kotrajž buštaj po wuprajenej sławje wot dweju knježnow z wawrjencowymaj wěncomaj krónowanaj. Na to zběhny so k. Seileŕ a přirunaše ponižnje sam sebje z Nettelbeckom a druhich z Gneisenauom při woblehnjenju Kolberga, Serbstwo znamjenjaceho. Nětko přinjesechu so sławy spěwarjam a spěwaŕkam, k. Smolerjej jako hłownemu zrjadowarjej cyłeho swjedźenja, k. Fiedlerjej jako wjedźerjej pruhow a wučerjej we spěwje, k. fararjej Bróscy, Łužičanej, přitomnymaj Delnjołužičanomaj*), k. Kochće jako přełožerjej „Žnjow“ do němčiny, serbskemu narodej (wot k. professora Ławrowskeho z Charkowa w rusowskej ryči wunjesena), jednoće mjez Serbami (wot k. zemjana Rowinskeho ze saratowskeje gubernie tež po rusku), Serbam w Budyšinje (wot jeneho Čecha w čěskej ryči), přitomnym Němcam atd. Khwalobna horliwosć za spěchowanje wšeho dobreho a za zdźěłanje Serbow z pomocu jich maćeŕneje ryče bě wšudźe słyšeć. Při tym žadyn dźiw njebě, zo hosćina do $\frac{1}{2}$1 traješe. — Třeći dźěl swjedźenja, na kotrež knjenje a knježny njesćerpnje čakachu, wotewri so ze znatej pólskej (polonaisu) „Meja“, kotruž k. Smoleŕ z knjenju prof. Ławrowskej nawjedowaše. Reje, na kotrychž so mnozy wobdźěłachu, trajachu hač po 6. hodź., hdźež so posledni rozeńdźechu. — Z najwjetšej spokojnosću su so wšitcy domoj wróćili a přeja, zo by tajki swjedźeń zaso kóžde lěto swjećeny był. Teho dla prajimy tež tudy wšěm, kiž su na nim na kajkežkuli wašnje sobuskutkowali, mócnje přez Hornju a Delnju Łužicu a přez wšě słowjanske kraje klinčace „sława“ a radźimy jeno, zo by so přichodne přednošenje (spěwny wěnc abo operetta?) w budyskim dźiwadle (theatru), za wjacy

*) Hdy by so wjacy Delnjołužičanow na našich swjedźenjach wobdźěliło, mohłe so přichodnje někotre kruchi tež w delnjołužiskej naryči přednošeć. Red.

ludźi městno poskićaceho, wotbywało. A k temu by serbska ryč prčni króć přišła na „deski, kiž swět znamjenja“!

* Na dnju spěwanskeho swjedźenja pokaza so serbske skutkowanje hišće na druhe wašnje we posedźenjach dweju wotrjadow Maćicy Serbskeje. Dopołdnja wot 9.—12. hodź. hromadowaše w „třoch lipach“ ryčespytny wotrjad, a zeńdźechu so wšitke jeho sobustawy, kk. dr. Pful (předsyda), Hórnik (pismawjedźeŕ), Seileŕ, Buk a Smoleŕ, kaž tež ńkotři hosćo. Po powitanju čitaše najprjed pismawjedźeŕ nastawk wo mythiskim wuznamje słowa „dešć“, kotryž běše přitomny, wučeny a wot nas lubowany slawista (słowjanski filolog) k. Pětr Aleksějewič Ławrowski, professor słowjanskeje ryče a literatury na universiće we Charkowje, za posedźenje spisał a z tym je wulcy počesćił. Tutón zajimawy nastawk wuńdźe w přichodnym zešiwku Časopisa. Na to předpołoži pismawjedźeŕ ńkotre ryčespytne drobnički, wosebje wo tworjenju dołheje minyłosće (imperfecta) z krótkeje (aorista), twórbach „-obny, -owny, -omny“ atd., z čimž so wšelake rozryčowanje zjenoći. Ńtko předpołoži k. dr. Pful swój serbski zynkosłow (Lautlehre), kiž jako pokazka serbskeje ryčnicy tež do Časopisa přińdźe. — Popołdnju po 4. hodź. zhromadźi so tutón wotrjad hišće raz w hosćencu „k złotej krónje“, hdźež k. Buk kopu serbskich přisłowow předpołoži, wot njeho a k. Seilerja zezběranych. — Před tym běše wot 2.—4. hodź. posedźenje starožitnostneho wotrjada M. S., kotreż k. předsyda farař Räda wotewri z powitanjom wotrjadnikow a česćomnych hosćow, mjenujcy k. prof. Ławrowskeho, k. Pawoła Apollonowiča Rowinskeho, k. wučerja Kulmana z Delnjeho Wujezda, k. kand. Dučmana a k. kand. J. Brósku, kotryž posledni bu do wotrjada přijaty. Z prčnja poskići k. Hórnik pokhčrlušk z luda „Lazarus“ a žadaše, zo by so kedźbnosć na dozezběranje serbskich narodnych pěsničkow, kotrychž je naš Smoleŕ tak krasnu zběrku wudał, po móžnosći złožowała. Potom předpołoži k. Jenč ńkotre wot k. Seilerja namakane stare serbske spěwy za Hrjehorjowski wobkhad (Gregoriuslieder), při čimž ryč na stare hłosy serbskich khčrlušow přińdźe, kotreż chce po žadanju přitomnych wotrjadnikow k. wučeŕ Kulman zezběrać a tak zabyću wutorhnyć. Ńtko spomina so na kamjeńtne křiže a wopomniki wšelakich njezbožow, wo kotrychž k. Jenč powjesće zběra. Skónčnje předpołoži po wšelakich rozryčowanjach k. předsyda hišće jara zajimawy ruski list wojeńskeho wjedźerja Barklay'a de Tolly, w kotrymž tutón swojeho khěžora wo dališe přikaznje za swoje wójsko prosy. Tónle list bě k. předsyda w zawostajeństwje swojeho njeboh nana, pola kotrehož na farje we Smilnej we wójnskich lětach často wyškojo přebywachu, namakał a dari jón ńtko do musea Maćicy Serbskeje.

* Nowy zakoń swjateho pisma w delnjołužiskim wudawku horliweho k. diakona Täšnarja w Choćebuzu je před krótkim wušoł. Dališe wo tym přichodnje.

Słowjanski rozhlad.

Pražski měšćan Fingerhut je prämie wupisał: 500 šěsnakow za najlěpšu činohru, a 100 a 50 š. za dwě přiblizkej (accessit); 4 złote za najlěpšu, 2 złotej za přiblizku deklamowanku, 4 a 2 zł. za pěseń, a 100, 30 a 20 š. za prěnjotnu historisku a narodnu wjeselohru, kotraž so za mjeńše dźiwadła hodźi. — Pospišil je třeće rozmnožene wudaće „Českého zpěvníka“ wobstarał. — Na lěto 1861 hižon wudate protyki w čěskej ryči su: Moravan, Česko-Moravska Pokladnice, a Sborník. — Rubešowe zhromadźene spisy su we 15 zwjazkach dowukhadźałe. — Nowy časopis „Čas“ wot Krasy ma wjele wotebjerarjow. — „Vínek; upomínka ze študentské merendy v Chrudimi 1860“ je mjeno maličkeho almanacha. — Na pražskej universiće budźeja lětsa 6 knježa 9 předmjetow we čěšćinje přednošeć. — K. Jaroš (Alfred Waldau) je 30 napoleonsdorow za najlěpši češki historiski roman wustajił. — Frant. Daneš je spisał „Reči nedělní, svátečné a příležitostné přez celý rok.“

W Poznanju je třeći zešiwk Władysława Nehringa „O historykach polskich XVI wieku“ wušoł; prěni zežiwk ryčeše wo Heidensteinje, druhi wo Bělskimaj, třeći wo Janu Demitru Solikowskim. — „Tak so čini“ rěka nowa pólska komedia wot St. Bogusławskeho. — Dante'owa „Bóžska komedia“ je w pólskim přełožku Juliana Korsaka wušła. — Pod mjenom „Ziarna i plewy“ bu we Waršawje prěni dźěl prěnjotnych a přełoženych basniskich dźěłow Władysława Sebowskeho wudaty. — Dr. Jos. Konst. Rose je we Waršawje spis wo diagnostice pluenych a wutrobnych khorosćow wozjewił. — Felix Gondry je spis wo Maronitach spisał. — Edmund Chojecki je činohru „Afrykanin“ dokončił. — Pola Županskeho w Poznanju je spis „Pamiętniki Stanisława Kosmowskeho“ wušoł. — Wot S. Prušakoweje je pjeć zwjazkow „Rozrywek dla młodocianego wieku“ doćišćanych.

Dr. Jovan Šubotić wudawa třeći dźěl swojich zezběranych spisow, w kotrymž je episka baseń a dwacyći spěwow pod napisom „Kralj Dečanski.“ — Byronowa „Lara“ bu wot Acy Popovića zeserbšćena. — Baron Koloman Bedeković Komorski a někotři druzy wótčincojo su 1100 šěsnakow k wudawanju knihow za južnosłowjanski lud nawdali. — „Pozor“ je mjeno noweho khorwatskeho časopisa wot Slavoljuba Vrbančića we Zahrjebje. — Druhi khorwatski časopis za młodosć „Cviet a plod“ ma w Oseku z łaćanskim a cyrillskim pismom wukhadźeć, wudawar je Čech Antonin Truhelka.

Ćibka a Mudroń.

Ćibka. Njebudźich prjedy rjekł, zo budże so mi na serbskim spěwanskim swjedźenju tak jara lubić.

Mudroń. Ale što z wašim wjeselom maće? Tam dźě běchu z wjetša Němcy?

Ć. Bowskows! Temu dyrbju so napřećiwić.

M. Kak dha to móžeće, hdyž bě wšudże němska drasta? Wšak so někotři Němcy prašachu za Serbami a Serbowkami.

Ć. Kěrymyry! Ja zasy žaneje němskeje drasty widźał njejsym, ale jenož — francowsku abo módu millionow.

M. Woprawdże wěrno! A ja so nětko też njedźiwam, zo naše knježny po módże so hotuja, hdyž my sami też we wjesnej drasće njekhodźimy.

Ć. Njech je drasta, kajkaž chce, hdyž jeno so w serbskim towarstwje wot kóždeho a kóždeje pěknje serbscy ryči, a hdyž pod cuzomódnej drastu swěrna serbska wutroba bije.

Někotři Serbjo. Ćibkej zasy sława! By-li pak so hdy při přichodnych serbskich spěwanjach a — dočakujomnych dźiwadłowych hrach žónska serbska drasta žadała, dyrbjało so woblečenje podjanskich abo mužakowskich družkow za hłowny zakład wzać.

Čišćał *E. M. Monse* w Budyšinje.

ŁUŽIČAN.

ČASOPIS ZA WYŠŠU ZABAWU A POWUČENJE.

Połlětnje 6 čisłow.

W BUDYŠINJE.

Zamolwity wudawaŕ: *J. E. Smoleŕ.*
Redaktor: *M. Hórnik.*

Předpłata $7\frac{1}{2}$ nsl.

Č. 5. November. 1860.

Recept k wusnjenju.

Hdyž wječor sparny wusnyć chcu,
A tola wusnyć njemóžu,
Dha du we duchu na polo
A widžu, kaž bě wodnjo, wšo.

Hlaj, tam so rožka zmahuje,
Hdyž Boži wodych přez nju dže,
A wyše njeje zaspěwa
Sej škowrjeńčk swój halleluja.

Tam rjenje wows so zeleni
A pódla ječmjeń zyboli,
We hustej pšeńcy pocpula
So sama z mjenom wuwoła.

Na ladach spěwa libuška
Hdžež pod kerjaškom hnězdo ma:
„Tón rjany dźeń so minył je, —
„Wy ludźo, dźiće na spanje!“

We hajku kurči tujawka,
A marijanka připodla:
„Nětk k wjeselu je sprawny čas,
„Duž lubujmy a dźeržmy kwas!“ —

Hdyž tak sej ležo rozmyslu,
Štož wodnjo widžich na polu:
Dha bórzy spanje namakam
A spjucy rjane sony mam.

W—n.

Žedźiwosć.

(Do Prahi.)

Hišće junu chcył ju wohladać
Moju rjanu lubowanu,
Junu ji do wóčkow pohladać,
Do jej' swětłej brunej.
Wčera sym jej nětko wohladał,
Jeje miłej wóčcy žiwej,
Njejsym pak so do njej nahladał;
Chcył jej stajnje widźeć.

Junu ručku bych rad podźeržał
Jeje znatu lilijatu,
A ju radosćiwje zapřijał
Z mojej sprawnej swěrnej.
Wčera sym nětk ručku podźeržał,
Jeje miłu dobroćiwu,
Njejsym pak so jeje nadźeržał;
Chcył ju stajnje dźeržeć.

Jeno junu chcył ju wokošić
Mařku Minku, — w słódkim winku
Jeju hubkow chcył so wokřewić,
Lubosć z njeju srěbnyć.
Wčera sym jej nětko wokošił,
Ale radosć, horcu žadosć
Wutrobinu njejsym spokojił;
Chcył jej stajnje košić.

Wujezdźan.

Rozmyslenje.

(Po znatym narodnym hlosu.)

Wšitke, wšitke moje šěsnaki
Z móšnje su mi zlětali —
A što je wšě rozehna
Hač ta lohka myslička? :,:

Wšitke, wšitke moje wosmaki
Ze zaka su skočili —
A što je wšě zwupušća
Hač ta lohka myslička? :,:

Wšitke, wšitke też te sleborny
Skulachu so přez porsty —
A što je wšě wuhwizda
Hač ta lohka myslička? :,:

Ale, ale lohka myslička
Kak ty klukaš pachoła —
Pozdźe hlada za łožom,
Stawa z kočim mjerzanjom. :,:

Bož'mje, bož'mje dam ći wot dżensa,
Rozpuščena myslička,
K našim domoj nětko chcu,
Twój khamjel wjac njebudu! :,:

Mamka.

„„„Wbohe Kosakec dźěći! Dostanu macochu,““ dźeše Kóstkec Marja něhdy njedźelu popołdnju k swojej maćeri, hdyž bě sama z njeju doma. Zrudnje pohlada na to Kóstcyna na nju a jejne čoło pokhmuri so hišće bóle, jako Marja dale hudaše, kak snadź so nětko dźěćatkam powjedźe. Widźiwši, zo je mać na dobo zrudna, wopraša so: Što dha tebi bu, maći, zo so rudźiš!““ Mać jej wotmolwi: „Njebych mysliła, Marja, zo też ty, byrnjež była dorosćena, tak po starych bajkach sudźiš. Mi mohła so wutroba puknyć, słyšu-li, zo so dźěći do prědka wobžaruja, jeničcy dokelž macochu dostanu. Su drje zle a bjezbožne macochi byłe; móžno, zo su też nětko, ale te bajki su přewjele zleho skućiłe. Słyš jeno, štož ja wěm!“

„W susodnej wsy bě wudowc. Měješe khětrje wulke kubło a jeno jeničku dżowčičku. Hospozu drje měješe z přećelstwa, skoro wšak spózna, zo z teju hospodarić njemóže, přetož ta wobkhadźeše z jeho zamoženjom, kaž by wšo jejne było. Dźeše-li wudowc druhdy, zo to a wone njedowoli, zo dyrbi po jeho mysli domjace należnosće zastarać, běchu swary a zwady hotowe. Rozzłobjena ćeta zhraba so, dźěše k swojemu bratrej, rjeknywši: hdyž ći prawa njejsym, njetrjebam dźě tu być. Najhubjeńša dźowka by drje jemu hospodarstwo runjež tak derje zastała, kaž wona, bur pak bě tola kóždy króć nuzowany, zasy po nju hić a jej dobre słowa dawać, zo by jeno zasy přišła. Z pleńčenjom a woludawanjom bě sej dźowčičku tak přikłoniła, zo njechaše bjez njeje być a zo pře nju bjez přestaća płakaše. A hdyžkuli přińdźe, měješe ćećinu złósć tak prawje přenjechać. Tu rěkaše: tebi k woli nje-

bych ani kročel do twojebo domu stupiła, mi je jeno dźěsća žel; wo nje khudźinku njestara so nichtó, hdyž tam njejsym.“

„Bur dyrbjał železny być, mohł-li to na wěčne přenjechać. Jemu poča so we swojim domje styskać a jako bě jemu ćeta junu z nowa tajkich a hinajkich nadawała, wobzamkny, zo chce so zasy woženić a ćety so zdalić. Njepraji drje nikomu wo tym, staraše so jeno mjelčacej wěcy wo přihodnu njewjestu. Tajku kaž sebi žadaše, nańdże borzy; bě čicha, sprawna hospodařska duša. Mjelčo bu slub wodźeržany a wjesničenjo njedźiwachu so njemało, hdyž na dobo připowjedanje słyšachu. Też ćeta bě w kemšach była a pyrješe z hněwom, zo měješe swoje knjejske dny zhubić. Připodla wšak rozpominaše, njemohła-li bura wot žeńtwy wottrašić. Mała Hanka dyrbješe jej pomhać. Hdyž domoj přińdże, zawoła ju k sebi, košeše ju a rjekny: mój wbohi jandźelko! khudźinka kak so ći jeno powjedże, dostanješ macochu! Ach hdy bych ja już morwa była kaž twoja mać, zo njetrjebała widźeć, kak budźeš přesćěhana. Holčka njewjedźo ani što macocha je, mysleše Bóh wě kajke horjo jej hrozy, duž poča z hłosom płakać. Potom dźeše ćeta: nó, nó Hančička! tak zlě wšak hišće njeje, proš jeno nana, zo by so nježenił a tebi tu ćwilu do domu njepřiwjedł.“

„Po wobjedźe dźěše Hanka z ćetu k wowcy, kiž bě też přećiwo žeńtwje. Tu bu z nowa wobžarowana a njewjesta hač nanajhrubšo hanjena. Na to radźeše ćeta wowcy, zo by z burom ryčała a jemu wotradźała, wukazowaše jej, što wšitko ma jemu rjec: je-li čisće zapomnił, što je njebohej Hanje slubił; hač tola swoju dźowčičku kuska njelubuje, zo chce jej mamku do domu přiwjesć, hdyž ma tola hospozu z přećelstwa atd. Zo pak by też Hanka nana nutrnje dosć prosyła, buchu popołdnju wšě móžne bajki wo złych macochach powjedane a jako bě wboha z tym połna stracha a smjerć zrudna, bu z tym womĕrjena, zo hišće macochi nima a zo ma nana prosyć, zo by žaneje njepřiwjedł. Wboha prošeše drje jeho hižom na zajtra. Jejna nutrna prózstwa wšak bě podarmo. Nan praješe jeno: Twoja mamka budże tebi prawje dobra a so za tebje runje tak starać, kaž prawa mać. Budź ty wjesoła a njewěř starym basničkam. Nětko wjedźeše Hanka wěsće, zo mamku dóstanje a z hrózbu třepotajo běžeše ze jstwy a započa płakać. W khěži čakaše ćeta hižom na nju, wza ju za ruku a dźěše z njeju na zahrodu. Tam tróštowaše ju, zo móže k njej abo k wowcy hić, powjedże-li so jej zlě a zo budże jej přeco pomhane, zo so macochi po tajkim bojeć nima. Potom ju rozwučowaše, kak ma so přećiwo mamcy zadźeržeć, zo njedyrbi ničo, štož jej samej k jĕdźi da, zjĕsć, ale psej abo kóčcy čisnyć a t. r.“

„W času do kwasa khodźeše husto, hdyž bě bur na pola wušoł, z ćetu k wowcy a njewjesta bu tam stajnje hanjena. Njerozemješe drje te ryče dospołnje, tak wjele tola zapřija, zo dyrbi mamka do cyła zaspĕjomna być.“

„Po kwasu přijědże nan z mamku. Hanka, jej wuhladawši, so skhowa; před samym wječorom hakle přiwabi ju hłód a wćipnosć do jstwy. Tak ruče hač ju mamka wohlada, přińdże ji napřećo. Hanka so jej wuhibny; nan pak rjekny: nó, Hanka, daj maćeri ručku! Wona wotmolwi: to dže mać njeje, to je macocha. Na to nan: što je ći tajke hłuposće nażwał? To je mać! daj ji ruku! — Njerad ju da. Mać wjedżeše ju zrudna na posćeńławu a praji: Hdyž z nanom jědżechmoj, da mi něchtó za tebje tule rjanu sukničku a tajkele hłowjace rubiško. Tule pak sym ja tebi titku přinjesła. Skažemoj też ruče šwadlču, zo sukničku zešije a w njedżelu pójdżeš w ni ze mnu ke mši. Hanka wotmolwi: ‚Z tobu njepójdu ke mši; boju so tebje. Chceš mje skóncować, ale ćeta a wowka budżetej mje wobarać.‘“

„Wboha mamka z hłuboka zdychny a dżeše: moja luba Hanka, to wšak wěrno njeje; mam će jara rada, runjež tak rada kaž nan. Holčka chcyše hižom rjec: wowka praji, zo mje też nan kuska lubo nima, hewak tebje přiwjedł njeby; widźiwši pak, zo nan pokhmurjenje hlada, bu jej za strach. Woči k zemi zaprjewši, přeběraše z ruki do ruki titku, njezwěri sej ju wotewrić. Mamka rjekny: wotčiń ju! W ni su słódke wěcy. Woptaj jeno! Hanka wotewri titku, woptać pak sebi njewěrješe, byrnjež ju k temu wabiło. Na dobo wuběhny ze jstwy a w khěži ćetu našedši, dżeše tak wótře, zo móżeše to mamka słyšeć: ćeta, to směm tola zjěść; macocha praješe, zo su jeno słódke wěcy. Ćeta, kiž młodu žonu teho dla njesměrnje hidżeše, zo dyrbješe k bratrej domoj, wotmolwi ze zamysłom wótře: njejsym ći ja rjekła, zo maš wšitko, štož tebi samej da, psej abo kóčcy ćisnyć? Ćisni, zo ći z woćow přińdże, hewak mohła wumrjeć. — Oj tajka ćećina złósć, tajka njedowěra dżěsća bě młodej mandżelskej surowe powitanje! Bě z krutym wotmysłom, zo chce małej syroće runjež kaž prawa mać być a wo nju so starać, dom nastupiła. Njemóżeše so teho dla sylzam wobruć. Muž tróštowaše ju, zo chce już nazajtra złóstnu sowu z domu wuhnać a zo sej potom z miłym wobkhadżowanjom dowěru dżěsća dobudże. Ta nadźija wokřewi mamku; ale wboha bě so jara zmyliła.“

„Z miłym wobkhadżowanjom samym njemóżeše wot ćety přepleńčena Hanka so kubłać. Rozomna mamka njesmědżeše dže runjež rozomna mać Hancynej njeposłušnosći a jejnym worakawstwam přihladować a so z hołymi napominanjemi spokojić, dyrbješe ju, hdżež dobre słowa njepomhachu, też khostać. Holčka wšak, kiž bě prjedy wšu wolu měła a z počatka mamki so jeno bojała, poča ji khostanja dla hramić a bu w tym wot wowki a ćety posylnjowana. Přetož, hdyžkuli k nimaj přińdże, bu wuprašowana, hač macocha z njeju zlě njewobkhadża a powje-li, zo je bita była abo w kućiku stać dyrbjała, njebu ženje prašana, što je zawinyła; tu rěkaše: wboha khudźinka! Dźiwa dosć, zo će hišće zabiła njeje; by tola rada widźała, hdy by ty wumrjeła. Dokelž sy hišće žiwa, duž třase

z pukami swoje žłoby na tebje. K temu přida ćeta husto: smej tak dołho hromadże byłej a njetrjebach ju nihdy khostać. Macocha sej na njej winu pyta. Dźěćo drje něštožkuli sčini, ale to ma so jeho hłuposći přispěć; tu ma so jemu z dobrym rjec: to mi wjacy nječiń, hewak so mje hladaj, nic pak hnydom storkać a dumpać. Tajkemu zamolwjenju wěrješe Hanka, hdyž jo słyšeše, rada a poważowaše mamku za njesprawnu přesćěhařku.“

„Hdyž wowka a ćeta holčku tak kažeštej, njepomhaše wšitka mamcyna próca ničo. Kak mohła mamku na słowo posłuchać, hdyž ju zaspějowaše, kak mohła z bojosće pěkna być, hdyž po ćećinych słowach mysleše, zo je njesprawnje, bjez rozoma a njekřesćanscy khostana?“

„Dokelž Hanku wowka a ćeta tak kažeštej, bě so jej hižom před poł lětom zakazało, zo k nimaj wjacy khodźić njesmě, ale po wowcynej radźe, zo na tajku zakazń dźiwać njetrjeba, — zo staj jej z ćetu tola najbližšej a jeničkej, kiž derje z njeju měnitej — přikhadźowaše mjelčo často k nimaj. Junu wuhlada ju mamka, hdyž wot wowki dźěše, duž rjekny pokojnje: ‚Hanka, njewěš ty, zo smoj ći z nanom k wowcy khodźić zakazałoj? Njechaš a njechaš posłuchać! Nochcu so z tobu wjacy njetrjebawši bětlować; njebudu tebje wjacy khostać, — je tola wšitko podarmo a wyše teho rěka, zo tebje pře ničo a za ničo ćwiluju. Njechaš-li posłuchać, pas psy!‘ Wottal njekhostaše ju sama wjacy, chcyše dźě so zbytknej prócy zminyć a wyše teho ludźom, kotřiž ju złě sudźachu, dopokazać, zo nikoho njetrjeba, na kotrymž by žłoby třasła.“

„Dźěćo pak njemóžeše bjez kubłowanja być, teho dla prošeše muža, zo by so wo dźowčičku nětko bóle starał, hdyž su jejne starosće złóstneje ćety dla njewužitne. Bur měnješe, zo je kublanje žonina wěc, zo ma sam druhe starosće. Hdyž pak jemu mamka měrnje rozkładže, zo so hinak njehodźi, podwoli so k temu. Khostaše drje Hanku rědšo hač prjedy mamka, přetož zhoni jejne worakawstwa porědko a kóždy raz njeměješe hnydom ke khostanju khwile a pozdźišo bě na to pozabył; khostaše-li pak, bě to krućišo dyžli pola mamki. Lědym bě do ludźi přišło, zo je so mamka přirodneje dźowki wotrjekła a wšu starosć na muža zwaliła, powjedaštaj wowka a ćeta: Prjedy je sama złě z njeju zakhadźała a hdyž je z tym do ludźacych hubow přišła, nětko šćuwa muža napřećo wbohej syroće. Zo muža šćuwa, je widźeć, hewak njeby tón swoje dźěćo tak šwikał, zo by husto mohłrjec krwawe módrjeńcy mělo. Też pokazuje so, kak husto je macocha khudźinu prjedy njetrjebawši dřěła, přetož nětko bywa porědko khostana, byrnjež nan mjedowy njebył a macocha so wěsće na nju přisłodźała, hdyžkuli ma zapřijeća. Tajke a rune ryče měještaj ćeta a wowka też před Hanku. Dźiw po tajkim njebě, zo po času też nanej hramješe a sebje ze syrotami z ajkow přirunaše, mysło, zo runje tak njewinowaće ćerpi, kaž wone.“

„Tak wot ćety a wowki kažena, bě Hana dźesate lěto dospěła, hdyž też nan nazhoni, zo je jeho starosć njewužitna. Junu mjenujcy činješe Hana zasy něšto zakazane. Kruwařka, kiž bě pódla, rjekny: Ale Hana, njećiń to, hewak budźeš bita, zhoni-li to nan. Na to wotmolwi Hana: Ej je dźě wšo jene, hač činju što abo ničo, puki tola dostawam, hdyž mać nana šćuwa. Nan nima mje wjacy rady a čini, štož mać chce — a mać wšak je macocha, tej smjerdźu. Bjez toho zo Hana pytny, słyšeše tole nan.“

„Z ryči dźěsća spózna, kak njeswědomniwje wowka a ćeta wot njeju torhatej a wšitke prócowanja wobeju staršeju ničitej. Woprědka hnčwaše so na njej a chcyše jimaj w runym měrje porokować, mandźelska pak wotradźi jemu. — Što wšak měješe z dźěsćom započeć? Te rozpomnjenje łamaše jemu dołho hłowu, sam ale njenamaka nikajki wućek. Po njebožičkeho fararjowej radźe wobzankny skónčnje, dźowku na čas k swojemu bratrej dać, zo by z ćetu a wowku wjacy wobkhadźować njemohła a wot bratrowych dźěći posłuchać nawukła.“ (Skónčenje přichodnje.)

Slepy Lazark.

Wot Wójćecha Lešetickeho.

Sedźi hólčik na kamjenju,
Wobuwa joh' holička.
„Hopaj pěknje, złotko moje!“
Ryči lubje mólička.

„„Čeji hólčk to, holčka dušna?
Powjez, stražny jandźelko,
Hdźe ma maćeŕ, hdźe ma nana,
Hdźe ma małe posćelko?““

„Maćeŕka, ach, drohi knježe!
Spinka w małym domiku
Bjez wšěch woknow a bjez duri —
Tamle na tym khołmiku!

„Nanik mój? o drohi knježe,
Nihdy sym joh' njeznała;
Zo bě dušny knjez, je často
Stara wowka powdała!

„Kolebku ja pola wowki
Rano, wječor tujkuju,
Cylički dźeń bjez přestaća
Slepej wóčcy hubkuju!“

Haj, tu hlejće, khudźinku kak
Čwili běda slepota:
Dźeń je nóc jom', nóc je wodnjo —
Wšudźom husta ćěmnota.

Z čěskeho přel. H. Wólšinski.

Wrótsławski zwonolij.

Wot Wylema Müllera.

Bě něhdy zwonolijeŕ
We měsće Wrótsławje,
Tón sławny, znaty mištyr
W wšěm běše kralestwje.

Wón hižom wjele zwonow
Bě nalał wustojnje,
Za khapale, za cyrkwje
Dla česće Božeje.

Zynk połny jeho zwonow
Bě čisty, sléborny;
Je ze symbolom miłym
Zwón kóždy debjeny.

Pak wšitkich zwonow króna,
Kiž wón hdy liješe,
To złóstnikow zwon znaty
Je w měsće Wrótsławje.

Hlaj, w Madleninej wěži
Skutk wisy mištyrski,
Kiž z duchowneho spanja
Już mnohich wubudži.

Kak bě sej dobry mištyr
Wšo swěru přemyslił!
Kak do prědka już pilnje
Wšo k dźěłu zhotowił!

A jako čas bě došoł,
Zo bě wšo hotowe,
Też forma zamurwana
A wšitko rozškrěne;

Dha na strażu wón wola
Sej swojoh' hólčeca:
„Sam wostań na čas krótki
Tu pola kotoła,

„Chcu hić so z khłódnym pićom
Śće k leću posylnić,
To budże zwonowinje
Zliwk dobry wobradźić.

„So hladaj pak, a wostaj
Mi w měrje honača:
Je hewak tebi wěsty
Kónc twojoh' žiwjenja!"

Hólc při kotole steji
A hlada do wohnja:
Tu zwonowina horca
So wala, praskota,

A do wušow jom' syči,
Zo chce być puśćena,
Duž joh' w wšěch porstach ćehnje,
Nětk zwjertnyć honača.

Już čuje jón we rucy,
Wón je jón wobwjertnył;
Nětk w swojim stysku njewě,
Hdże by so zatyknył.

Wón běži k swojom' mištrej,
Chce winu wuznać wšu,
Na kolenomaj leżo
Joh' prosyć wo hnadu.

Hdyż pak tón zasłyšuje
Już prěnje słowička,
Kiž wbohi hólčec rjeknje,
Dha hněw joh' zapřija.

Kaž wrótny hólcej storči
Nóž wótry k wutrobje
A k kótłej nahle skoči,
So sam wjac njeznaje.

Kak, zo śće zdżeržeć możno
A stajić běženje: —
Pak hlaj, wšo je so stało,
Nic kapki njebrachnje.

Duž khwata wotrumować
A widži njerady
Bjez poroka zwón stejeć
Před sobu radżeny.

W krwi wbohi hólčec leži,
Swój skutk wón njewidži.
Ach, mištrje, što sy činił
We swojej nahłosći!

Tón na to sam dże k sudu,
A so tam wobskorża:
Joh' sudnik wobżaruje,
Hdyż podawk zasłyša.

Njej' žane wumoženje,
Krej żada zaso krej:
Wón wotsud k smjerći słyši
Tam z myslu pokutnej.

A jako dźeń bě tudy,
Hdżež won joh' wjedżachu,
Dha poslenu śće hnadnu
Jom' skića hosćinu.

„Dźak mějće“, mištyr rjeknje,
„Wy knježa, přećelnje;
Pak druhu hnadu spožčće
Dźens mojej wutrobje:

Mi jenož dajće słyšeć
Zynk zwona noweho.
To dźěło bě, chcył wjedźeć,
Hač je so radźiło.“

Tu prózstwu dopjelnjuja,
So snadna zezdanje;
Z tym zwonom, hlaj, so zwoni,
Hdyž mištyr k smjerći dże.

Wón słyši jasny, čisty
Zynk połny, sleborny;
Duž sylzu w wóčku žórli,
Wšón z klinkom křewjeny.

Kaž překrasnjene błyšći
So jemu bjezwoče;
Wón w zwonowym drje zynku
Wjac hač zynk słyšeše.

Je šiju měrnje dźeržał
We wěrje k rubanju;
Je stróžtnje ducha spušćił,
Rjekł bož'mje žiwjenju.

To zwonow wšěch je króna,
Kiž wón hdy liješe,
A w Madleninej wěži
Nětk wisy w Wrótsławje.

Wón k złóstnikow bu zwonej
Dźeń tamny swjećeny;
Hač w nowišim je času
Też tak, to njewěmy.

Přel. Fiedler.

Wobrazy z prěnjoswětnych časow.

(Skónčenje.)

Kak je so zemja dale tworiła? Jako zemja pomału studnješe, dha tworjachu so w jeje dymjeńcu krepki, kiž jako horcy dešćik dele padachu; přez to nastachu prěnje morja, horce kaž krop; morjo so přewalowaše; wšo so kadźeše; wšudźom tołsty dym a para a luta młha, přez kotruž so słónčne pruhi předrěć njemóžachu; ćma bě na hłubokosći. Jako bě nětk morjo bóle wostudło, też na tajke wašnje so bóle změrowało a słónco so přez tołstu młhu předrěło, dha poča so we morju hibolić; prěnje zwěrjata nastachu a zemja dosta žiwjenje. Tute zwěrjata běchu khorarje a škorpinaki (Korallen und Muſchelthiere); też nastachu někotre družiny rybow; zwěrjata wyšših rjadomnjow zemja tehdom hišće njepłodźeše. Też rostliny (zowjency, Tange) počachu we morju rosć, wot kotrychž so zwěrjata žiwjachu. Kak su nastała, na to nam žadyn přirodospytnik wotmolwić njemóže.

Bjez tym pak, jako so žiwy swět rozwiwaše a plahowaše, też bjezstrojny (unorganiſch) prózny njeběše; tehdom nastachu překhódne abo druhotne horiny (Uebergangsgebirge); składy wapnowca (Kalkſtein) a wuwjazne wutki pušćachu a lěhachu so na dno morja; też podzemski woheń so zaso surowješe a přědrje so z dźělom přez hižom hotowe starše skały a hory a zakřiwi a pokłoni te same mócnje. Tehdom nastachu najwyšše hory našeje zemje. We tutych horinach namakamy šćrawc (Grauwacke) z lěhwami rudy a žiłami wołoja, khopra, slěbora atd., dale překhodny šćěpjel a wapno a we nim k wokamjeńčene zowjency a mórske zwěrjata. W šćěpjelu namaka

so jeno mała syła zwěrjatow, šěrawc je hižom bohatši na jenotliwcach a družinach, najwjetšu wšelakosć kaž tež kosće a zuby rybjace pokaže hornowcojty wapkopc. Mórske rostliny a papruše su hakle we hornowcojtym wapnowcu. — Skoro cyła zemja bě tehdom z wodu přikryta a woda bě morjo. Jeno tu a tam wustupowachu z morja kupy, kiž so bórzy we wulkej mnohosći ze sylnymi rostlinami kryjachu. Tute rostliny stejachu pak na suchim a włóžnym kraju, pak we wodźe na přibrjohach. Wone wobstejachu z mócnych paprušow, pazorakow a přaskow; porědko rosćechu bjez nimi někajke jehlinate štomy; lisćate snadź z cyła pobrachowachu, abo runachu so palmam. Z dobom bu tute bohata kwětnica přez někajki mócny postork a rozstork skažena a hłuboko do zeńskeho klina pohrjebana; snadź postorkachu mócne mórske žołmy tute lěsy, nawalachu na nje mócne składy zemje a přewobroćichu po času te same přez čišćenje wot horka a horcotu wotspody do kamjeńtneje wuhlicy. To pak so njesta z dobom, ale k tajkemu stwjerdnjenju a wokamjeńčenju słušachu stotetki, haj tysacy lět. Hłuboko dyrbjachu tute rostliny zapanyć a zwonkacy powětr njesmědźiše wjacy nad nimi knježić, přetož hewak bychu zhniłe a njebychu wokamjeńčiło. K wokamjeńčenju tutych rostlinow pomhaše pak też to, zo z mnoho šćerčiny wobstejachu, kotraž njetłaje a zo buchu ze syrkom abo šwablom a zeńskim wolijom polate a přećehnjene. Přez to wobkhowachu swoje wutki a nadobychu wjetšu móc k pozdźišemu tepjenju. *Rstk.*

Dźiwne zynki we stwórbje.

Njedaloko mojeho wobydlenja namaka so 30 łohćow wysoki a něhdźe 400 łohćow dołhi móst, kotryž doł Smolicy překroča a parnik a jeho wozy na khribjeće nosy. Spody a zady tuteho mosta sym někotry krót při zymnych wječorach we nazymje a zymje dźiwne piskanje telegrafow słyšał. Tola njeje mje tuta hudźba husto zwjeseliła, hač runje hižom přez pjatnaće lět tudy wobydlenje a statok mam. Zwjeselaca pak dyrbi so tuta hudźba woprawdźe mjenować, přetož ja njejsym we cyłym žiwjenju nihdźe tak dźiwne zynki a bunčenje słyšał, kaž hudźbu tutych telegrafow. Najprjedy wusłyšach lubozne, cunje zynčenje, jako by so jara nazdala z mištyrskej ruku huslowało; ale po krótkim bě hudźba blizko wyše mje, jako by runy puć z njebjo dele na mnje padnyć chcyła a potom so zaso wysoko do powjetra pozbježe, jako wotwjedźena wot njewidomnych duchow. Zaso zdaše so mi, zo so nazdala wot někotrych bokow zwoni. Často sym hodźiny dołho tutej spodźiwnej hudźbje připosłuchał a za tym pytał a slědźił, kak temu tak, zo kóždy dźeń při cunim wětřiku njenastanje. Wšak staj telegrafowaj grotaj kóždy čas jako mócnej trunje wyše mosta napjatej, kotryž móže so z hobrskemu žiwotej abo dnej přirunać, kaž we huslach

a klavirach je. Zdało so mi je, zo su k tutej hudźbje wjeste grady zymy nuzne (kajke? to wuslědźił njejsym), zo by grót prawe napinanje dostał. Potom pak też dyrbi cuni wětr runje wot wěsteho boka duć a to nic palc mjenje k wječoru abo k ranju (a też nic jara sylnje), tak zo z grotom wětr wěsty kućik (Winkel) dobudże a ma.

Tudy je rjane polo k přepytanju za přirodospytnikow! Tak ruče hač budu zaso składnosć měć, tute zynki wusłyšeć, štož so wjele lět hižom wjacy stało njeje, chcu za tym slědźić a chcu z najmjeńša grady zymy wuměrić, kotrež powětr při tutej hudźbje ma.

Horislaw.

Wo křćeńskich mjenach.

Naše křćeńske mjeno je we mnohim nastupanju ważne. To je to mjeno, kotrež bu wot našeju staršeju swobodnje wuzwolene a z kotrymž nas naši swójbni a najbliżši mjenuja. Teho dla prašamy so za tymle mjenom, hdyž člowjeka bliže zeznajemy a jemu wosebitu lubosć poswjećamy. Su ludy, kiž też najwosobnišich rad hinak njemjenuja, dyžli z tutym mjenom.

Ale my złožujemy mało kedźbnosće na nje, wjele mjenje dyžli zastarske ludy na swoje přimjena. Pola nich su wšitke mjena wuznamne (significantes), wěstu mysličku předstajace (n. př. mjena, kiž na žadane kajkosće člowjeka pokazuja abo jeho pod zakit boha abo bohowki stajeja), mjez tym zo my, wuznam zabywši, jenož wěstu wosobu pod nimi rozemjamy. Haj też zwonkomnosć mjenow zrjadowaše so po krutych zakonjach. Tak su pola starych Grichow mjena nadobnych tři- a wjacysylbne, mjena njewólnikow pak jeno- a dwěsylbne*); pola Indow zaso pisaja stare zakonje: „zo dyrbi mjeno žónskeje być lohcy wuprajomne, słódke, jasne, lubozne a přistejne, na dołhi samozynk kónčace, zo by było kaž słowo žohnowanja“ (přirunaj: Fr. Schlegel, Die Sprache und Philosophie der Inder). Grichiski mudrowc Platon w swojim Kratylu pokazuje na wěsty počah mjez mjenom a z nim pomjenowanej wosobu a widźi w mjenje profetisku móc, kiž běh a wašnje žiwjenja woznamjenja. A něšto wěrne wostanje w tych słowach na wěčne časy; přetož hdyž je mjeno wuznamne, wubudźa we nas mysle a je nam snadź krótke, často přiwołane napominanje. Dźiwno by było, njedyrbjał-li synk „Bohusław“ so na Boha dopomnjeć a jemu so spodobać chcyć, abo dźowčička „Casta“ (t. r. čista) w swojim mjenje napominanje k čisće poćiwemu žiwjenju widźeć a so po nim złožować. Tola to je jeno móżno, hdyž mjeno rozemimy!

Křesćanstwo ma mjeno też za ważnu wěc; po japoštołskich časach poča so wašnje, mjena při s. křćeńcy dawać, kiž běchu naj-

*) Něšto podobne je pola Rusow, hdźež so překupcy w poručenjach atd. zdwórliwje a poniżnje z krótšej formu pisaja, kaž: Iwan Iwanow m. Iwanowič, Wasilij Jakowlew m. Jakowlewič.

prjedy bibliske; zahe (hižom Chrysostomus to žada) pak też mjena martrarjow. W katholskej cyrkwi je přikazane, zo dyrbja so po možnosći mjena swjatych wuzwoleć, a křćency swjatych sebi za přikład brać. Ale často je žiwjenje tutych mało wopisane a znate.

Kajke zakonje pak knježa we wuzwolenju křćeńskich mjenow pola nas Serbow? Žane abo špatne, najbóle pak móda, cuzolubstwo a wopičenje. Často je při tym mało mysle a poesie. Byrnje Trawdu, Libu a Lobu do Bohuwěra, Bohumiła a Bohukhwala přełožeć započeli, pokazujemy so tola tudy z rědka jako Serbjo a Słowjenjo. Hdyž mjena ludy a časy woznamjenjeja, ke kotrymž ta abo druha wosoba słuša, přisteja nam Serbam nowišeho časa słowjanske a posłowjanšćene. To su też naši narodowcy a spisowarjo już před lětami začuwali, přidawajo swojim křćeńskim mjenam nowe, kaž: Sławomił, Serbosław, Čechomił atd. A njedyrbjałe so nětko dźěćom mjena dawać, kiž jich na słowjanskich staršich pokazuja, jim słowjanske zynki předwodźuja a w zrozemliwych słowach k dobrym počinkam napominaja? Njech přestanu lubowane w cuzowatych Serbach mjena: Adolf, August, Ernst, Ferdinand, Gustav, Korla, Wylem atd. Abo přistajejmy z najmjeńša k bibliskemu abo cyrkwinohistoriskemu mjenu hišće jene słowjanske, byrnje hewak dwě druhdy mylilej, dokelž so snadź jene pozdźišo wuwostaji, abo před wyšnosću na wopačne městno napiše. To so rozemi, zo nam słowjanske křćeńske mjena tak kepsać a kazyć njesmědźa, kaž su ze swójbnymi njekřesćanscy činili, pisajo: Schmaler m. Smoleŕ, Muschick m. Mužik, Kuschel m. Kudźel, Schippang (nic snadź Schieb-Bank?) m. Šćěpank, Zieschank (snadź Zieh-Schank!!!) m. Křižank atd. Tajke někajke kepsanje njedamy sebi lubić; wšak so też mjena Louise, Charlotte a podobne njesmědźa pisać něhdże Ludwigin, Karlin atd.

Słowjanske mjena dopjelnjeja w połnej měrje požadanki, kiž so na mjena powšitkomnje a na křćeńske wosebje stajeć móža; wone su wuznamne (mysl, žadosć staršeju atd. předstajace) a derjeklinčne. Dobreho klinka dla wužiwaja w nowišim času też Němcy mnohe z nich, kaž: Kathinka, Fedor, Wladimir. Zo by mój krótki nastawk praktiski był, přidam hnydom něšto słowjanskich křćeńskich mjenow, njezestajenych a zestajenych.

1. Njezestajene, a to mužske: Bojan, Boris (Borut), Dragutin (Drohoćin), Dušan, Glěb, Kruko, Miłan, Miłowan, Miłutin, Mirko, Miroń, Něgoš, Radowan, Samo, Stojan, Wjeselko; žónske: Božena, Krasyca, Lubica, Ludmiła, Milada, Milena, Sławjena, Wěrnica, Zerina atd.

2. Zestajene: Bóhdan, Bohowid, Bohumił, Božidar, Bratromił, Lubomił, Luborad, Ludomysl, Miłorad, Sławolub, Swjatopołk, Swětozor. Najwjacy je zestajanych ze słowomaj „-mir“ (měr, t. r. swět abo swětłosć, přirunaj gothiske mêr) a „-sław“ (t. r. sławjacy, sławu něčemu dawacy: přirunaj grichiske „κλέος“), hdźež so žónske

na „-mira“ (-mirica), „-sława“ (-sławica) tworja: Bojsław, Bólemir a Bólesław, Bronimir, -sław, Bohumir, -sław, Božimir, -sław, Budźimir, -sław, Česćimir (Čestmir), -sław, Cichomir, -sław, Dobromir, -sław, Kazomir (skrótšene: Kaža), Jaromir, -sław, Ładо- a Ładźisław, Lubomir, -sław, Ludomir, -sław, Měrosław, Miłomir, -sław, Myslimir, -sław, Prawosław, Radomir, -sław, Rolisław, Rościsław, Sławomir, Swětosław, Stanisław, Stójsław, Swjatomir, -sław, Wěrnosław, Wjacysław, Wjelesław, Włodźimir (Wladimir), -sław, Włodźisław, Wótromir, -sław, Wróćisław, Zerjosław. Skrótšenja z mjenami na „-mir“ stawaja so, zo so jenož prěnjej dwě złožcy wuprajitaj: Bóle, Broni, Jaro, Miło atd., abo zo so „-ko, -k“ město samozynka prěnjeho skrótšenja staja: Bólko, Brónko, Jarko, Miłko atd.; ale Włodźk (swójbne, nic Wóčko). Kak so mjena na „-sław“ skrótšeja, zhonimy ze swójbnych mjenow, hdźež so „-š“ m. „-sław“ pokazuje (w pólšćinje „-ś“, a też „-ch“: Staś a Stach m. Stanisław), po tajkim: Boleš, Broniš, Bohuš, Jaroš (Jarš), Měroš (Měrš), Miloš, Stóš atd.; ale: Wjacka m. Wjacysław.

Chcył-li štó jeno a jeničcy při bibliskich a cyrkwinohistoriskich (do kotrychž też někotre z hornich słowjanskich słušeja) mjenach wostać, bjeŕ poserbšćene a posłowjanšćene:

a) poserbšćene, mjez kotrymiž mohłe so někotre bóle zabyte zaso trjebać, kaž: Bjeńš (Benedikt), Błažij (Blasius), Brós (jako swójbne też Grós), Dejo a Dejko (Thaddäus, swójbne Döcke), Domań (Damianus), Hawštyn (Augustinus), Hrjehoŕ (Gregorius, w Tecelinowych Stawiznach też Rjela), Ketan (Cajetanus, swójbne Gedan, Hedan), Klimant (Clemens), Kolich (Callixtus), Měto a Mětko (Měrćin), Natuš (Donatus), Rjeńč (Lawrjenc), Wórta a Wórtyja (Dorothea, Dorota) atd. atd. Mnohe grichiske a łaćanske móže so też přełožeć a pisać: Sławna abo Jasnica m. Clara, Hwězda m. Asteria a Stella, Nadźija (rusk. Nadjeżda) m. Elpis a Spes, Njebjeska m. Cölestina, Róža m. Rosa a Rosalia, Zerina m. Lucia (t. j. na zerjach rodźena) atd.

b) posłowjanšćene, češke: Alžbjeta (Hilžbjeta, Hilža), Baruška (Borbora), Dźiwiš (Dionys), Jitka (Judith), Wójćech (Adalbert, też pólske): pólske: Anuša m. Anusia (Hanka), Doroša (Dorota), Jadwiga (Hedwija), Januš m. Jan, Jaš (m. Jaś, Hans), Kaša (Khatka); ruske: Aleksij, Darja a Darinka (Dorota), Dimitrij (Demetrius), Fedor (Theodor), Iwan (Jan), Jegor (Jurij), Jaša (Jakubk), Kaćinka (Khatka), Mašinka (Mařka), Nikita (Niketas), Nikolaj (Mikławš), Sergij (Sergius), Warja a Warinka (Borbora), Wasilij (Basilius); južnosłowjanske: Danilo (Daniel), Janko (Jan), Matija (Maćij, Mathias), Mato (Matej, Matthaeus), Marko (Mark), Sawa (Sabbas) atd.

Bjezmjenc.

Wuhlik, pucheŕk a słomička.

Z ruskeho.

Něhdy běchu tŕo bratŕa, tŕo ródni: wuhlik, pucheŕk a słomička. Wotmyslichu sej do lěsa hić, drjewo pušćeć. Došedši k rěcy, počachu radu składować, kak přez rěku přińdu. A prajachu sami mjez sobu: połož so ty, słomička, a sčiń ze sebje móst, a mój po tebi přeńdźemoj. Tu lehny so słomička a dźěše po njej wuhlik; došedši do połojcy — zhibny so słomička, bu z wodu wotewzata a zanjesena; a pucheŕk steješe na brjozy, směješe a pukny so; wuhlik pak so zatepi. Пермскій*) Сборникъ, книжка I. 1859.

Z Budyšina a z Łužicy.

* Zańdźeny měsac pobu w Budyšinje na puću do Prahi ruski Słowjan k. Alexander Šćěpanowič Trojanskij, kandidat duchownstwa a dotalny gymnasialny wučeŕ w Samarje.

* Njedawno je mólička knižka we Wojerecach pola J. Kulmana wušła. Jeje napis by w nowym prawopisu takle rěkał: Bórčate, kałate a pałate čmjeły, wosy a šeršenje, t. j. satyriski wothłos ze Serbow. Prěnja wobrada. 30 stron w 16°. Namakamy tu 15 satyriskich pěsničkow wot S. a K. K., też jenu znatu wot Horisława. Ale štož so nam njelubi, je njekorrektnosć; často piše so to same słowo na dwoje wašnje, pak dospołnje a pak nic, druhdy rozdźěla so „č“ wot „ć“ a druhdy nic, pak bliži so zjenoćenemu pismowskemu dialektej a pak bjeru so wopačnosće z jeneho; też njejsmy za: po tebje (str. 8) m. pola (p'la) tebje, po rěki (12) m. pola (p'la) rěki, wójn m. wóń, na předanju (14) m. na předań, žanej mam (16) m. nimam, pon m. potom (23) abo pak, wóše (27) m. wyše atd. Najlěpje je, hdyž so staroprawopisne spisy po Serb. Nowinach złožuja; kóždy prawopis pak, kiž so k nowemu njepřibliža, je zatamajomne!

* Před krótkim dostachmy 3. lětuši zešiwk Časopisa češkeje Maćicy a zwjeselichmy so, widžo, zo so też tam na Serbow kedźbnosć złožuje. Jedyn z našich najhorliwišich přećelow w Prazy, pilny spisowař a duchowny knjez Fr. Doucha, kiž je już wjacykróć wo Serbach a jich pismowstwje pisał, podawa tam „Ukázky

*) Spodźiwne! Wokoło Perma pod uralskimi horami je tuta bajka, kiž je našej podobna. Z cyła su narodne bajki a powjesće ważne, nic jeno za ryč, ale často też jako pokazki narodneje fantasie a zakhowańki mythiskich nahladow. W Smolerjowych pěsničkach (1843) su jeno slědowace: Tři kozy a wjelk, Spěšna žaba, Wjelkowy zbožomny dźeń, Bity njebiteho njese, Wjelkowe njezbožomne rybylójenje, Wjelkowa a liščyna wójna, Zasparna žona a sylny syn, Jank a Hanka, Wjetši šelma, wjetše zbože, Nutrni spěwarjo, Khudy muž z wjele dźěćimi, Lipskulijanowe łožo, S. Marine kmótřistwo, Prawo prawo wostanje a Dyterbjernat. Něšto mało je we wjacorych nowinach. Duž zběrajće, štóž ma přileżnosć a podawajće je nam tajke, kaž je wosebje stari powjedaja. **Redaktor.**

z umělého (wumjeńskeho) básnictví Srbův Lužických", mjenujcy přełožki: „Smrtná hora" a „Noc" wot Seilerja, „Čistá utroba" wot Herty, „Bílá plachta" a „Slavík (sołobik) u Luboza" wot Jana Wehle a „Tanečnice v smutku (w żarowanju)" wot M. Hórnika. Tón samy knjez je też zběrku narodnych serbskich pěsničkow do čěšciny přełożił, kotreż bjezdwělnje do wulkeje wudajomneje basnjeŕskeje anthologie přińdu. — Teho runja spomina druhi češki spis „Stav Rakouska a jeho budoucnosť (t. r. přichod) od Dr. Fr. Cyrilla Kampelíka" ze wšej česću na Serbow a jich narodne prócowanje. — Skónčnje zhonich z přećelskeho lista, zo rozšěrjeny a khwalobny časopis „Posel z Prahy" (pod redakciu k. Běláka) w najnowišim čisle na żadosć mnohich cyłu „Spomnjenku na serbski spěwanski swjedźeń, wotdźeržany 3. oktobera 1860" podawa ze wšěmi třomi pěsnjemi: Hišće Serbstwo, Naše Serbstwo a Njepušćmy atd. Duż: Sława Čecham!

* Posledni budyski hermank je so serbska protyka „Předženak", z nakładom Maćicy Serbskeje po dotalnym wašnju zhotowjena, předawać počała.

* Lětsa smy při wšěm njestajnym wjedrje, dešću a snčhu już druhe žně měli. To čini z nowa wocopleny powětr! A bojosć, zo mohło na žnjeńcarjach a žnjeńcaŕkach pobrachnyć, běše bjez podłożka. „Sława" je rjana domoj přišła. „To so te lube złote žně", kiž z budyskich „třoch lipow" znajemy. W susodnym Lubiju mjenujcy wotdźerża so 11. novembera na żadanje mnohich spěwanski swjedźeń, kiž tam 12 lět był njeje, a to w hosćencu k złotemu jelnjeću. Spěwny koncert pod wjedźenjom k. Kocora započa so w 5 hodź. a bu wot 16 spěwaŕkow a 24 spěwarjow z wustojnosću wuwjedźeny. Wšu khwalbu zasłużichu sebi solistki knjeni Schusterowa, knježna Marja Wolfec a knježna Přiska Grajzowska, kaž też solistojo k. seminaŕski wučeŕ Fiedleŕ, k. privatny wučeŕ Babik, seminarist Helm a gymnasiast Kral, wšitcy z Budyšina. Po koncerće běše pěkna hosćina, při kotrejž buchu wšelake připitki wunjesene, najprjedy wot k. ryčnika A. Mosiga Kłosopólskeho (von Aehrenfeld) lubowanemu krajnemu wótcej jako zakitarjej swojich Serbow a Němcow, potom lokalnemu wubjerkej (kk. Kłosopólskemu, Schmidtej, Dr. Schröterej, wučerjam Meldźe, Müllerej a Bartkej), k. Kocorej, sobuskutkowarjam w spěwje, Lubijej, Serbam w lubijskej strony, stołpam Serbowstwa, přezjenosći mjez Serbami a Němcami atd. atd. Skónčny bal je so też wubjernje lubił. Sława spěwanskim swjedźenjam!

Druzy wo nas.

Přisłušne so zda, zo tudy nic jeno na to spominamy, štož so wo Serbach zhromadnje druhdże pisa, ale też na to, štož wo jenotliwych zajimawe słyšimy; přetož zasłużby tutych přinjesu mjeno cyłeho naroda

k česći. Teho dla dowolam sebi z mnohich pokhwalnych spominanjow na našeho Smolerja we wšelakich ruskich časopisach a nowinach to wupisać, štož w powjesćach starožitnostneho towarstwa w Pětrohrodże (Извѣстія императорскаго археологическаго общества) steji, a to w II. zwjazku 1860. W protokolle wo posedźenju spomnjeneho towarstwa dźeń 3. oktobra 1859, na kotrež bě so 13 sobustawow zešło, rěka mjez druhim tak: „Předsyda wotdźělenja (t. j. k. akademik a professor I. I. Srjeznjewski) předstaji zhromadźiznje našeho sobunarodowca, Serba-Łužičana, nětko na čas w Rusowskej so namakaceho, I. I. (t. r. Iwana Iwanowiča) Smolerja, kiž je sebi čestnu znatosć dobył ze zasłužbami wo wótčinske pismowstwo, mjez druhim, z přikładnym wudaćom narodnych serbołužiskich pěsnjow (dwaj zwjazkej we štwórcu), z wudawanjom nowinow a knihow za lud a z dźělbraćom na założenju Maćicy za literaturne předewzaća w serbskich Łužicach. I. I. Smoleŕ přečita předpołoženje (předłožk) w nastupanju wuměnjenja wudaćow towarstwa za knihi, čišćane wot Maćicy Serbskeje w Budyšinje. Zhromadźizna, přijawši předpołoženje I. I. Smolerja a prošo jeho wo sobudźělenje tež tych knihow, kotrež we sebi wobsahuja wopisanje starožitnosćow serbołužiskeho kraja, byrnje tež w serbskej naryči wudate njebyłe, wobzamkny k. Smolerjej te wudaća podać, kotrež wone hišće rozdawać może, a dla wostatnych hłownej zhromadźiznje k wjedźenju přinjesć. Při tym namjetowaše k. sobustaw G. N. Gennadi zhromadźiznje, zo by žiwe sobučnće wuprajiła k přisporjenju Maćicy Serbskeje darujo tutemn drohemu za wšě słowjanstwo założenju (wustawej) te čišćane knihi, wudaća a brošurki, kotrež we wšelakich časach wudate buchu wot někohožkuli ze sobustawow kněžorskeho archæologiskeho towarstwa. Zhromadźizna přiwza z radosću tutón namjet a přitomne sobustawy slubichu, přez I. I. Smolerja do Maćicy Serbskeje póslać wudaća a knihi, wot nich wozjewjene.“

Zo je naš Smoleŕ za sobustawa tuteho archæologiskeho towarstwa wuzwoleny, bu w swojim času w Serb. Nowinach spomnjene.

Słowjanski rozhlad.

Čechowje dostanu dwaj wobšěrnaj spisaj wo češkej literaturje; professor češćiny na universiće we Winje, k. Al. V. Šembera, wuda bórzy druhi dźěl swojeho spisa „Děje řeči a literatury české“ a w Prazy wukhadźa po zešiwkach „Dějepis literatury československé“ wot K. Sabiny. — Mjez nowymi češkimi a słowakskimi časopisami spomnjenje zasłuža „Slovanský národní učitel“, w Bańskej Bystricy (Neusohl) wudawany. — Z nowych češkich hudźbnych zestajenjow (komposiciow) mjenujemy pěsnje znamjeniteho Pivody, kiž na 15 čišćanych listnach w Prazy wuńdu. — W pražskim dźiwadle hraješe so wóndy k wužitku postajomneho pomnika zemrjeteho basnjerja Wjaclawa Kliepery tragœdia „Soběslav“ wot teho samcho. — Z nowym lětom počnje w Prazy politiski dnjownik pod wuznamnym napisom „Národ“ a w redakcii sławneho Dr. Riegera wukhadźeć.

Wot znamjeniteho pólskeho spisowarja Michała Grabowskeho wuńdźe w Kijowje „Pan starosta Zakrzewski.“ — We Waršawje wozjewja zajimawy wjetši spis z podobiznami (portraitami): „Pólscy hejtmani.“ — Narodny (literarny) wustaw Ossolińskich we Lwowje změje wot noweho lěta swój wosebity časopis. — Ważny spis P. Czartow-

skeho „stawizny w Pólskej, Litwje a Ruskej z pohladom na wliw Europy“ je dokončeny. — Duchapolny a plódny Wł. Syrokomla (Kondratowicz) je nowe historiske drama a nowe wjeršowane melodrama na dobo wudał.

W Zahrjebje bu němskokhorwatski słownik Słowaka Šuleka z dźewjatym zešiwkom dokončeny. — W Džakowje (Diakowar) a Seni (Zeng) buchu w duchownych wustawach kathedry starocyrkwinosłowjanskeje ryče założene. — Basniska literatura južnosłowjanska wobohaći so z hordźinskej (hordźina = Held) basnju „Nedieljko“ wot Utiešenovića Ostrožinskeho. — W Zahrjebje so nětko zaso husćišo w khorwatskej ryči hraje. — Serbski basnjeŕ A. Popović je Byronoweho „Dźaura“ krasnje přełožił.

Bołharski spisowaŕ Rakovski je w Bělohrodźe bołharski časopis „Dunajski kołp“ wudawać započał.

Rjedźeŕ a porjedźeŕ.

7. Słowjesa na *-osćić* so často w katholskich knihach bjez winy město jednorišich tworja a trjebaja, n. př. překrasnosćić město překrasnić, rozšěrokosćić m. rozšěrić; w katechismje z l. 1846 (!) hišće: wšelakosćić m. rozdźěleć, rozeznawać atd. Tute twórby su z wjetša („hordosćić“ a někotre zaswjećene je ćežko wukorjenić) tak njelepe, jako by w němčinje rjekł a pisał: verherrlichkeiten atd.

8. Twórbje *-omny* a *-owny* ćerpitej w katholskich a evangelskich knihach wulku křiwdu, kiž so z dźěla hišće do nowoprawopisnych knihow ćehnje. Naše prawidło podawa nam słowjanski ryčespyt a tón praji: 1. Twórba *-omny* je za słowjesne přidawniki (adjectiva verbalia) abo po prawym zesylnjenje podźělnika přitomnosće ćerpneje (participium præsentis passivi), kiž w rušćinje cyle dospołnje knježi a w serbšćinje so wjacy njenamaka: słyšomny, widźomny, česćomny. 2. Twórba *-owny* pak je čisće přidawniska, město kotrejež móže najbóle też „-owy“ stać, a trjeba so rad při wotwodźowanju mnohotnych wěcownikow: brjuchowny (brjuchi), hodowny (hody), křižowny (křiže). Duž pisajmy ze wšěmi Słowjanami (też z Delnjołužičanami!) a po wuprajenju mnohich hornjołužiskich Serbow: duchowny, zbožowny, nutŕkowny, prjedowny, wonkowny (wenkowny), nic pak: duchomny, zbožomny atd. Wotwodźowanki po tajkim: duchownski, duchownstwo, krajownik, křižownik, hodownička atd.

9. W nakosnych padach (casus obliquus) wěcownikow V. skłonjowanja (wobraze: ćelo) na „-mjo“ z njeprawje tak mjenowanym přirostkom ьenja (štož je jenož wožiwjenje stareje nosowki „ę“, město kotrejež nětko „ьo“ w mjenowaku steji) słyši so a je so druhdy też njerodnje pisało bjez tamneho přirostka; n. př. brěmjo, genit. brěmja město brěmjenja, ramjo, ramja m. ramjenja, znamjo, znamja m. znamjenja. Jenož we wjazanej ryči mohło so skrótšenje dowolić, ale woznamjenić, n. př. płomjo, z płom'njom m. płomjenjom atd. Wopaki pak zaso „n“ pisaja, hdźež njedyrbi być, w słowje: swědomnje m. jeničcy praweho: swědomje abo (dokelž njeje słowjesny wěcownik wot njewobměznika) też swědomjo (korjeń: swědom, part. præs. pass.); přirunaj: swědomity, swědomitosć, a też češke: svědomí.

Čišćał *E. M. Monse* w Budyšinje.

LUŽIČAN.

ČASOPIS ZA WYŠŠU ZABAWU A POWUČENJE.

Połětnje 6 čisłow.

W BUDYŠINJE.

Zamołwity wudawaŕ: *J. E. Smoleŕ.*
Redaktor: *M. Hórnik.*

Předpłata 7½ nsł.

Č. 6. December. 1860.

Bożemje wotkhadźaceho lèta 1860.

Runjež kóncej khwatam, nochcu so rudźić,
Zo preč dyrbju wot tudy,
Što też tupy šědźiwc zamóžu zbudźić,
Duž chcu ćahnyć njetyšny;
Štož štó dobre wusył je,
Z radosću płód k lětu žnje —
To je moje bożemje.

Ale zachodnosće dźěći wy moje,
Hdyž sće k rowu njesli mje,
Kiž wy nazhonišće kóždy to swoje,
Jene pak mi njezmylće:
Dżak za horjo zańdżene,
Dżak za dobre wužite —
To je moje bożemje.

Žnjeńcy pilni a wy serbowske pola,
Hdźež klós rosće złoćany,
Hórki, doły, haj a zelena hola,
Hdźež spěw słyšach někotry:
Bóh was žohnuj z miłosće,
Daj też k lětu wjesele —
To je moje bożemje.

Bož'mje přiwołam też z hory do doła
Synko „Lužičano“ ći,
Twoje lube znamjo wutroba khowa,
Z teje njezhubiš so mi;
Jako róże saronske
Twój kćěw njech so rozwije —
To je moje bożemje!

H. S.

Zrudny domojwrót.

Bě wućahnyło pacholo
Do cuzby dalokej',
Bě hórke bož'mje dyrbjało
Rjec zrudnej najlubšej.

Swět wulki hólčik přećaha,
Wšě widźi rjanoty,
Wón saha z kraja do kraja
Tak lóštny, radostny.

So měša jemu zrudoba
Pak do wšej radosće,
Hdyž mysli wboha wutroba
Na słódke lubosće.

Duž z mocu w duši wotcućí
Jom' žadosć po domje,
So k domowinje nawróći,
Hdźež jeho luba je.

Ach kak wón zrudny stupaše
Z tak ćežkej wutrobu,
Zo smjertne hrónčka spěwaše
Jem' ptačik we hajku!

Też we snje wbohi widźeše
Z najwjetšej stysknosću,
Kak jemu luba kiwaše
We smjertnym wěnčiku.

Žno widźi wječor zybolić
So wjeski cyrkwičku,
Tam ptački znate fifolić
A šwórčeć rěčičku.

So přeco bóle bliżeše
K tom' drohom' městačku,
Nětk do woknješka kłapaše
Z najćežšej wutrobu.

Joh' žana luba njewita
Z tej cuzby dalokej',
Ně, z hłosom płače maćerka
Při ćěle najlubšej.

„Ty pytaš moju dźowčičku?"
So matka wopraša,
„Hlaj, tamle maš ju zemrjetu,
Kašć tón ju wobdawa."

Tu padny z ćežkim zdychnjeńčkom
Při kašću pacholo,
Kónc běše z jeho žiwjeńčkom,
Bě dušu spušćiło.

Zwónčk smjertny klinki znošuje,
Spěw wjesku napjelnja:
„Ach, hlajće, swěrnej wutrobje
Dźens njesu do rowa!"

Fiedleŕ.

Khowanka.

Liška hlaj tam ryje, ryje
Pod zemju sej khowanku,
Hłuboke sej bydło ryje,
Stwičku měrnu swójbinu.

Sykorka hlaj dypa, dypa
Do štoma sej komorku,
Njepřestajnje z pyskom dypa,
Ćěsluje sej hospodu.

Wutroba pak kłapa, kłapa
Jenož so wo wutrobu; —
Hdyž pak podarmo so kłapa —
W rowje nam'ka khowanku.

Jurij Brósk.

Mamka.

(Skónčenje.)

„Njedźelu po kemšach rozryča so z bratrom a hdyž bě domoj přišoł, zawoła sebi Hanu a dźeše: Hanka! wuj chce tebje někotry čas pola sebje měć a budźeš z jich Mikławšom a Marju w zymje do šule a na wučbu khodźić; wot nas je jara daloko a by tež sama khodźić dyrbjała. Hanje so to derje spodobaše. Doma dyrbješe sama być a pola wuja móžeše z jich dźěćimi hrajkać, kaž bě prjedy z nimi hrajkała, hdyž bě tam na kermuši abo hewak była.“

„Chcyše swoju radosć tola wowcy zjewić, duž běžeše po swačini mjelčo k njej a powjedaše połna wjesela, zo k wujej póńdže a zo budźe z jich dźěćimi hrajkać, do šule a na wučbu khodźić. Wowka pak skazy hrubje jejnu radosć rjeknywši: Ah, zo macocha a nan něšto snowataj, sym sej mysliła. Skoro dostanješ bratřika abo sotřičku a zo jemu abo jej na puću była njeby, chce će macocha z domu wukačić. — Boji so wěsće, zo ma će nan snadź hišće trochu lubo, teho dla dyrbiš jemu z wočow. Po tychle wowcynych słowach zakliwaše Hana, tak mała hač bě, mamku a přichodneho bratřika abo sotřičku we wutrobje a płakaše z hněwom. Prjedy bě tak rada k wujej chcyła, nětko mysleše, štó wě kajka surowa křiwda so jej stawa. Wowka tróštowaše ju prajicy: Njepłakaj! Kaž tebi je so hižom někotrej zakrasnej syroće šło — kaž sym ći wo někotrych powjedała — a na posledku hišće su prawje zbožowne byłe a macocha so zasłuženeje mzdy njezminje. Ty maš so hišće lěpje hač wone, maš tola mje a ćetu, kiž z prawdu z tobu měnimej. Byrnjež při namaj njebyła, budźemej so přeco wo tebje starać. Z tym bu Hana někak spokojena.“

„Myslo, zo je wukačena, wopušći na druhi dźeń zrudna a na mamku hněwna wótcny dom. Da mamcy borkawje boże mje a njewotmołwi ani na jejne napominanje, zo ma wuja a ćetu runje tak posłuchać, kaž byštaj staršej byłoj. — Wot wuja a ćety bu jara luboznje powitana. Mikławš a Marja bjerještaj sej wšu móžnu prócu, zo byštaj ju rozwjeseloj, ale wowka bě jeje radosć wutupiła. Dźěłaše drje z wonymaj dźěsćomaj, štož měješe kazane, khodźeše do šule a na wučbu; posłuchaše też, dokelž stajnje widźeše, zo tamnej bjez wuryče a wotwlakowanja posłuchataj. Njeminy pak so dźeń, zo by njespominała, zo je z domu wukačena. — Z tym wobnowješe a powjetšowaše też bjez přestaća swoje hidźenje mamki. — Hdyž w zymje zhoni, zo ma bratřika, dźeše při sebi: Ej, hdy by mamka z tym přeměńkom zahinyła, potom by lěpje było. Jako bě Hana po dwěmaj lětomaj k božemu blidu była, wopraša so ju nan, njecha-li zasy domoj; po wowcynej radźe pak, zo bychu ludźo prawje widźeli, kajke drjechmo macocha je, dźeše, zo chce pola wuja wostać. Takle bu pola wuja z Hany posłušna a podwolna holca, ale jejne złe mysle a začuća přibjerachu, doniž ju sćěhowacy podawk z hrěšneho spanje wubudźi.“ —

„Bě nimale štyrnaće lět, hdyž we wsy jětra wudyrichu a ju mjez prěnimi zajachu. Lědym bě to mamka zhoniła, žadaše hnydom, zo by so domoj přiwjezła, ale to so już njehodżeše. Duž přińdże sama a wothladowaše ju wodnjo a w nocy z njesměrneju starostliwosću. — Ćeta a wowka pak so njepokazaštej, byrnjež jej prosyć dała, zo byštej pohladać přišłej. — Mamcyna próca njebě podarmo, pomału poča so z Hanu polěpšować; ale hdyž směďżeše prěnje dny łožo wopušćić, lehny so mamka a — dokelž bě prjedy swoje mocy tak přewzała — wumrje po někotrych dnach.“

Tu wukřikny Marja połna hrózby: „„„Mój Bożo! Maći, to bě ty!““ *Milćan.*

Złamany štomik.

(*Vincenc Zusner.*)

Štom, kotryž žołma połama,
Tu leži zeskhnjeny;
Wšak rěčka na to njedźiwa,
Dże puč swój powolny.

Hrudź mnoha zmjerznje, puknje so
We ćišću žiwjenja.
Wšak swět so njestara wo to,
Puć stary pokrača!

Z němskeho H. Wólšinski.

Lubowany.

Z delnjołužiskeho přełožka Theokritowych pěsni.

Sy ga přišeł, luby golcik, nět' na třeši
Źeń? Sy přišeł? Požedny za źeń hošeri.
Kak wjele naléto před zymu, jabłuko
Před pycku su mjelnjejše; kak wjele wojca
Waćmojtša njeźli jeje jagnje; kak wjele
Źowka přijźo přez k třešemu woženjonu;
Kak před šelěšom jo wjele malsnjejša ta
Sarnja; kak wjele słodcej před wšiknym ptaškam
Sołowik spiwa: tak wjele rozwjaseli
Ty mi, až přijźe; pod chłodnemu buku źě
Přechowach kaž pěšk se před wotřim słońcom.
Kśěł, až nama přichilili se njebjaske
Mocy, a přichodnym rodam bulej pěseń!

Stej dwa muža byłej raz hobjadnje; jadyn
Pomjenjony „lubowaŕ“ po Amaklaiskej,
Drugi „lubowany“ pak po Thessaliskej.
Hobej se z rownej mocu lubowaštaj.
Tej źě běštej hišćer wot njegajšnych mužow,
Gźež we zlotem casu mějašo lubowany
Lubo lubowarja. Njech też jo se, wośe Zeus,
Třoj'lo tak: njech bogowe se njezastara:
Jano až po dwa sta rodach mi něcht powje

Pola Acherontu, kenž nikog' njepušći:
„Twoja a twojogo lubowaneg' lubosć
Až do něta jo we wšiknych luźi hustach,
Ale najwěcej pola tych nježenjonych."
Take derje njebjaskich hobydlarjow, gaž
Chcoju, hobojžo jano; ja pak, gaž chwalim
Ši ak' rědnego, njepłožim łdžu pod nosom.
Gžož ty raz kusał, gued ciniš zasej dobre,
Až zarownaš dwójcy; tak se wotnamakaš.

Wy we Nisa pola Megary, wosebne
Łožniki, kenž bogate žiwjenje mašo.
Sćo za hopokazanu lubosć chopili
Cesćiš tog' Dioklesa, kenž wewšosć cuzy
K wam jo přišeł z Attiskeje,
Až p'la jogo rowu stawnje z nejprědnjejšim
Nalětom přespytuju waše młożeńcy,
Kotry humějo rědnjejše poški dawaš.
Chtož přitłoci tak hustam nejslodše husta,
Ten tuž hobwisnjony z wěnkami žo domoj
K swojej mašeri. Dosć cesći, kogož žiši
Take poški dobydnuchu! Tak wšak młogi
Křika bejnje k rědnemu Ganymedesu,
Až hugonjowańskemu kamjenju rowne ·
Husta dostał, z kotrym złoto huzgonuju,
Lěc jo znjeśane, kaž wěrne wotměnjarje.

Z grichiskeho **Stempel**, wyšši farař w Lubnjowje.

Hrodźišćo pola Kopšina*).

Hrodźišća nawječorneje Hornjeje Łužicy maja to wosebite, zo po swojim położenju stajnje po dwěmaj hromadu słušeja. Dwě stej mjenujcy na wjerchu halštrowskich horow, dwě nadeńdźemy na brjohach Čorneho Halštrowa, dwě wuzběhnjetej so nad Klóštrskej Wodu (Klóštrčanku), dwě ležitej při Satkuli, dwě hladatej do ćicheho dola Wosyčanskeje rěki (Wosyčanki). Mjez tym zo su hrodźišća srjedźneje a narańšeje Hornjeje Łužicy jednore, namakamy mjez tymi w nawječornej stronje dwě dwójnej hrodźišći. Stej to hrodźišći pola Wotrowa a Kopšina, kiž z hłowneho a předhrodźišća wobstejatej a we swojim założenju wjele jenajkosće pokazujetej. Na přestrjeni (Raum, Flächenraum) tysac kročelow we wobsahu a na podłožku žornowcowych skałow wupina so kopšinjanske hrodźišćo k wysokosći 60 ' (stopow) nad hładźinu (Waſſer-

*) Snadź m. Kopcin, nic: Kopřin (hewak by w němčinje Neprin było, kaž Preuſchwitz, Přišecy atd.). **Red.**

ſpiegel) Satkule, kotraž wot ranja přikhadźejo połodnišu stronu hrodźišća wobliwa a na nawječornej stronje je wopušći. Wone njeje wot susodnych hrodźišćow pola Kukowa, Wotrowa, Panec, Dobranec a Koblic, wot kotrychž je w połkole wobdate, ani wjele wjacy ani wjele mjenje dyžli hodźinu zdalene. Přibližuješ-li so kopšinjanskemu hrodźišću wot dołheho wječora, dha přińdźeš najprjedy k połměsačkojće założenemu předhrodźišću, kotrež je w dołhosći přez 450 kročelow, w zwonkownej wysokosći 20 ' a w nutřownej 10 '. Z kótliny, wot předhrodźišća tworjeneje, wuzběha so nasyp (Umwallung) hłowneho hrodźišća, kotremuž so k połnocy a ke krótkemu ranju předhrodźišćo přizamkuje. Hłowne hrodźišćo njeje cyle prawidłownje kołojty nasyp, dokelž je jeho wječorna strona trochu wulčhowata a połodniša bóle dołha dyžli kołojta. Horni wobsah wunoša nimale 500 kročeli a horni přeměr 100 hač do 150 kročeli. Čoło, wokoło 12 ' wysoke, je, kaž při předhrodźišću, k dołhemu ranju złożene. Na połodnišej stronje pobrachuje nadhrodźenje (Bruſtwehr); možno pak je, zo je tu prjedy było, a w nowišim času, hdyž chcychu nutřkownu městnosć k polu sčinić, so wotnosyło, zo bychu słónčne pruhi wjacy přistupa do kótliny měłe. Nakłonjenje nasypow je wšudźe to same; najnahliše su čólne strony hłowneho a předhrodźišća a strona k połdnju. Při twarjenju nasypow mjez połnócnym a nawječornym bokom buchu mnohe wjetše a mjeńše kamjeniska, tam a sem hišće ze zemje wustorkate, zasypane. Na wječornej stronje je dźěl nasypa na skalnej sćěnje natwarjeny. Mnohosć jenotliwych kamjeniskow, kiž na tutej stronje delka před nasypowym wotwisom rózno leži, a kiž bě před lětdźesatkom hišće wjetša, dawa myslić, zo běchu tute rózno ležace kamjeniska (někotre su ćežše 100 centnarjow) něhdy na tamnej skalnej sćěnje postajene a zo buchu hakle wot twarjerjow hrodźišća do doła ćisnjene. Mjez tam bywacymi kamjenjemi namakataj so dwaj plečitaj, kotrajž 7 łohći w dołhosći, 4 w šěri, a $\frac{1}{2}$, počežnje $\frac{3}{4}$ łohći w tołstosći měrjacaj bjezdwělnje łamanaj a wobdźěłanaj staj. Mócny kamjeń, kiž před někotrymi lětami tudy ležeše a roztřelany tři wjezby (fóry) twařskich kamjenjow da, měješe šwarnje wudźěłane, kótłojte wužłobjenje, kotrež bě dołhe a šěroke kaž wotrosćeny człowjek. Hišće dotal wukukuje w blizkosći na stronje kamjeń, kiž ma kótłojte wužłobjenje 18 " (palcow) dołhosće, 14 " šěrokosće a 6 " hłubokosće. W ludu, kiž sebi nastaće wšěch wěcow rad bjez wjele rozmyslenja wukładuje, je so powjesć wutworiła, po kotrejž je z prěnja spomnjene wužłobjenje „łožo“ a druhe „stólčk“ Wódneho Muža, kiž jow wotpočowaše, hdyž so jemu w blizkej rěcy njelubješe. Zjawne dosć so zda, zo je kopšinjanske hrodźišćo na keltiskim z dźěła wupuśćenym wopornišću twarjene; přetož Keltojo, kiž w nětčišich Čechach (Bojohemum) sydlachu, su drje też hač do našeje krajiny dosahali. Njech su Němcy abo Słowjenjo hłowne hrodźišćo twa-

rili, je tola tak wjele wěste, zo je předhrodźišćo słowjanskeho počatka; přetož hdyž je hrodźišco pak jako wopornišćo, pak jako wobaranske městno abo wobarajomne wopornišćo twarjene, pokazuje předhrodźišćo zjawnje na pozdźiši čas z rozmnoženym wobydlerstwom, kotremuž hłowny nasyp sam wjacy njedosahaše.

Byrnje kopšinjanske hrodźišćo z najmjeńša pjatnaće stow lět w nětčišej podobje wobstejało, je čas na nim jenož mało přeměnił; tak je n. př. přistup na połodnišej stronje rozšěrjeny a předhrodźišćo na někotrych městnach přeryte a na połodnišej stronje je so něšto popjeła, z wuhlom, skoćacymi kosćemi a rozpadanymi popjelnicami (urnami) naměšanymi, wuryło.

Cicho je nětko na hrodźišću při małej wjescy, jenož wječor před Walporu (1. meje) swětli so tam, hdyž młody wjesoły lud „khodojty pali“. *J. J—ć.*

Stare pjenjezy.

Zajimawe budże někotremužkuli słyšeć, kak su naši prjedownicy swoje zamoženje wobličeli, po kajkich pjenjezach předawali a kupowali, abo dawki dawali. Duž zdźěluju tudy něšto wo pjenjezach, kiž w zastarsku we Łužicy płaćachu.

Zo su we Łužicy wosebite pjenjezy bite byłe, žaneje wěsteje powjesće nimamy; tola je to wěrje podobne, dokelž so hornjołužiske pjatnaće- a třicećikrajcaraki, pod sakskim knježerstwom bite, hišće namakaja. Při tym pak měješe Łužica ličeński pjenjez (Rechnungsmünze), kiž je we běhu časa wšelaki. Chcemy-li tónle pjenjez po něhdźnej płaćiznje na nětčiši pjenježny raz (Münzfuß) wobličić, dyrbi so sćěhowace rozpomnić.

Pražske kroše, na kotrež so we wukazach čěskeho krala Jana w l. 1344 a 1345 spomina, buchu najprjedy za krala Wjacysława II., a to šěsćdźesać z hriwny (Mark) čisteho slěbra, bite a měješe jedyn płaćiznu nětčišeho rakuskeho dwacytnika (20krajcarow). Ale już za krala Jana w l. 1339 spadny płaćizna tajkeho pjenjeza na hódnotu dźesatnika (10krajcarow)*).

Pod naslědowacymi čěskimi kralemi bu zorno (Münzgehalt) krošow dale bóle zmjeńšene. Na město pražskich krošow přińdźechu potom běłe abo slěborne kroše a čorne abo małe kroše; dwaj z poslednich běštaj runja jenemu z prěnich. W 16. stotetku pytachu čěscy kralowje pjenježny raz zaso zrjadować.

Ferdinand I. chcyše z mandatom 10. julija 1561 khěžorske abo němske pjenjezy (Reichsmünze) w čěskim kralestwje a temu přizamknjenych krajinach (mjez nimi bě Łužica) zawjesć.

W khěžorskim pjenjezowym porjedže z l. 1559 běše postajene, zo dyrbi 9½ šěsnaka (Florin), 60 krajcarow płaćaceho, na česku

*) Přir.: Paulus Stransky de Republica Bojema Cap. XVIII. — Klotzsch, Versuch einer Churſächſ Münzgeſchichte.

hriwnu hić a ta sama 14 lutow 16 granow čisteho slěbra w sebi měć, čista hriwna po tajkim po 10 šěsnakach $12\frac{1}{2}$ krajcarach so wubijeć, krajcarow ($\frac{1}{60}$-š.) pak $243\frac{1}{2}$ na hriwnu być, tuta 6 lutow 4 grany čisteho (fein) dźeržeć a po tajkim čista hriwna w krajcarakach po 10 šěsnakach $26\frac{1}{4}$ krajcarach wupřinjesć. W khěžorskich wobzamknjenjach z l. 1566 (§ 13. II.) a 1570 (§ 141) pak bu postajene, zo dyrbi 8 khěžorskich (cyłych) tolerjow, jedyn 68 krajcarjam so runacy, 14 lutow 8 granow čisteho ćahnyć. Płaćizna tolerja znjese so pozdźišo na 74 krajcarow, bu pak l. 1596 na 72 krajcarow ponižena. Z cyła pak so to njeradźi.

Wosebite pjenjezy w spomnjenych krajach (Čěskej a přisłušacych) běchu běłe pjenjezy (weiße Pfennige, čěscy: welký abo tež bílý peníz), 210 do tolerja, a małe pjenjezy abo połki běłeho pjenjeza (č. malý peníz).

Čěski běły kroš płaćeše 7 běłych pjenjez: tola buchu za Ferdinanda I. tež wjetše slěborne kroše, 9 běłych pjenjez abo 3 khěžorske krajcary w hódnosći, bite.

Po tajkim dostawamy naslědowacu poměru (Verhältniß) čěskich a hornjołužiskich pjenjez. Čěski slěborny kroš po khěžorskim razu je 3 krajcary abo 9 běłych pjenjez (pjenježkow) abo halerjow (Heller) abo $1\frac{2}{7}$ běłeho kroša abo $2\frac{4}{7}$ małeho kroša. Dale je 24 slěbornych krošow toleř, 20 slěbornych krošow šěsnak. Čěski běły kroš je $2\frac{1}{3}$ krajcara abo 7 běłych pjenjez abo dwaj małaj krošej abo $\frac{7}{9}$ slěborneho kroša. Čěski mały kroš je $1\frac{1}{6}$ krajcara abo 7 małych pjenjezow (halerjow) abo $\frac{1}{2}$ běłeho kroša abo $\frac{7}{18}$ slěborneho kroša. Čěska kopa je 60 małych krošow abo 70 krajcarow. Budyska abo Zhorjelska hriwna je 48 małych krošow abo 56 krajcarow. Žitawska hriwna je 56 małych krošow abo $65\frac{1}{3}$ krajcarow.

Po tutych čěskich pjenjezach dawaše Hornja Łužica tež přizwolene krajne dawki. Tak bu w kamjencskim sejmskim wobzamknjenju wot 5. (15.) julija 1621 mjez druhim wot hornjołužiskich stawow jako piwny dawk šěsć běłych krošow, jedyn po $2\frac{1}{3}$ krajcara, přizwolenych wot kóždeho běrtla, kiž so nawari a wutoči *).

Wot Ferdinanda I. potwjerdźena sadźba (taksa) wyššoknježeřskeje keńcle (Oberamtskanzlei) a sudnistwa wot l. 1562 postaja khósty (dawanja) po kopach małych krošow a šěsnakach. Cłoniski wukaz (mandat) wot 16. oktobra 1616 liči toleř po 72 krajcarach a krajcar po 6 halerjach.

Zo bychu so pjenježne zašmatanja, kiž wot spočatka 17. stotetka we wšitkej Němskej knježachu, wotstroniłe, bu z wukazom wot kurwjeřcha (wuzwolerja) Jana Jurja I. 31. julija 1623 datym a 7. decembra samsneho l. w Hornjej Łužicy wozjewjenym, přikazane, zo dyrbi so tež w H. Łužicy po khěžorskim pjenježnym porjedźe z l. 1559 ličić. Mjez druhim postaja tutón wukaz: „Kra-

*) Stransky, II., str. 1591.

lowski abo Philippowski toleŕ dyrbi za 27 dobrych krošow, khěžorski (krajny) toleŕ za 24 dobrych krošow, šěsnak za 21 dobrych krošow; potom starych čěskich a druhich slěbornych krošow, kiž su po khěžorskich tolerjach a jeho zornu bite, 24 za toleŕ a 21 za šěsnak, kaž tež kroš za 12 pjenjezow atd. so brać a wudawać; tež njesmě šěsnak přichodnje wjacy po čěskim abo frankskim čisle (Währung) na 20 krošow, ale dyrbi po mišonskim čisle na 63 krajcarow abo 21 slěbornych ličeny, zapisowany a wuplaćowany być."

Dokelž bu po tajkim krajcar po 4 pjenjezach mišonskich ličeny, sćěhuje za ličeński pjenjez, w Hornjej Łužicy wužiwany, po tehdomnišim pjenježnym razu w Sakskej tale hódnota: Běły kroš po $2\frac{1}{3}$ krajcara = $9\frac{1}{3}$ pjenjez (fjeńkow) mišonskich; mały kroš (krošik) po $1\frac{1}{6}$ krajc. = $4\frac{2}{3}$ pjenjezy; kopa małych krošow abo tak mjenowana čěska kopa = 23 dobrych slěbornych 4 pjenjezy; budyska abo zhorjelska hriwna po 24 běłych abo 48 małych krošach = 18 dobrych slěbornych 8 pjenjezow; žitawska hriwna po 56 małych krošach = 21 dobrych krošow $9\frac{1}{3}$ pjenjez.

Po tutej měrje bu, byrnje so wobličenje čěskich pjenjez na mišonske čisło na khěžorski (krajny) pjenježny raz poćahuje, čěska kopa po $23\frac{1}{3}$ krošach, kaž tež poł čěskeje kopy, jako jednory přinošk dymniskeho dawka wot kóždeho katastrowaneho wuhenja, po $11\frac{2}{3}$ krošach atd. wobličeny. Jenož běły kroš, jako domjacy (podružny) dawk, so po krajnym rjedźe (Landesordnung) wot l. 1597 dobremu krošej runaše. Hodnotu kopy po 23 slěbornych a 4 pjenjezach spomina zjawnje revidowany dwórski sudniski rjad wot l. 1674.

Byrnje z přizamknjenjom Łužicy k Sakskej tež sakski pjenježny raz a sakski pjenježny zakoń tudy do skutka stupiłoj; bu tola nic jeno w privatnych zličbowanjach stajnje po čěskich kopach a zhorjelskich hriwnach ličene, ale tež wšelake dawki a přinoški złožowachu so hišće po tutym ličenju.

Teho dla mamy w Hornjej Łužicy rozeznawać:

1) hač do 27. augusta 1667 khěžorski raz (Reichsfuß),
2) wottal hač do měrca 1690 Zinnaiski,
3) potom hač něhdźe 1750 Lipskowski,
4) wottał do 1763, hdźež w Sakskej znamjenite zmjeńšenje pjenježneje płaćizny bjez zakońskich postajenjow nastupi,
5) potom konvenciski raz,
6) wot l. 1841 nowy 14toleŕski raz, a
7) wot l. 1857 třicyćitoleŕski.

Chcemy-li hornjołužiski ličeński pjenjez po konvenciskej stopje abo po najnowišim čisle dospołnje wuličić, dyrbimy na to dźiwać, zo bu po krajnym w l. 1571 w Sakskej zawjedźenym čisle, kotrež w l. 1623 tam zakońscy hišće wobsteješe, čista hriwna w 9 tolerjach wubita, mjez tym zo hriwna čisteho slěbra po konvenciskej stopje $13\frac{1}{3}$ tolerjow dawa. Po tajkim je 100 tolerjow krajneho

razu runja 148 tol. 3 sl. $6\frac{2}{3}$ np. konvenciskeho. Poměra prěnišeho k poslednjemu je 1,00000 : 1,48148.

Duž je w konvenciskim razu:

krajcar	= — tl.	— nsl.	5,92592 np.,
mały kroš . . .	= — „	— „	6,91357 „
běły kroš . . .	= — „	1 „	1,83714 „
češka kopa . .	= 1 „	10 „	8,11420 „
zhorjelska hriwna	= 1 „	3 „	8,09136 „
žitawska hriwna	= 1 „	8 „	4,13994 „

Po pjenježnym zakonju 20. julija 1848 te same pjenjezy, a to prěni = 6,34430 np., druhi = 7,40168 np., třeći = 1 nsl. 4,80336 np., štwórty = 1 tl. 14 nsl. 4,10080 np., pjaty = 1 tl. 5 nsl. 5,28064 np., a šesty = 1 tl. 11 nsl. 4,49408 np. *Nižičan.*

Něšto z lěkarstwa.

Nazymu, hdyž zymne wětry so zběhuja a člowjeka tak prawje hač na kosće předuja, dha přińdźeja wšelke khorosće, wšelke kałanje abo drjenje we stawach. Też tehdom, hdyž na dobo po wulkej zymje mjehke wjedro, dešć abo taće nastanje, maja ći, kotřiž twjerdeho ćěła njejsu, husto wulke ćwile znjesć we khorosćach, kotrež horjate (Entzündungskrankheiten) rěkaja. Hač runje je to přeměrne krejpušćenje a žiłurubanje khětro wotebjerało a hižom wot najlěpšich lěkarjow dawno za škódne dopokazane, dha su tola hišće ludźo, kotřiž mysla, zo so tute khorosće jenož přez krejrozleće zaćěrić dadźa. A runje to krejpušćenje jich khorosć zdlěši, přetož najbóle je při tajkich khorosćach pót dobry a hdyž je so člowjek wupoćił, je sapawa (hěca) prječ. Jeli pak žiłu pušćał, dha je dobry kruch žiwjeńskeje mocy sobu zhubił, přetož dobra mócna krej je wupušćena, a zawostawaca ma wjele njemócneje wody při sebi; duž njemóže słabosće dla pót k wudyrjenju nućić ani khorosć přemóc. Tajki člowjek dyrbi so potom husto njedźele dołho ćwilować, prjedy hač je khorosć přewinył a móc nadobył.

Z lohkej prócu a z małym pjenježkom dadźa so tajke khorosće zastajić, prjedy hač su móc nadobyle. Trjebaš sej we haptycy blešku za dwaj slěbornaj kupić, kotraž je z krepkami wot kwětki napjelnjena, modrje kćějaceje a „stupnički“ mjenowaneje. Žadać dyrbiš je pod mjenom Aconitum 30. potenca. Wot tuteho lěkarstwa linje so jenička krepka, najwjacy dwě do šalki wody a napije so wot tuteje wody kóždy štwórć hodźiny, pozdźišo jenož kóždu hodźinu, tak wjele kaž něhdźe łžica wučini. Krótko po druhim abo třećim napiću, často hižom po prěnim, přećehnje cyłe ćěło derjećinjata ćopłota, sapawa so zhubi a zyma też; husto wudyri pót, kotryž krasnu połóžnosć přinjese. Hižom na druhi dźeń sy najbóle strowy.

To same lěkarstwo móže so też we małych zornjatkach kupować; 5—6 z nich runje tak přihotowanych, kaž bu prjedy pokazane, maja tu samu móc. Ja sym tu wěc sam na sebi spytał, pak też wjele króć na małych dźěćoch wobkedźbował. Hdyž maja sapawu, zo je wobličo krejčerwjene a ćěło pali kaž wuhlo, dha so tola za mało hodźinow po nutřdaću zhubi.

Chcył pak něchtó prajić, stupnički su jědojte a jěd nochcu ani sam brać, ani swojemu dźěćsću dawać, temu ma so znapřećiwić, zo tute krepki njejsu we tej sylnosći, kajkež z rostliny so nadobywaja, ale zo su třicyćikróć z wodu abo čistym winowym spiritom změšane, zo je jeno mało, jara drobničkich dźělkow tuteje mocy we nich, čehož dla je professor Dr. Bock w Lipsku za „ničo“ wudawa a tama. Tola něšto hišće dyrbi so we lěkarstwje wot prěnjeje mocy skhować a dokelž je tak drobne, też z dobom do krwje přeńdźe, cyłe ćěło přećehnje a khorosć wućěri. Wjele króć je pruhowane, zo hdyž jedyn husto po spochi akonit, we prěnim dobytku wot zela, bjerje, so runje tajke khorosće namakaja, kotrež so potom přez te same lěkarstwo we mjeńšich, a wšelko přeměnjenych. kapkach hojić móžeja. Hdyž ma jedyn dwaj magnetaj, wotstorkujetaj so přećelnaj polej abo kóncaj. Tak też tudy. Khorosć a lěkarstwo mataj podobnosć (similia similibus); ale tuta podobnosć abo přećelstwo je woprawdźe njepřećelstwo, a teho dla dyrbi jeno twochnyć, štož je najbóle khorosć.

Horisław.

Serbska statistika.

Něhdy běše čas, w kotrymž so njewjedźeše, kelko Serbow je hišće na swěće. Jutnička w l. 1842 žadaše teho dla łužiskich farjow, zo bychu jej k zestajenju serbskeje statistiki pomocni byli a tak k mjelčenju nućili tych, kiž prajachu: Was Serbow je jenož někotre tysacy a te budža za połsta lět němske. Byrnje so my nětko tym, kiž tak ryčachu, wusmjeć móhli a za Serbow też dźěłać chcyli, njech by jich jeno horstka była: je nam tola lubo, zo je sakske a pruske knježerstwo do swojich statistiskich zapisow też rubriku „Wenden“ zawjedło. Možemy nětko tola přibližnje wěrnu ličbu Serbow z draždźanskeho a barlinskeho statistiskeho bureau-a zhonić. Ja praju: přibližnje; přetož hač runje serbska narodnosć wjacy k hanibje njesłuži, so tola we wjele wsach a wjele domach z njerody abo njewědomosće na spomnjenu rubriku njekedźbuje. Někotre tysacy dyrbja so po tajkim k slědowacym datam přidawać.

Dokelž buchu pruske (sakske smy z kralowskeho statistiskeho bureau-a już w loni dostali) nadrobne data hakle w tutej nazymje dospołnje wozjewjene, možemy hakle nětko wunoški ludličenja z 3. decembra 1859 podać. W Sakskej běše tehdom z cyła 53,829 Serbow, a to w knježerskim wokrjesu budyšinskim (w měsće sa-

mym 2082) 50,675, drażdżanskim (w Drażdżanach samych 846) 2657, lipskowskim 254, zwickauskim 243. Serbjo z tŕoch poslednich wokrjesow so z wjetša też po wěstych lětach służby, wojeństwa atd. do ródneje Łužicy wróćeja; duž za Serbstwo zhubjeni njejsu. Měšćanow je mjez sakskimi Serbami jenož 4105. Jako „curiosum“ přispomnju, zo znata „Gegenwart“ (Neue Ausgabe, 4. Halbband, Leipzig, Brockhaus, 1860!) hišće piše: Die specifisch wendische Bevölkerung in Sachsen umfasst gegenwärtig nicht mehr als etwa 30,000 Seelen. Wč-zo, hdyž so ći sobu njeliča, kiž wyše serbskeje maćerneje ryče też němscy rykać móža! Zo Gegenwart tak měni, mohła so sama wusprawnić z tym, zo Budyšin mjez tajkimi městami mjenuje, hdźež su Słowjenjo jeno w najnižšich klassach wobydleństwa!

W Pruskej je nětko zapisanych hornjołužiskich Serbow 39,276, a delnjołužiskich 69,723, po tajkim z cyła 109,009.

Do hromady pak je w Sakskej a Pruskej po knježeńskich zapisach (nic „nach slavischen Statistikern“, hl. Gegenwart), 162,828 Serbow, mjez kotrymiž je 93,105 Hornjołužičanow a 69723 Delnjołužičanow. Po wěrywuznaću su evangelskoluthersey (a k pruskej unii słušacy) z wuwzaćom nčhdže 12,000 katholskich.

Zajimawe je, přibywanje a rozmnoženje Serbow w poslednich lětach přirunawać. Tak běše w lěće 1847 Hornjołužičanow sakskich 45,060 a pruskich 36,912 (štož je wrótsławska ličba z towarstwa za kulturu, nic barlinska), Delnjołužičanow 60,266, z cyła 142,238. Hdyž so barlinske ličby wozmu, běše w tym samym lěće jeno 136,343 Serbow. W lěće 1849 je wšěch do hromady 137,928. W lěće 1852 je jich już 139,567 a (ličby předposlednjeho ličenja nimamy, ale to wěmy, zo bě jich w Sakskej nimale 50,000) nětko 162,828. Z poslednjeju ličbow móže so widźeć, zo so Serbow njeje wo telko wjacy narodźiło dyžli wumrjeło, ale zo su so mnozy nětko jako Serbjo spoznali, kiž so prjedy do hotowych Němcow ličachu. Dokelž ličby ryča, přistajam hišće, zo su so Hornjołužičenjo też w Pruskej poměrnje bóle rozmnožili, dyžli Delnjołužičenjo; přetož hdyž bě w l. 1849 prěnich 31,188 a druhich 59,162, a hdyž je poslednišich nětko 69,723, dyrbjało prěnišich 36,753 być; w tu khwilu pak je jich hižom 39,276.

Zo Delnjołužičenjo w tej samej měrje njepřibywaja, njeje žadyn dźiw; přetož tam su jeno někotři česćomni přećelojo serbskeje narodnosće a literatury. A zo je tam we někotrych wosadach, hdźež je na 500 Serbow, serbska ryč z cyrkwje wupokazana, njeje jenož škoda za serbsku narodnosć, ale wosebje za zdźěłanosć! Tola při wšěm tym wěmy, zo je so knjeni Talvj jara zmyliła, hdyž hišće 1850 (na str. 313 swojeje knihi: Historical View of the languages and literature of the slavic nations, New-York) wo delnjołužišćinje piše: „We can only exspect, that after the lapse of a hundred years or less no other vestige of it will be left than written or

printed documents.“ Zo hornjołužišćina njezańdże, su już před 100 lětami wjedźeli; přetož hewak njeby naš wulki narodowc Michał Budař w Lěće 1767 swoje cyłe žamoženje testamentariscy serbskej khudźinje wotkazał. Nětko dyrbi literatura też swoju winowatosć činić.

Zhromadźizna.

Z ruskeho*).

Zhromadźichu so mjeńše ptački na zelenej łučcy, postajichu so do koła, wuzwolichu za carja — běleho kołpja, šubuta za gubernatora, brjohaka za hejtmana, wjerjaba za sudnika, husycu za zhromadźerja, zybu za poselniču, wrobla za pomocnika, sroku za stotnika, kawku — z kijom (za běrca). Wróna bajawa je do hromady njekhmana; lećała je do korčmy a piła je wino. Wot teho je była pjana skurjena a wulećała je na swoje město spać, wotpočować.

Пермскій Сборникъ, 1859.

Z Budyšina a z Łužicy.

* Serbske Nowiny, kiž Serbow po přisłušnosći zastupuja, su w poslednich čisłach wjacore nastawki wo Budarjowym narodnoserbskim wotkazanju přinjesle. Wosebje je so tam pokazało, zo so w Pruskej pjenjezy z dźěła přećiwo testamentej rozdźěluja. W Sakskej so wyšnosć swěru po testamenće dźerži a wudźěluje nětko kóždolětnje 1400 tolerjow.

* Naš sławny a w tym času jenički dźěławy komponista, k. kantor Kocor w Ketlicach, je Seilerjowy lyriski spěw „Naléćo“ (hl. Časopis) z někotrymi připołożenymi pěsnjemi skomponował. Tutón spěw budże po jutrach w Budyšinje spěwany. Sława jemu!

* Před dlěšim časom staj knjezaj kandidataj evangelskeho duchownstwa, Gólč z Barta a Sommer z Malešec, pruhowanje pro ministerio khwalobnje wobstałoj.

* Budyska (serbska) Bjesada měješe 28. novembra swój lětuši koncert w „krónje“. Programm bě, kaž so samo rozemi, cyły serbski a bu wubjernje wot spěwarkow a spěwarjow wuwjedźeny. Naš maëstro běše też přitomny.

* Zo też we wukraju serbski spěw česća, zhonich njedawno z přećelskeho lista. Dźeń 1. decembra běše lětuši koncert Žofinskeje akademie (hudźbneho towarstwa) w Prazy, a tam spěwaše so pod wjedźenjom direktora k. Zvonaŕa też jena łužiska narodna pěseń, mjenujcy: „Što tu młodu holcu debjuje.“

* Naš „Łužičan“, kotrehož su wjacore słowjanske nowiny rjenje poručiłe, dobywa přeco wjacy přećelow w dalokich stronach. W Prazy, hdźež Pražske Nowiny a Lumír swojich čitarjow kedźb-

*) Njeje w Serbach ničo podobne? Jenož ptači kwas? **Red.**

nych sčinichu, je nětko 43 wotebjerarjow. Khwalbne spomnjenje zasłuži też to, zo je na gymnasiu w Jičinje (w Čechach) 13 wotebjerarjow. To je přikład!

* Ruske nowiny „Санктпетербургскія Вѣдомости“ su dlěšu rozprawu wo nazymskim serbskim spěwanskim swjedźenju w Budyšinje podale. Knježeński organ „Dresdner Journal“ na to spominaše. Hdyž original dostanjemy, wozjewimy něšto ze spomnjeneje rozprawy we Łužičanu abo Serb. Nowinach.

* Z Chmjelowa pola Khoćebuza piše so Casnikej (pod redakciu k. Panka wukhadźacemu), zo bu tam 22. njedźelu po s. Trojicy nowa wučeńnja wot k. diakona (nižšeho fararja) Tešnarja ze serbskej ryču, modlitwu a spěwom poswjećena. My teho dla tudy na to spomnimy, dokelž so z rozprawy nadźeć dawa, zo w Delnjej Łužicy ze serbšćinu we wučeńnjach přeco lěpje bywa. To je trěbne a wužitne. Serbske hrónčko we rjanych pismikach (Mark. 10, 14), kotrež wyše duri steji, pokazuje na serbsku šulu. Dopisowař praji: „A we našej lubej maśerinej serbskej rěči je ten špruch napisany, to jo nam hutřobnje lubo, dokulž serbsku rěc lubo mamy a chcemy, aby naše źiśi we serbskej rěči z Božego słowa se rozhucowali, aby w serbskej rěči se Bogu přemodliś a swojomu knězu Jezu Krystusu duchne, lubostne serbske kjarliže huspiwaś mogli!“

Słowjanski rozhlad.

W Prazy a w cyłych Čechach su pjećdźesaćlětne narodniny (15. nov.) zemrjeteho genialneho basnjerja Korla Hinka (Ignaca) Máchi přihodnje swjećili, a to ze zpěwanymi „requiem“ w cyrkwjach a wšelakimi koncertami. Jeho najwosebniši wudźěłk rěka „Máj.“ — Też dźeń wumrjeća (17. nov.) slawneho J. Jungmanna je so podobnje wobešoł. — Wóndanjo je so nowe prěnjotne drama w Prazy hrało, „Orlice a kříž“ wot J. Svátka. — Nowy płód politiskeje literatury je brošurka wot Maleho: Uvahy Čecha o novém zřízení Rakouska. — Alojs Gallat je „Humoresky ve verši a prose“ wudał. — Slawny přećel Serbow, k. ryćeŕ Wjacysław Hanka, knihownik češkeho musea, je nowe wudaće Kralodworskeho rukopisa wobstaral; teho runja je rukopis prěni króć z krasnymi wobrazami mištra J. Manesa wušoł. — Farař H. z Tardy wuda wjetši spis „Děje (stawizny) evangelické cirkve v Čechách a na Moravě.“ — Wučobnych a nawukowych knihow wukhadźa w Čechach přeco wjacy a wjacy. — Dźeń 8. decembra bu nowa prěnjotna zrudnohra hrata, już dlěši čas ze žadosću wočakowana, mjenujcy „Záviš z Falkensteina“, wot Wićazosława Hálka. — Koncertow a balow, na kotrychž češka ryč a češki spěw knježi, přibywaja w Čechach. — Jedyn z najslawnišich Słowjanow, dr. Pawoł Jozef Šafařík, je z cyłej mzdu a přidawkom na derje zasłużeny wotpočink daty, zo by swój cyły čas k spisowańskim dźěłam naložić mohł. Po nim je město kh. kr. bibliothekara w Prazy dostał wučeny a dźěławy dr. J. J. Hanuš. — Krajne stawy Morawy (Mähren) su 500 šěsnakow myta wustajile za najlěpše stawizny Morawy za lud; teho runja chcedźa tam fundaciu k' česći słowjanskeju japoštołow SS. Cyrilla a Methodia, 500 šěsnakow lětnje wunošacu, założić za najlěpše spisowańske dźěło abo k podpjeranju morawskich rězbarjow a wobrazarjow.

Mjez Słowakami je też młódne narodne žiwjenje. Wudawaja wjacore nowiny a wšelake knihi; też so tam dźiwadło wot dilettantow hraje k wužitku khwalobnych wěcow. Tak su z předstajenjemi we S. Marćinje 203 šěsnakow wuzbytkowali a knihownju założili, wosebje ze słowakskich a češkich knihow zestajanu.

Pólskeje „Encyklopedie powszechneje“, wukhadźaceje we Waršawje, je štwórty zwjazk wušoł a zawjera pismik C. Cyłe dźěło změje 20 zwjazkow. — Jan ryćeŕ Kamiński, spisowař pólski, wo dźiwadło wjelezasłužbny, budźe z pomnikom počesćeny. —

Powšitkomna historia Italčana Cantu-a je w pólskim předźčlanju T. S. Dmochowskeho wušła. — W Krakowje bu pomnik na row lubowaneho basnjerja Edmunda Wasilewskeho (wumrje 1846) postajeny. — W Poznanju wuńdźechu „Spominanja Heńdricha Dembinskeho, generala pólskich wójskow.“ — Rimarkiewicz je zběrku pólskich basnjow za młodosć wozjewił. — Nowe wudaće ważneho dźěła wo Ukrajinje w 17. stotetku wot ryćerja Beauplana we francowskej ryči (Descriptions de l'Ukraine atd.) je w Parizu wušło. Spisowař služeše pod pólskimaj kralomaj Sigmundom III. a Włodźisławom IV. jako hejtman při artillerii, a potom něšto lět pod hejtmanom Koniecpolskim na Ukrajinje. Žiwjenje Kozakow wón dospołnje wopisuje.

Nowy khorwatski časopis „Pozor“, redigowany wot ryčnika Slawoluba Vrbančića, so khwalobnje dźerži a rozšěrja. — Nowe južnosłowjanske ryčnicařske dźěło je wušło: „Slovnica jezika hervatskoga i serbskoga“ wot professora Vinka Pacela w Rěcy (Fiume). — Čech Wjacyslaw Křížek wuda we Winje łaćansko-němsko-khorwatski słownik. — „Narodne Novine“ sławja domojwrót biskopa Jozefa Jurja Strossmajera, slawneho narodowca, do Zahrjeba z krasnej pěsnju „Dobrodošlica“ wot dr. Demetria Demetra. — Ważna budźe za narodne žiwjenje też universita, kotrejež założenje Khorwatojo we Winje žadachu. — Słowinc Cegnar je přełožk Schillerowoje zrudnohry „Maria Stuart“ dokončił. — Słowincojo přihotuja nowy časopis.

Rusey politisey ćěkancojo w Parizu su reformski ruski časopis „Будущность (přichodnosć)“ wudawać počeli, podobny londonskemu „Колоколъ (zwón).“ Hłowny sobudźěłař je wjeřch Pětr Dołgorukow. — Ruska literatura kroči mócnje do přědka a postaja so ze swojimi nětčišimi płodami staršim sotram, francowskej, jendźelskej a němskej poruno. Też potrjebnosćam zdźěłanych so dosćičini a nawal cuzoryčnych spisow do Ruskeje so wobmjezuje. Z prěnjotnych spisow krasneje literatury w tu khwilu najwjacy wot so ryčeć dawaja „Разказы изъ народнаго русскаго быта (Powjedanja z narodneho ruskeho žiwjenja)“ wot Marka Wowčka (pseudonym jeneje knjenje). — W časopisstwje a nowinařstwje knježi wulka žiwosć; nowe časopisy so wozjewjuja. Wot noweho lěta budźe wukhadźeć tuni ale wulki politiski tydźenjownik Вѣкъ, kaž też literarno-politiski měsačnik Время (Čas) pod redakciu Dostojewskeho. Prěni zežiwk časopisa za wumjeńcow „Искусство“ je już wušoł. Najwjacy časopisow a nowinow wudawa so w Pětrohrodźe a Moskwje (něhdźe 80); tola ma też skoro kóžde gubernske město jedyn abo wjacy časopisow. Kóždy staw, kóžda staroba, kóžde powołanje ma swój ruski časopis; też Židźa maja swój organ w Odessy. — W zhromadźiznje khěžorskeje akademie nawukow bu rozprawa podata wo přisudźenju čestnych mytow hrabje Uwarowa za dźěła wo ruskej a słowjanskej historii a za dramatiske płody. Dwě wjetšej præmii (kóžda 1500 rublow) za dramata dostaštaj A. N. Ostrowskij za drama Гроза (Hrózba) a A. F. Pisemskij za drama Горькая судьбина (Hórki wosud). W historiskim wotdźělu dachu so mjeńše præmie (po 500 rublow) J. D. Bělajewu a J. Engelmannej. (Pražské Noviny.)

Ćibka a Mudroń.

Ćibka. Čeho dla dha so znaty njeznaty w poslednim čisle Łužičana hóršeše na přełoženje abo kepsanje serbskich mjenow?

Mudroń. Ja też njewěm; němske su tola wjele rjeńše a zrozemliwiše, n. př. Mühlrose město Miłoraz.

Ć. K temu přistaju, zo człowjek z přeměnjenjom mjena často jara derje woteńdźe; tute jeho wjele wyše postaji dyžli serbske.

M. Dopokazajće mi tole!

Ć. Nó, hdyž serbskeho Wrobla do Rubla přestworja; přetož rubl tola wjacy płaći dyžli wrobl.

Mudroń. „Zo so wróća złote časy, złote časy!“

Ć. Ja so boju, Wy póčnjeće z młodym abo tola młódnym Serbstwom sobu spěwać; nětk je wono dobyło, hdyž so też Wy na jeho bok podaće.

M. Bože dla! Ja złotočasnu abo klassisku serbšćinu cyle druhu mjenuju dyžli młódne Serbstwo. Sym dźěž wučomnik starych Grichow a Romjanow, duž wobmjezuju klassiski čas kruće, a to w Serbach najwyše hač do lěta 1830. Spisy, kiž za nětčišu ryč hišće płaća, su jeničcy biblia (wosebje już napisma *tych* stawow), spěwarske a wšelake modleńske. Hdyž so wo prawosći ryče dwěluje, prašejmy so starših Kühna, Leski a Čornaka.

Ć. Ale što potom, hdyž serbske słowa tamnych spisow njedosahuja? hdyž dyrbi so wo wšelakich nowišich wěcach abo wědomnosćach ryčeć?

M. Tehdom dyrbi so hnydom bjez pardona němscy ryčeć a pisać.

Ć. Ja drje Wašu mudrosć porazyć njemóžu, ale njewěrju, zo budža so Serbja za Waše rozwučenje jara džakować.

Cibka. Prjedy hač so Wam poruču, dyrbju so Was woprašeć, móžeće-li mi słowo „Gründlichkeit" w klassiskej serbšćinje prajić?

Mudroń. Gruntnosć; přetož „grunt" je z biblie. „Dokładnosć" (z dopokazmami dokłasć) nihdy na nihdy nic.

Ć. Ale „gruntnosć" so mi tola prajić nochce; to dźěž mi Němc rozemi a mysli, zo pola nas ničo „gründlich" być njemóže.

M. Słowo a wěc přeco hromadže njeje.

Ć. Tu maće prawje; dokelž hdyž w najnowšich spisach, we Gegenwart a we Leupold's Wanderbuch, pisaja, zo je Serbow w Sakskej jeno 30,000: dha to njeje „dokładnje", a wyše teho sej ći ludźičća do zaka lża!

M. Dźiće w swojej stronu, ale přińdźće zas!

„Łužičan" budże też w nowym lěće na dotalne wašnje wukhadźeć a móže so po wšěch póstach (ze zwučenej małej přirażku) a knihikupstwach (adressa tam: Buchhandlung J. E. Schmaler in Bautzen) dostać. Hačrunje je naju ličba předpłaćerjow w prěnim połłěće już spokojiła, žadamoj tola Łužičanoweho wotpohlada dla należnje, zo bychu jeho po Serbach hišće bóle rozšěrjeć pytali a zo bychu jeho druhosłowjanske časopisy a nowiny też w nowym lěće w nowinskich zapisach sobu mjenowałe a poručałe. Štóž móže, postaraj so teho dla wo rozmnoženje předpłaćerjow! Druha prostwa je, zo bychu nawjedźići Serbjo nas też w nowym lěće ze swojimi wudźěłkami podpjerali a do wšitkich našich rubrikow swoje wudźěłki słali. My směmy jich nic jeno dla česće serbskeho mjena wo to prosyć, ale też teho dla, dokelž Łužičan njeje ephemeriski lisćik, kiž so bórzy zaćisnje. Škoda jeno, zo w tym času njemóže hišće wjetši być! My ze swojeje strony postaramy so z pomocu našich přećelow wo wšelakosć we nastawkach (wosebje přinjesemy nowu rubriku „Dopisy" z Prahi atd.) a wo wutworjenje a korektnosć ryče. Duž serbskim spisowarjam a słowjanskim čitarjam

zbožowne nowe lěto!

W Budyšinje w kralestwje Sakskim, 12. decembra 1860.

Michał Hórnik, tachantski vikar, jako redaktor.

Jan E. Smoleŕ, knihikupc, jako wudawař.

Čišćał *E. M. Monse* w Budyšinje.